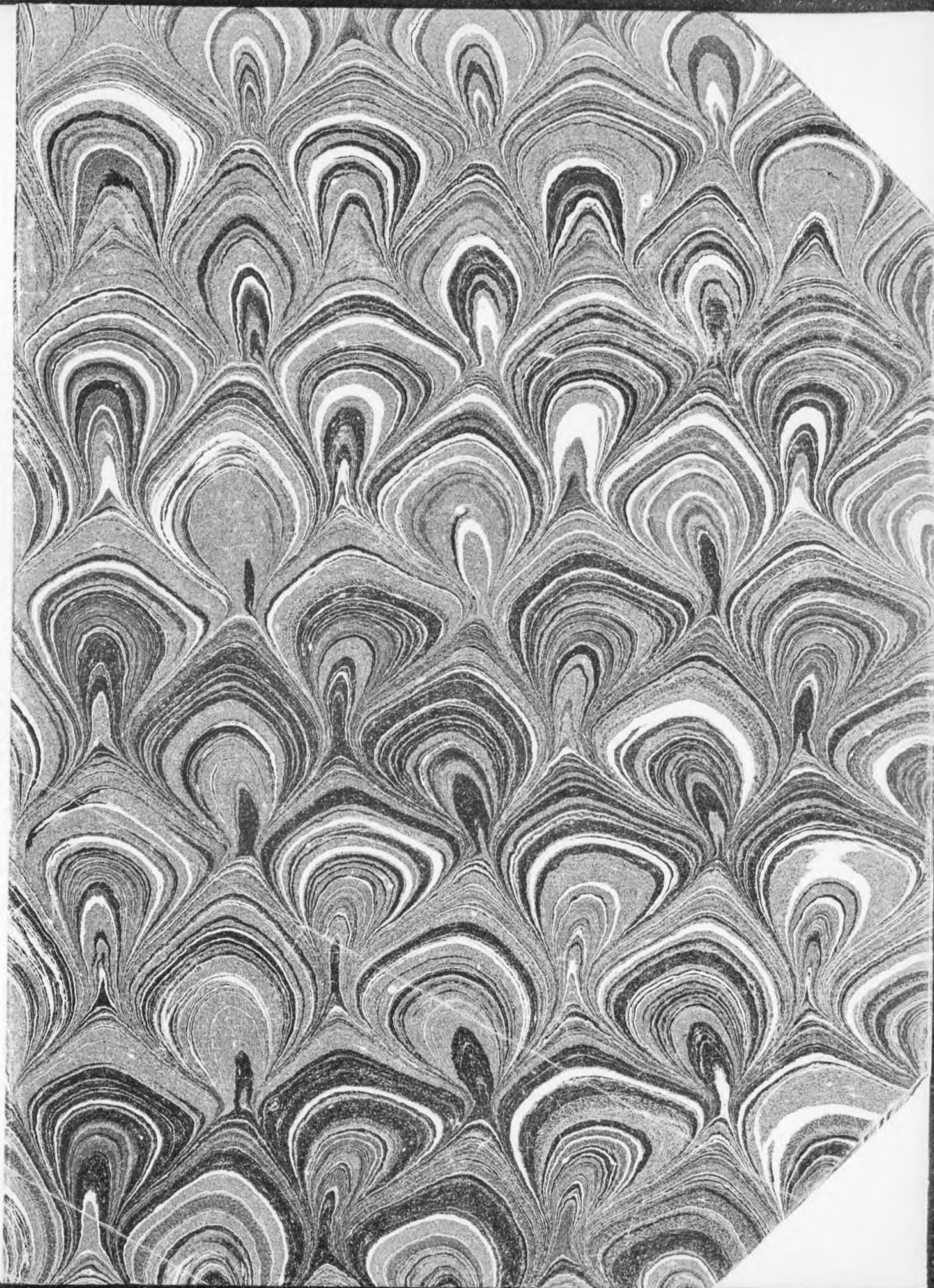

UBL: BKN00G 245

245

18245 DE N D O B B E L E N

ZIELENTROOST

ENDE

VADERLYKE LEERINGE,

Zoosteljk voor de godszugtige Chzistene Zielen /

Gesteld by maniere van Sacmenspraekie tusschen eenen Vader en zyne Kinderen.

Verklaerende de TIEN GEBODEN GODS, de zelve uytleggende en met voorbeelden bewyzende.

In dezen laetsten Druk overzien / en van vele fouten gezuyberd / tot onderwyzinge en troost der Zielen uytgegeven.

Tot GEND, by J. BEGYN, aen d'Appelbrugge in den Engel.

DEN AUTEUR TOT DEN LEZER.

DEZEN Boek hebbe ik vergaderd uyt de Schrif-
ture, uyt Scholastica Historica, uyt den Spiegel der Histo-
rien, uyt verscheyde Kronyken, uyt den Vaders-Boek,
uyt den Collatie-Boek der Vaderen, uyt de Somme Can-
fridi, uyt de Somme Henrici: en uyt alle deze Boeken
hebbe ik gezogt, vergaderd, en beschreven het gene
alle menschen aldaer het godvrugtigste is om te lezen,
het genoegelykste om te hooren, en het gemakkelykste
om te verstaen; en hebbe hem genaemd DEN ZIELEN-
TROOST: want den mensch en leeft niet alleen van het
uytwendig Brood, maer ook van de Woorden, die gaen
uyt den mond Gods, het welk de Schrifture is, die Godt
gesproken heeft door de Propheten en Apostelen, en nog
dagelyks spreekt door den mond der Predikanten.

Vele menschen lezen de weireldsche Boeken en hoo-
ren daer nae, en verliezen al hunnen arbejd; want zy
vinden daer niet hunner zielentroost, maer hunner zie-
len verdoemenisse. Vele menschen hebben 'er geweest,
die de weireld overvoeren te water en te land, om dat
zy avantueren zien en behaegen wilden, en nieuwe
maeren hooren, en verloozen al hunnen arbejd, en
vonden niet hunner zielentroost. Vele Vorsten en Rid-
ders van uyt verre Landen zogten 's Konings *Artus* Hof,
en zy verloozen al hunnen arbejd, want zy vonden
daer niet den zielentroost, die wy zoeken.

MILDERNED.
LETTERKUNDE
TE LEIDEN.

DEN DOBBELEN ZIELENTROOST.

EERSTE DEEL,

Uytleggende het eerste Gebod / het welk leert eenen
Godt kennen en heminnen.

DE EERSTE LEERINGE.

LIEVEN VADER, ik bidde u door *Jesuf*
Christus / onzen Heer / dat gy my
wilt leeren / welke de tien Geboden Gods
zijn?

LIEF KIND, ik zal-ze u geirn leeren /
op dat gy Godt altyd mogt blyezen en
heminnen.

LIEVEN VADER, welk is het eerste
Gebod?

LIEF KIND, het is: Non adorabis Deos
alienos; dat is: Gy zult geene vremde
Goden aanbidden. Dit mag men verstaen:
ten eersten / gy zult geene Schepselen
aanbidden voor Godt / gelijk de Heydenen
doen / d'ene de Sonne / d'andere de
Maene / de derde de Sterren / en dier-
gelijke.

De Kinderen van Israël aanbidden het Kalf
voor Godt en worden verslaegen.

Als *Adam* en *Eva* het Gebod Gods
gebozoken hadden / zoo moesten alle
menschen ter helle vaeren / en dit konde
geenen mensch wederstaen; alsdan ont-
fermde hem Godt over de menschen / en
hoog uyt geheel de weireld een volk van
wie hy geboren wilde zijn; dit waeren
de *Joden* / die hy verlosste uyt het Land
van *Egypten* / en legde door de roode

zee doogboets. De roode zee verdenide
zy terstond aen beyde zyden als eenen
muur / daer gingen zy door / en hunne
byanden volgden hun / maer verbozoken.
Hy legde hun in de woestyne / daer was
geen brood / maer liet hemelsch brood
regenen / en water vloeyen uyt eenen
steen: zy kwamen daer het bitter was /
maer Godt toonde hun een hout / het welk
zy in het water wierpen / en het wierd
zoet als honing. Zy begeerden vleesch /
alsdan zondt hun Godt vogelen / het beste
wildzaed het gene 'er zijn mogt / elk vang-
de vogelen zoo veel hy wilde. Hy gaf
hun synen Engel / om hun te geleiden;
des dachs was hy boven hun met een
wolke voor de hitte der sonne / en des
nachts met het luer voor de dunsternisse.
Daer was niemand ziek van dien tyd af /
dat zy uyt het Land gingen; hunne klee-
deren versieren niet; en kwamen zy by
steenrotsen / daer den weg scherp was / hy
legde-ze wat neder onder hunne voeten.
Dan kwamen zy by den Berg van *Si-
nai* / daer gaf hun Godt de tien Gebod-
den / *Moses* ging tot hem op den
Berg / en was daer beertig dagen; ter-
wynen aendaden zy een Kalf van Goud;
dan wierd Godt toornig / en wilde hun

verflaegen hebben; maer Moyses bad 'er voor. Daer naer kwam hy van den Berg en bragt twee Tafelen / daer in geschreven waeren de tien Geboden. En als Moyses / van den Berg komende / het Kalf zag / het welk zy aenbadde / wierd hy toornig / wierp de Tafelen / dat zy haken; nam het Kalf en wierp het in het water / en liet hun daer bar dinken. En alle de gene die den Afgod aenbeden hadden / liet hy alle dooden / en daer waeren 'er d'n-en-twintig duysend. Deze plaeghe zondt hun Godt / om dat zy den Afgod aenbeden hadden. Daer naer maekte Moyses twee andere Tafelen van steen / en ging tot onzen Heer op den Berg / en was daer 40 dagen. Daer naer kwam hy weder van den Berg / en bragt de Tafelen / daer de tien Geboden in geschreven waeren. Kortz daer naer vertoornde zy weder Godt / en aenbadde eenen Afgod / Beelphegor genaemd; van wierd Godt op hun vergramd / en zondt hun eene plaeghe / zoo dat 'er wel vier-en-twintig duysend dood bleven. Als zy in de Woestijne negen-en-twintig jaeren hadden gewest / bragt hy hun in het Land / het welk hy hun belofte had; daer blaeyde zoete Welck en Honing / en daer kwamen 'er maer twee in / te weten: Caleb en Josue: nu zult dit verstaen op deze maniere: Als de kinderen van Israël eerst uut Egypten gingen / geboode Godt / dat Moyses tellen zoude alle de Mannen / die twintig jaeren oud waeren en daer hoven / en wierden bekonden tot zes hondert duysend zes hondert en vijftig / en deze stierben; zoo dat 'er niet meer kwamen in het Land van Belofte als Caleb en Josue / daer Godt groot wonder mede dede: nochtan verlieten zy hem dikwils en aenbadde de Afgoden / dan plaegde hy hun / en als zy geplaege waeren / aenriepen zy hem / en verlieten de Afgoden.

Dry jonge Edelmannen versmaeden het gulden Begid van Nabuchodonozor, en alle zyne dreygementen.

Den Koning van Babylonien / Nabuchodonozor genaemd / kwam voer Jeruzalem en wou de Stad / nam alle de schoonste kinderen / die 'er waeren / boerde die met hem te Babylonien / en bezorgde hun ter scholen / om te leeren. Onder deze kinderen waeren 'er d'yn / die Godt zoo groot verstand gaf / dat zy wyzer waeren als alle Meesters / die in het Land waeren / zy hieten Ananias / Azarias en Misael: Deze kinderen wilden de spyze der Heydenen niet eten / en zeyden tot hunnen Meester: Wy sijn van Joodsch geslacht / wy willen de spyze der Heydenen niet eten; geest ons erten / boonen / lijzaed / en water daer toe. Den Meester zende: Mi vreeze / dat als den Koning u maegder bindt als d'andere / hy op my zoude toornig wezen. Zy antwoerden: Geest ons acht dagen de spyze / die wy herzoeken / en beziet alsdan onze aenzigten; het welk den Meester dede. Dan wierden zy nog schoonder als alle d'andere kinderen / die des Konings spyze hadden geeten. Om dat zy Godt vzerden / hregen zy van hem zoo groote wysgherd / dat hun niemand gelijck was. Den Koning Nabuchodonozor liet maken eenen Afgod / die zeer groot was / en hy stont op een hout wel tien ellen hoog. Dan liet hy al het Volk te sarnen komen / en geboode hun / dat zy het Beeld zouden aenbeden; en zoo wie dit niet doen en wilde / die zoude men doen werpen in eenen gloedenden Oven. Alsdan wierd aen den Koning gezept / dat 'er d'yn Jodsche kinderen waeren / die het Beeld van den Afgod niet wilden aenbedden / nogte het gebod van den Koning gehoorzaam sijn / te weten: Ananias / Azarias en Misael. Den Koning liet hun voor hem

komen / en hy zende / zoo zy zamen Godt niet aenbidde wilden / hy zoude hun doen werpen in eenen gloedenden Oven. Zy antwoerden dat zy geen en anderen als den waeren Godt aenbidde zouden / den welken hun zoude verlossen. Dan wierd den Koning zeer vergramd / en hy liet den Oven zeven mael heeter maken als hy te vooren was / en hy dede de kinderen daer in werpen. Dan kwam den Engel Gods in den Oven en sloeg 'er al het vuur uyt / zoo dat alle de knechten / die daer by stonden / verbzandden / en het vuur hinderde de kinderen niet; want zy lofden Godt in het midden des vuers / en zongen hem dien grooten Lofsang / die begint: Benedicte omnia opera Domini Domino.

Gebenedijdt den Heer alle werken des Heere / loft en verheft hem hoogelijck inder eeuwigheyd; gebenedijdt den Heer op Engelen des Heere; gebenedijdt den Heer op Hemelen; gebenedijdt den Heer alle wateren / die hoven de Hemelen sijn; gebenedijdt den Heer alle hazten des Heere; gebenedijdt den Heer Sonne en Maene; gebenedijdt den Heer op Sterren des Hemels; gebenedijdt den Heer allen Regen en Doud; gebenedijdt den Heer alle Geesten Gods; gebenedijdt den Heer alle Vuer en Hitte; gebenedijdt den Heer Winter en Zomer; gebenedijdt den Heer Koude en Vissel; gebenedijdt den Heer Dorst en Houde; gebenedijdt den Heer Nij en Sneeuw; gebenedijdt den Heer Hagten en Vagen; gebenedijdt den Heer Licht en Dankhergh; gebenedijdt den Heer Wilssem en Wolken; gebenedijdt den Heer de Werde; gebenedijdt den Heer op bergen en heuvelen; gebenedijdt den Heer al het gene op de aerde groeyende is; gebenedijdt den Heer op Fonteynen; gebenedijdt den Heer op Zee en Oeuden; gebenedijdt den Heer op Walvissen en al het gene zig in de Wateren roert; gebenedijdt den

Heer alle Vogelen des Hemels; gebenedijdt den Heer alle Bersten en kleyn Bee; gebenedijdt den Heer kinderen der menschen; gebenedijdt den Heer den Heer; gebenedijdt den Heer Priesters des Heere; gebenedijdt den Heer Dinaers des Heere; gebenedijdt den Heer Bersten en Zielen der Kegtveirdige; gebenedijdt den Heer op Heylige en Oortmoedige van Hersten; gebenedijdt den Heer Ananias / Azarias en Misael.

Den Koning dit alles gezien hebbende / konde zig niet genoeg verwonderen / en zende: Ik hebbe u gezept / dat gy'er maer d'yn in den oven moest werpen / en ik zien'er vier. Dan wierd hem geantwoord / dat den vierden eenen Dienaer van hunnen Godt was / den welken hun verzooste en ter hulpe kwam / op dat het vuur hun niet zoude hinderen. Alsdan was den Koning nog meer verwonderd / en zende tot de Jongelingen: Gaet uyt den Oven / op knechten van den grooten Godt. Dan kwamen zy uut den Oven / en het vuur had hun niet beschadigd / nogte aen lijf / nogte aen kleederen. Den Koning gebenedijdde den waeren Godt / en geboode / dat niemand den Jodschen Godt mogt lasteren: en hy maekte deze kinderen hooge Vorsten in sijn Land.

Den Propheet Daniël Godt alleen aenbidde, word verwezen tot den Kuyt der Leeuwen.

Den Koning Darius de Stad Babylonien gewonnen hebbende / verhefte Daniël hoven alle zyne Heeren / niemand was hem gelijck in wysgherd. Dit verbzoot zyne Hogelingen / en dagten eenen bond / om Daniël in den haet van den Koning te brengen / want hy was zeer getrouwt. Dan zeyden zy alle tot den Koning: De heeren en Meesters

van het Land hebben eenen raed gesloten / dat gy een gebod zult laeten uytgaen door geheel uw Land / dat niemand binnen de bertig dagen aenbidden zal eenen Godt als u alleen; en zoo wie daer tegen doet / zal men wierpen in den kuyl der Cecuten. Dit gebod wierd volbragt. Als Daniël dit vernam / liet daerom niet zynen Heer en Godt te aenbidden / gelijck hy gelooven was. Zyne wyanden zulkz ziede / vertwittigden het den Koning / den welken zeer bedroefd was / en had hem getru lof gelaeten. Alsdan zeyden zyne Heeren : o Koning! het Gebod moet immers voortgaen. Alsdan namen zy Daniël / wierpen hem in den kuyl der Cecuten / en de Cecuten deden hem geen leet. Den Koning was geheel dien nacht bedroefd en 's morgens vroeg ging hy tot den kuyl / en riep : o Daniël! heeft Godt u bewaerd voor de vreedhend der Cecuten? Daniël antwoordde : o Koning! reukwig moet gy leven / mynen Godt heeft my gezonden eenen Engel / en heeft gesloten de muylen der Cecuten / zoo dat zy my geen hinder hebben kunnen doen : want in my is regtveerdigheid gevonden. Alsdan wierd den Koning zeer verblijd / en liet alle de gene / die oorzaak waeren / dat hy in den kuyl geworpen was / met Vrouwen en Kinderen in zyne plaetse wierpen / die allegader terstond door de Cecuten verscheurd wierden / en Daniël kwam'er gelukkig uyt door de hulpe Gods. Hier naer wierd Daniël zeer magtig by den Koning. Op dien tijd aenbaden die van Babyloniën den Afgod Bel / dit was een metaelen beeld / het welk in den Tempel stond / voor hem was eene groote Tafel / op de welke men alle dagen zemelen zette / tot twintig schepelen / en vleesch tot veertig ofte vijftig schaepen / en men stelde daer nog vyf groote kannen vol Wyn. De Priesters des Tempels hadden ge-

maekt onder de aerde eenen weg / en eenen uytgang onder de Tafel / daer gingen zy 's nachts met hunne wyven en kinderen / aten al de spyze / en zeyden / dat hunnen Godt Bel die al geeten had. Dan vzaegde den Koning aen Daniël : Waerom aenbidt gy Bel niet? Daniël zeyde : Ik mag gene Afgoden aenbidden / ik aenbidde den lebenden Godt. Den Koning zeyde : Punt u dan / dat Bel geenen lebenden Godt is / die zoo veel spyze eet? Daniël antwoordde : Bel is buyten van metael / binnen van aerde / hy kan niet eten. Dan spzakte den Koning tot de Priesters des Tempels; ik wille weten / waer de spyze blijft : kont gy my bewyzen / dat Bel de spyze eet / zoo moet Daniël sterben; en zoo gy dit niet bewyzen kont / zoo zult gy altymael moeten sterben. Alsdan nam Daniël aschen met een zift / en zifte die in den Tempel; dit zag den Koning aen / en de Priesters zagen het niet. Dan sloot den Koning den Tempel vast toe / ende hy leyde zynen eygen zegel aen dat slot. 'S nachts kwamen zy na gewoonte alle gelijck / en aten alle de spyze op. Als den Koning de deure niet ontsloten vond / en de spyze al geeten was / zeyde hy : Hoe grooten Godt is Bel! Dan loeg Daniël / hield den Koning tegen / liet hem in den Tempel niet gaen / en zeyde : o Koning! ziet gy de voetschappen niet in de aschen? Den Koning antwoordde : Ja / hier hebben in den Tempel gegaen mannen / vrouwen en kinderen; hy wierd zoo zeer vergzand op hun / dat hy hun allegader dede dooden / ende den Afgod en den Tempel vernietigen. Ock was'er te Babyloniën eenen Ozark / den welken zy aenbaden voor Godt : den Koning zeyde tot Daniël : durst gy zeggen / dat dezen Godt niet leest? Daniël zeyde tot den Koning / zoo gy my belieft oorlof te geven / ik zal den Godt dooden zonder

ren / daer hem niemand kennen zoude. Certwyl hy op Zee was / ontstond'er een groot onweder / het welk het Schip te Roomen dreef : dan dagt hy by zig zelden / hier kent my niemand / ik zal in mijnz Vaders Hof eene armoesse gaen vzaegen / en op den weg zijnde / om'er te gaen / kwam zynen Vader hem te gemoet / vergezelschapt met vele Edele; hy spzakte zynen Vader aen op deze wyze : Eoelen Heer / ontfermt u over my armen Peigzom / op dat hem Godt ontferme over uwen Zoon Alexius. Alsdan zeyde den Heer : Op dat hem Godt ontferme over mynen Zoon Alexius / zal ik u hzood geven zoo lang als gy leest : hy vzagt hem in zyn Huis / en toonde hem ene plaetse daer hy liggen zoude / het welk onder de Czappen was / en bebol zyne knegten dat zy hem dienen zouden. Alexius bleef in zynz Vaders Hof / lydende veel versmaedheid van de dienst-boden / de welke hem begeten / sloegen in den hals / met schotel-water wierpen / en altijd vermaedelijck toesprekende / het welk hy verdueliglijck verdrage / zonder Vader ofte Moeder te klaegen / het gene hy nogtans gemakelijck had kunnen doen : want hy zag zynen Vader / Moeder en Vrouw zoo dikwils / bedroefd ober Alexius / gaen en keeren voor-hy hem : maer hy had'er geen lyden in / nogte wilde zig niet kenbaer maken. Als den tijd gekomen was dat hy sterben zoude / schreef hy eenen Brief met zynen naem en aklamste / en daer naer gaf hy zynen geest. Dit gebeurde op eenen Zondag / als de menschen in de Kerke waeren. Op dien tijd wierd'er in de Kerke eene stemme gehuort / zeggende : Komt tot my alle de gene / die arben / en beladen zijn / ik zal u verberschen en laeven. Het Volk dit hoorende wierd verbaerd. De stemme zeyde voor de tweede maal : Gaet / en zoekt eenen Mensch / die voor

u biddende is : Maer zy wisten niet waer zy zoeken zouden. Dan zeyde de stemme voor de derde maal : Gaet ten huys van Eusebianus / daer zult gy hem vinden. Alsdan begonst al het Volk te loopen nae het huys van Eusebianus / waer ober den Vader en het geheel Huisgezint zeer verwonderd waeren; en d'oorzaak vernomen hebbende / liep nae de Czappen / alwaer Alexius dood lag zoo klaerblijvende als eene Sonne / met eenen Brief in de hand / hy meynde hem den Brief uyt de hand te nemen / maer konde niet. Daer naer kwam den Paus / den welken hem den Brief uyt de hand nam / en hem lag voor al het Volk / den zelven beheide / dat hy was genaemd Alexius / Zoon van Eusebianus. Den Vader en Moeder dit hoorende vielen in onmagt / en als zy wederom by hun zelven kwamen / begonsten zy bitterlijck te weenen. Den Vader zeyde : O mynen lieben Zoon; nu zijt gy dood; zonder afvooren aen my kenbaer gemaakt te hebben wie gy waert / waer hebbe ik dat oyt verbiend? Ik hebbe u immers altijd met eene vaderlycke liefde bemind. De Moeder / als eene ugtzinnige / viel op het dood Lichtaem en omhelde het / daer naer haere klagen niet langer konnende inhouden / zeyde : Mijn lief Kind / mynen grootsten schat die ik op de aerde hadde / daer ligt gy nu dood / waerom machte gy u aen my niet kenbaer / als gy nog een levende schepsel waert / ik hebbe u nogtans altijd met eene teere liefde bemind; maer o Hemel! wat wille ik schreyen en klaegen / mijn lief Kind is dood? gy / die zeer vermaed zijt geweest / in den tijd dat gy hier getwoond hebt / van de knegten / en ik die zoo dikwils voor-hy den gegaven bol droefheid om u / waerom hebt gy u dan aen my niet kenbaer gemaakt / en zy zok haer de jairen uyt het hoofd van droefheid / en zeyde tot de omstaen-

van het Land hebben eenen raed gestoten / dat gy een gebod zult laeten uytgaen door geheel uw Land / dat niemand binnen de dertig dagen aanbidden zal eenen Godt als u alleen; en zoo wie daer tegen doet / zal men wierpen in den kuyl der Leeuwen. Dit gebod wierd volbragt. Als Daniël dit vernam / liet daerom niet zynen Heer en Godt te aanbidden / gelijck hy geloofde was. Zyne handen zulk zijende / verwittigden het den Koning / den welken zeer bedroeft was / en had hem getru lofs gelaeten. Alsdan zeyden zyne Heeren : o Koning! het Gebod moet immers voortgaen. Alsdan namen zy Daniël / wierpen hem in den kuyl der Leeuwen / en de Leeuwen deden hem geen leet. Den Koning was geheel dien nacht bedroeft en 's morgens vroeg ging hy tot den kuyl / en riep : o Daniël! heeft Godt u bewaerd voor de vreesdijghheid der Leeuwen? Daniël antwoordde : o Koning! reukwig moet gy leven / mynen Godt heeft my gezonden eenen Engel / en heeft gesloten de muplen der Leeuwen / zoo dat zy my geen hinder hebben kunnen doen: want in my is rechtvaardigheyt gevonden. Alsdan wierd den Koning zeer verblijft / en liet alle de gene / die oorzaak waeren / dat hy in den kuyl geworpen was / met Vrouwen en Kinderen in zyne plaetse werpen / die allegheder terstond door de Leeuwen verscheurd wierden / en Daniël kwam'er gelukkig uyt door de hulpe Gods. Hier naer wierd Daniël zeer magtig by den Koning. Op dien tijd aanbadden die van Babyloniën den Afgod Bel / dit was een metaelen beeld / het welck in den Tempel stond / voor hem was eene groote Tafel / op de welke men alle dagen zemelen zette / tot twintig schepelen / en vleesch tot veertig ofte vijftig schapen / en men selde daer nog by groote kannen vol Wijn. De Priesters des Tempels hadden ge-

maekt onder de aerde eenen weg / en eenen uytgang onder de Tafel / daer gingen zy 's nachts met hunne wyven en kinderen / aten al de spyze / en zeyden / dat hunnen Godt Bel die al geeten had. Dan vzaegde den Koning aen Daniël: Waerom aenbidt gy Bel niet? Daniël zeyde : Ik mag geene Afgoden aenbidden / ik aenbidde den lebenden Godt. Den Koning zeyde : Dunkt u dan / dat Bel geenen lebenden Godt is / die zoo veel spyze eet? Daniël antwoordde : Bel is buyten van metael / binnen van aerde / hy kan niet eten. Dan sprak den Koning tot de Priesters des Tempels; ik wille weten / waer de spyze blijft : kont gy my betuyzen / dat Bel de spyze eet / zoo moet Daniël sterben; en zoo gy dit niet betuyzen kont / zoo zult gy altemaal moeten sterben. Alsdan nam Daniël aschen met een zift / en zifte die in den Tempel; dit zag den Koning aen / en de Priesters zagen het niet. Dan sloot den Koning den Tempel vast toe / ende hy leyde zynen eygen zegel aen dat slot. S'nacht kwamen zy na gewoonte alle gelijck / en aten alle de spyze op. Als den Koning de deure niet ontsloten vond / en de spyze al geeten was / zeyde hy : Hoe grooten Godt is Bel! Dan loeg Daniël / hield den Koning tegen / liet hem in den Tempel niet gaen / en zeyde : o Koning! ziet gy de voetstappen niet in de aschen? Den Koning antwoordde : Ja / hier hebben in den Tempel gegaen mannen / vrouwen en kinderen; hy wierd zoo zeer vergaand op hun / dat hy hun allegader bede dooden / ende den Afgod en den Tempel vernietigen. Ook was'er te Babyloniën eenen Ozark / den welken zy aanbadden voor Godt: den Koning zeyde tot Daniël: durft gy zeggen / dat dezen Godt niet leeft? Daniël zeyde tot den Koning / zoo gy my belieft oorlof te geven / ik zal den Godt dooden zonder

ren / daer hem niemand kennen zoude. Certwijl hy op Zee was / ontstont'er een groot onweder / het welck het Schip te vloomen dreef : dan dacht hy by zig zeyden / hier kent my niemand / ik zal in mijn Vader's Hof eene arimorffe gaen vzaegen / en op den weg zijnde / om'er te gaen / kwam zynen Vader hem te gemoet / vergezelschapt met vele Edele; hy sprak zynen Vader aen op deze wyze : Eorlen Heer / ontfermt u over my armen Peigum / op dat hem Godt ontferme over ulven Zoon Alexius. Alsdan zeyde den Heer: Op dat hem Godt ontferme over mynen Zoon Alexius / zal ik u vzoed geven zoo lang als gy leeft : hy vragt hem in zyn Hup / en toonde hem eene plaetse daer hy liggen zoude / het welck onder de Crappen was / en behol zyne knechten dat zy hem dienen zouden. Alexius bleef in zyns Vaders Hof / lebende veel versmaedheid van de dienstboden / de welke hem begeten / sloegen in den hals / met schotel-water wierpen / en altijd versmaedelijck toesprekende / het welck hy verduydlijck verdraegde / zonder Vader ofte Moeder te klaegen / het gene hy nogtans gemakelijck had kunnen doen : want hy zag zynen Vader / Moeder en Vrouw zoo dikwijls / bedroeft over Alexius / gaen en keeren voor-by hem : maer hy had'er geen lyden in / nogte wilde zig niet kenbaer maeken. Als den tijd gekomen was dat hy sterben zoude / schreef hy eenen Brief met zynen naem en afkomst / en daer naer gaf hy zynen geest. Dit gebeurde op eenen Zondag / als de menschen in de Kerke waeren. Op dien tijd wierd'er in de Kerke eene stemme gehuort / zeggende : Komt tot my alle de gene / die arwenden / en beladen zijn / ik zal u verberfchen en laeven. Het Volk dit hoorende wierd verbaerd. De stemme zeyde voor de derde maal : Gaet / en zoekt eenen Mensch / die hoor

u liddende is : Maer zy wisten niet waer zy zoeken zouden. Dan zeyde de stemme voor de derde maal : Gaet ten hup van Eusebianus / daer zult gy hem vinden. Alsdan begonst al het Volk te loopen nae het hup van Eusebianus / waer over den Vader en het geheel Hupgezint zeer verwonderd waeren; en d'oorzaak vernomen hebbende / lag zoo klaer blykende als eene Sonne / met eenen Brief in de hand / hy meynde hem den Brief uyt de hand te nemen / maer konde niet. Daer naer kwam den Paus / den welken hem den Brief uyt de hand nam / en hem lag voor al het Volk / den zelven bevelde / dat hy was genaemt Alexius / Zoon van Eusebianus. Den Vader en Moeder dit hoorende vielen in onmagt / en als zy wederom by hun zelven kwamen / begonsten zy bitterlijck te weenen. Den Vader zeyde : O mynen lieben Zoon; nu zijt gy dood; zonder afvoeren aen my kenbaer gemaakt te hebben wie gy waert / waer hebbe ik dat oyt verbiend? Ik hebbe u immers altijd met eene vaderlycke liefde bemind. De Moeder / als eene uytzinnige / viel op het dood scharm en omhelde het / daer naer haere klagen niet langer konnende inhouden / zeyde : Mijn lief Kind / mynen grootsten schat die ik op de aerde hadde / daer ligt gy nu dood / waerom machte gy u aen my niet kenbaer / als gy nog een lebende schepsel waert / ik hebbe u nogtans altijd met eene teere liefde bemind; maer o Hemel! wat wille ik schreuen en klaegen / mijn lief Kind is dood? gy / die zeer versmaed zyt geweest / in den tijd dat gy hier gewoond hebt / van de knechten / en ik die zoo dikwijls voor-by den gegaeu bol droefheid om u / waerom hebt gy u dan aen my niet kenbaer gemaakt / en zy zok haer de jairen uyt het hoofd van droefheid / en zeyde tot de omstaen-

berg: Gy liebe Kinderen/ die hier vergaderd zyt/ heipt my beweenen mijn heretelyk leet/ en dan begonsten zy alle te weenen. Alsdan kwam zyne Vrouw/ de welke zoo zeer weende als Vader en Moeder/ en zeyde: Wee my/ nu is al myne hope en troost gestorben/ den spiegel mijnder oogen is gebroken/ nu begint met my een hert-zeer/ het welk nimmermeer een eynde zal hebben/ zoo lang als ik leve. Een laetsten begonst men te denken/ hoe men het Lichaam bezouwen zoude/ het welk geheel statetelyk geschiedde/ en met zulk eenen grooten toeloop van Volk/ dat het te lang waer om te beschrijven. Zy bragten hem in de Kerke van S. Bonifacius/ aldaer was hy zeven dagen; daer-en-tusschen maakten zy hem eene zilbere kiste/ vercierd met sijn gesceenten/ en hy gaf zoo goeden ruik van zig als men rieken konde. Hy heeft naer zyne dood vele miracelen gedaen/ vele Menschen/ die met oprecht bezoutwen tot hem kwamen en tot voorspreekker verkoren/ van hunne kwaelen verlost. Lief kind/ aldus heeft S. Merius Godt lief gehad boven Vader/ Moeder/ Vrouw/ ende al wat weerdig is. Dit zal u eene leeringe wezen/ dat gy Godt lief zult hebben uyt geheel uw hert/ boven alle goed/ en boven alle dingen. Wat kan eenen Mensch grooter geluk genieten als zig verenigt met Godt te binden door zene oprechte liefde; en alsdan gelijkt S. Merius/ voor loon te hebben d'eetwige Zaligheid? Moogtan zyn'er vele/ die dit niet agten/ ende zig vast hegten aen al wat weerdig is. Maer lief kind/ zyt niet gelijkt zulke: want zoo gy Godt bemint/ hy zal u ook beminnen/ en u hier naer geven het eeuwige leuen. Nog een ander voorbeeld zal ik u verhaelen/ hoe eenen Jongeling Godt zeer lief had.

Den jongen Koning Josaphat verlaet zyn Koningryk om Godt te dienen, daer toe verwekt zynde door de schoone leeringe van Barlaam.

In Indiën was zekerer Koning genaemd Nupont/ die de Christenen zeer vervolgde/ hy had eenen Zoon met naem Josaphat/ den welken hy zeer lief had; hy liet alle de wyze Mannen van zyn Rijk te saemen komen/ om te weten het geluk ofte ongeluk van zynen Zoon. Deze Wyze al vergaderd zijnde/ was'er eenen die zeyde: (door den H. Geest versterkt zijnde) o Koning! uwen Zoon zal eenen Christen Mensch worden. Den Koning dit hoorende wierd zeer bedroefd/ liet zyn kind met andere Jongelingen in een Paleys besluypen/ en verboodt/ dat hem niemand zoude spreken van Godt/ nogte van de Glorie des Hemels/ nogte van de pynen der helle/ nogte van dingen/ daer het kind zoude kunnen ober bedroefd worden; maer dat zy met hem zouden spelen en vermaekt aendoen. Als Josaphat tot zyne jaeren gekomen was/ verwonderde hy zig/ dat hy opgesloten was/ en dit vragende aen eenen van zyne goede vrienden waerom? vertelde zynen vriend hem geheel het geval. Josaphat dit vernomen hebbende/ wilde niet meer opgesloten blyuen. Den Vader dit ziende/ gaf hem peilden en dienstboden zoo veel als hy'er wilde hebben/ liet hem ryden daer hy wilde/ en waer hy kwam/ was altijd groote wijdschap/ want men dede Josaphat zoo veel eere/ en vermaekt aen als aen den Koning. Gy zekerer tijd hem ontmoetende eenen melaetschen Mensch/ en eenen blinden Man/ verwonderde hy zig zeer/ en vragde aen zyne knechten wat die menschen hadden? Zy antwoordden: Den eenen die gy ziet is eenen melaetschen Mensch/ en den anderen eenen blinden Man. Gy vragde wederom: konnen alle menschen zoo worden?

In / zeyden zy / het is alle menschen eben nae / 't zy arme ofte ryke : als hy dit hoorde / wierd hy zeer bedroefd. Gy eenen anderen tijd zag hy eenen man / die oud en grijs was / met eenen krommen rug / en het aengezigt zeer gebroken. Alsdan vragde hy / wat mensch hy was? Zy zeyden hem / het is eenen ouden man. Dan vragde hy / hoe oud eenen mensch worden moest / eer hy daer toe kwam? Zy zeyden / tachtentig ofte meer jaeren. Alsdan vragde hy / wat volgt 'er naer? Zy zeyden / daer naer volgt de dood. Dan vragde hy / of alle menschen sterben moesten? Zy antwoordden / het moet al sterben / zoo wel den Heer als den knecht. Dan vragde hy / of den mensch den tijd wist / wanneer hy sterben zoude? Zy zeyden / daer is geenen mensch / die weet wanneer hy sterben zal. Als hy dit gehoord had / was hy nimmermeer bezocht. Op dien tijd woonde in de woestyne eenen H. Man die Barlaam hiet. Zy verkondigden hem des Konings Zoon's zaeken / en zonden hem henem / op dat hy hem bekeerren zoude. Barlaam maakte hem toe als eenen koopman / kwam tot des Jongelings Kamerling / en zeyde: Gaet tot den Jongeling / en zeg hem / dat hier eenen koopman gekomen is / die eenen steen heeft van zulke kragt / dat hy blinde ziende maakt / doobe hoorende maakt / kreupelen regt maakt / dwaese wijs maakt / en stomme sprekende markt. Den Kamerling vragde / of dezen steen niemand zien mogt? Barlaam zeyde: Dezen steen mag niemand zien / 't en zy hy heeft reyne oogen / en dat hy zy eenen kuysschen mensch / wie alsoo niet is en den steen ziet / die moet sterben. Dan zeyde den Kamerling: Ik bidde u / om Gods wil / toont my den steen niet / en ik zal des Konings Zoon gaen zeggen / dat gy hier zyt / den welken zeer blyde was / liet den

koopman by hem komen / en ontving hem met groote vreugd. Barlaam sprak alsdan tot hem / en zeyde: O Koning! gy hebt my gehandelt volgens ulve goetheid / gelijk ook eenen anderen wyzen Koning heeft gedaen / daer ik u van zal verhaelen een schoon voorbeeld. Josaphat zeyde: Zit neder / ik wille ulve woorden geirn aenhooren. Barlaam verhaelde dan het volgende.

De eerste Gelykenisse van Barlaam, betoonnende, dat men arme Vrienden Gods moet eeren.

Zekerer Koning / die arme menschen plagt te eeren / op eenen tijd rydende op eenen gulden Wagen / en gevolgd van eenen grooten stoet van Vorsten / Heeren en knechten / ontmoetten hem eenige arme Lieben / die slegte kleederen aen hadden; dan ging hy van zynen Wagen en eerde hun / viel an hunne hoeten op zyne knien / stont dan weder op en omhelste hun. Dit konden zyne Vorsten en Heeren niet lyden / en baden zynen Broeder / dat hy hem daerom zoude bestaffen. Hy dede alsoo / en bestafte hem. Den Koning ging van hem en wierd toornig: 's avond's leyde hy zynen Wolaerd in zyn Hof en liet de Wazynnen blaesen / ende waer men de Wazynnen dede blaesen / dit was een teeken / dat 'er eenen man sterben moest. S Konings Broeder dit hoorende wierd zeer bedroefd / kwam ten Hobe / bief den Koning te hoer / en badt om genade. Dan sprak den Koning: O gy dwaezen! naerdien gy mynen Wolaerd en de Wazynnen zoo zeer ontziet / zoude ik dan niet nog meer moeten ontzien Godt en zyne Geboden / vernits ik zyne Wazynnen hoore klinken / die my indagtig maken het laetste Oordeel? En naer dit gezeyd te hebben / nam hy zynen Broeder wederom in genade.

Daer naer liet hy maeken vier kisten / twee bede hy'er vergulden en vol deemen doen van de doode menschen; en andere liet hy met pek besmeren / en liet de zelve vol goud doen en kostelyke gesteen-ten / bede alle zyne Heeren te saemen kom-ten / en liet hun zien welke de beste waeren; als men de kisten open bede / daer de doods-beenderen in waeren / kwam 'er buylen stank uyt; en als men de twee andere open bede / die vol goud en kostelyke gesteenten waeren / zoo sprak den Koning: Deze kisten / die van buy-ten zwart en gebaerlijck zijn / en van binnen vol goud / die zijn gelijck de arme Lieben / de welke ik eere / en die slegte kleederen aen hadden / waeren in hunne ziele vol goede werken en beugden; en de vergulde kisten zijn van binnen vol buyghicheyd. Alsoo zijn sommige ryke menschen / van buyten wel gekleed / en van binnen vol boosheyd. Alsoo eerde den Koning arme Lieben / nogte verswaerde hun niet; alsoo hebt gy ook gebaen / en my armen man geëert. Als den Jongeling dit hoorde / was het hem zeer lief / en hadt / dat hy hem meer wilde zeggen; alsdan begonst hy te spreken van het waer Geloof / hoe de Engelen door hoobeiridighen geworden zijn uyt den Hemel / en hoe Adam en Eva in het Paradijs bedrogen wierden / en Gods gebod niet volbrachten en daer naer verdruben wierden: hoe den Zoon Gods op de aerde kwam / en wierd geboren van de Maegd Maria / en hy is gestor-ven om ons te verlossen / en die in hem geloofden / die gaf hy het eeuwige Le-ven; maer die in hem niet geloofden / de eeuwige verdoemenisse. En die geloofden / dat heelden Goden zijn / die zijn dwaaze en uytzinnig / gelijck den dwaazen Schut-ter; het welck bliken zal uyt het vol-gende verhael.

De tweede Gelykenisse, betoonende de zotheyd der Algodisten.

ZEeren Schutter / door het Woud jaegende / vangde eenen Nagtegael / den welken door een mirakel Gods tot den Schutter sprak gelijck eenen mensch en zeyde: Wat helpt u / dat gy my ge-bangen hebt / gy kont met my uwen buyk niet verzaeden / ik ben te kleyn; laet my vliegen / ik zal u leeren dzy bin-gen / die u nut zullen zijn. Den Schutter verwonderde hem / dat den Nagtegael sprak als eenen mensch / en belofde / dat hy hem zoude laeten vliegen: het eerste is / gy zult nimmermeer zachten / om te begrypen het gene onbegryppelijck is; ten tweeden / al is 't dat gy iet verliest het gene gy wederom niet vinden kont / gy zult u daer nogtans niet om bedroeven; en ten derden / iet het gene ongelooberlijck is zult gy niet gelooven: doet deze dzy dingen / zy zullen u nut zijn. Alsdan liet hy den nagtegael vliegen / en hy vloog om hoog in de lucht / en sprak tot den Schutter: O gy dwaazen / waerom hebt gy my laeten vliegen / ik hebbe in myne maegde eenen kostelyken steen / die grooter is als een stuyfs-ey / zoo gy dien had / gy zoudt rijk wezen. Alsdan wierd den Schutter bedroefd / en meynde / dat het waer was / bede veel moeyte om den Nagtegael te vangen / en belofde hem grootte eere aen te doen / als hy wilde wederom komen tot hem. Alsdan zeyde hy: Ik bemerkte nu / dat gy eenen dwaazen zijt: want ik hadde u geleerd / iet het gene onbegryppelijck was / nimmermeer nae te staen / om te begrypen / nu loopt gy dwaazen / om nae my te guppen. En om iet het gene gy verloren had / en niet wederom kuygen kont / zoudt gy u niet bedroeven / en nu bedroeft gy u / om dat gy my niet wederom in uwe magt hebt. En iet het gene ongelooberlijck is zoudt gy noyt gelooven / en nu geloofst gy dat

ik in myne maegde hebbe eenen kostelyken steen / zoo groot als een stuyfs-ey / en mijn geheel lijf is zoo groot niet. Alsdan sprak Barlaam tot den jongen Heer / zoo dwaas zijt sommige menschen / zy pey-zen / dat eenen steen of boom Godt is / en aenbidden die voor Godt: gy zult voortwaer weten / dat 'er geen Godt is / als die Hemel en Aerde geschaepen heeft. Daer naer begonst hy te spreken van de wellusten der weireld / dat den geuru / die-ze volgt eenen zeer korten loop heeft: als den mensch iet daer van weet / zoo komt de dood en slaet hem / en word somtijds naer hier een kort vermaech ge-noten te hebben / met d'euwige pynen der Helle gestraft; gelijck het volgende voorbeeld zal leeren.

De derde Gelykenisse, betoonende, dat men altyd moet vreezen.

Der was eenen Man / den welken wierd gejaegt van eenen bzeesselyken Eenhoorn / hy liep voor en den Eenhoorn hem naer / kwam by eenen diepen kuyl / daer eenen Boom in stont / en hy greep om den Boom en bleef 'er aen hangen. Daer zag hy twee muizen / d'eene was wit en d'andere zwart / en knaegden zoo-daenig den wortel des Booms / dat hy by-nae vallen moest / van onder Jag eenen bzeezelyken Driack / die hem verwaagte of hy viel / om hem te berstinden; alsdan zag hy op den Boom een weynig honing / daer vergat den dwaazen zinnen noot / en begeirde den honing. Dit is eene gelykenisse by den bzeesselyken kuyl / die beteekent word door de weireld / de welke vol dzukt en bzeessheyd is; den Boom die daer in staet / is 's menschen Leven / het welck noyt vast staet; maer altyd in angst is van te vallen; de twee Muizen / die den Boom knaegen / is den dag en nacht / die altyd 's menschen Leven korten van oogenblik tot oogen-blik; den Eenhoorn / die den Mensch

jaegt / is de dood; der Driack is den buy-vel / die altyd zacht den Mensch te ber-stinden; den Honing op den Boom / zijn de Wellusten der Weireld / die menigen mensch tzeeken tot zonden / en brengen tot de verdoemenisse / zoo dat hy gemen angst heeft voor de dood / nogte voor Godt / nogte voor den buyvel. Waerom vlugt voor de valsche weireld; want de dood en den buyvel jaegen altyd op u; gy magt u niet bezoutwen op weireld-sche vrienden / want die zullen u ver-saeten in uwen grooten noot. Hier van zal ik u in het volgende eene zeer schoone gelykenisse geben.

De vierde Gelykenisse, betoonende, dat Gods-Dienst altyd voordeelich is.

ZEeren Man had dzy vrienden / den eenen had hy veel liever als zig zel-ven / den anderen zoo lief als zig zelven / en den derden een weynig lief. Dien Man wierd op eenen tyd overgegeven aen den Koning / die hem bede gebangen zetten / en wilde doen dooden; alsdan verzagt den Man zinnen naesten vriend / dat hy voor hem spreken wilde by den Koning; den welken hem hoor antwoorde gaf: Gaet daer gy wilt / ik hebbe andere vrienden genoeg; dat men u handele na verdiensten / en als gy dood zijt / zal ik wat lijnwaerd geben om u in te leggen. Van sprak hy tot den tweeden vriend / en verzagt hem ook zeer beleefdelijck om by den Koning voor hem te spre-ken; die tot hem zeyde: Ik mag my niet met deze zacke niet bekommeren; maer als men u ter dood zal leyden / zoo zal ik u volgen / en dan wederom keeren. Alsdan wierd den Man zeer bedroefd / en hadt zinnen derden vriend / die hy kuyne liefde betwezen had / durfde zyne oogen niet opslaen voor hem / zeggende: O lieben vriend / ik hebbe u kuyne vrend-schap betwezen / nogtans zoekt ik ge-nade in mynen noot; dan kwam den

Vriend / omhelste hem en zeyde : Vriend / de vriendschap die gy my betwizen hebt / hoe klein zy is / verdient / dat ik uwe zaakte aentzichte; ging voor hem by den Koning / hadt hoor hem / en verlostte hem van de dood. Dit is eene gelykenisse / die ik u zal uitleggen : den eersten Vriend / is het weireldsch goed / het welk sommige meer beiainnen als hun zelven : want zy waegen 'er lijf en leven om / en nogtans dezen Vriend geeft den mensch nauwelijks lijnwaed genoeg / om in gewonden te worden naer zyne dood : den tweeden Vriend is Vrouwte en Kinderen / die men zoo zeer bemint als zig zelven / deze volgen hem tot aen het Graf / en alsdan verlaeten zy hem : den derden Vriend zijn Aelmossen en goede Werken / deze komen den Mensch te hulpe in zijn laerste eynde / en bidden onzen lieben Heer voor hem ; daerom zult gy geene gzoote liefde hebben tot weireldische Schatten en bryugden : want hoe meer gy voorzien sijt in Aelmoessen en goede werken / hoe meer gy binden zult.

De vyfde Gelykenisse , betoonende , dat alle Goed en Eere der Weireld vergaukelyk is.

In zekere gzoote Stad was het eene gewoonte / dat zy jaerlijks eenen vzeimdeling verkozen voor hunnen Koning / dezen dede wat hy wilde ; maer als zyne Onderdaenen geraedig vonden hem af te zetten ende in ballingschap te zenden / magten het doen / tot dien eynde zeker eyland verkiezende. Op dien tijd verhooren zy eenen Koning / die daer van vermittigt was / desen zond gzoote Schatten / en het gene hem nog noodzakelijkt was / nae dat Eiland / en als hy daer naer ook in ballingschap gezonden wierd / vond 'er alles in overvloedigheid. Dit is deze gelykenisse : Die Stad beteckent de Weireld / tertijl dat den Mensch hier is /

moet hy ook voor zenden alle sacht van Deugden en goede Werken ; hoe meer men zendt / hoe meer men binden zal / want Godt zal ons loonen na verblijven. Des Konings Zoon dit alles van Barlaam gehoord hebbende / was zeer verblijd / en zeyde / ik wille verlaeten mynen Vader en u volgen. Alsdan antwoorde Barlaam / gy wilt doen gelijk een Konings Zoon dede. Daer was enen Jongeling / en zynen Vader wilde hem doen trouwen : dezen Jongeling op eenen tijd door eenen Bosch rydende / kwam aen een Dorp / daer hy eene Jongvrouw zag arbeeden / en zy sprak haer gebied / en bedankte Godt van alle zyne weldaeden. Dan zeyde den Jongeling : waerom dankt gy Godt meer als andere Menschen / die gzoet goed van hem ontvangen hebben? Alsdan sprak de Jongvrouw : Gelijkt eene kleine Medecine somtijds eenen mensch van eene ziekte helpt / alzo helpt my dit klein goed / het welk ik van Godt ontfangen hebbe. Als den Jongeling dit hoorde / en zag dat deze Jongvrouw Godt beminde / ging tot haeren Vader / en verzogt / dat hy haer hem wilde geven tot eene Huisvrouwte. Dan sprak den Vader : ik ben arm / en gy sijt eenen gzootten Heer / rijkt en magtig / trouwt met uwe gelyke ; daer-en-hoven ik ben eenen ouden man / ende ik hebbe maer dit eenig kind / het welk al mynen troost is in myne oude dagen. Dan verzogt den Jongeling zeer belesbelijkt van den ouden man / dat hy hem doch liefste zyne Dogter in Houtweijkt te geven / hy zoude by hem blijven ende alle zyne Vrienden verlaeten / het welk den Vader aengenaem was / en zy trouwden te saemen / verliet al zijn Land en bleef by den ouden man. Als den Jongeling daer eenigen tijd geweest had ende den goeden man hem wel onderzocht had / leydde hy hem in zyne kamer

en toonde hem eenen gzootten schat van zilber en goud / en gaf hem dit altemaal. Als Josaphat deze dingen gehoord had / was hy zeer blijde / en zeyde tot Barlaam : Ik wille ook mynen Vader en al mijn goed verlaeten om Godt te dienen / die my geschapen heeft ; en ik wille hem lobben en gebenedyden om zyne genade / die hy my verleend heeft / dat ik door u verlicht ben geworden in het waer Geloof ende ik zal met u in de Woestynne gaen woonen. Dan zeyde Barlaam : Gegenwoordig mogt gy nog met my niet gaen / maer naer eenen korten tijd zult gy my binden. Hier naer doopte Barlaam den jongen Josaphat / en zy namen afscheyd van malikanderen met weenende oogen. Maer dat Barlaam hertzokken was / had Josaphat noyt blinde oogen-lijkt : Den Vader dit ziende / was zeer bedroeft / en gehoord hebbende / dat Barlaam daer d'oorzaeke van was / wierd op hem zeer vergzamb / en hield raed met zijn Volk / hoe hy weder zynen Zoon van het waer Geloof zoude tzeliken / en hem vermaekelijkt maeken / gelijk hy te vooren geweest was. Dan was daer eenen Schildknaep / die tot den Koning zeyde : Ik kenne eenen Man / die Barlaam zeer wel gelijkt / desen zoude konnen zeggen / dat hy Barlaam is / en dat hy onrechtelijkt geleerd heeft ; het welk den Koning goed heurde. Dan kwam den bedzieger tot Josaphat en zeyde : Al het gene ik u geleerd hebbe / is valsch. Alsdan vzaegde Josaphat : Zijt gy Barlaam? Hy antwoorde : Ja. Josaphat zeyde tot hem : Gy weet wat gy my geleerd hebt / zoo gy zegt / dat het leugens zijn / ende my megent iet anders te leren / zal ik u doorsteken met mijn zweird / op dat gy geen Konings kind meer bedriegt. Dan wierd hy verbaerd / bad om lijfs genade / en wierd zelf door Josaphat tot het waer Geloof gebragt. Als den Koning hoorde /

dat het niet had konnen helpen / hield hy weder raed gelijk als vooren. Dan zeyde eenen Harbgeber : o Koning / gy kont niet beter doen / als by hem laeten gaen schoone Jongvrouwen / deze zullen hem vzolijkt maeken / en van het waer Geloof afzengen ; het welk den Vader dede / gelijk gy hooren zult uyt het volgende verhael.

Hoe den Koning zynen Zoon Josaphat tragt af te trekken van het waer Geloof , door schoone Vrouwen.

Zekeren Koning wierd eenen Zoon geboren / over welke geborte hy alle de Wyze van zijn Land dede vergaberen / om te weten wat zynen Zoon gebeuren zoude. Zy zeyden aen den Koning : Ik 't dat uw kind in tien jaeren zonne ofte maene / ofte eenig licht ziet / hy zal blind worden. Dan liet den Vader zynen Zoon beslugten in eene onderaerbische kamer tien jaeren lang / en als dien tijd verschenen was / liet hy hem het licht zien en alle andere weireldische dingen / en liet hem onderrigtige geven van al het gene hy zag / zoo van kuyppende als vliegende gebierten : onder alle deze vertooningen zag hy ook Vrouwte-perfoonen ; hy vzaegde / hoe die genaemd wierden? Daer was eenen die zeyde in spot : Het zijn duyvelen / die de menschen plagten te bedziagen. Daer naer zeyde den Vader : Wat vhaegt u het best van alle deze dingen? Hy antwoorde : My vhaegt niet berter als de duyvelen / die de menschen plagten te bedziagen / by deze zoude ik gewin wezen. Als dit den Vader van Josaphat hoorde / dagt hy by zig zelven / op die wyze zal ik ook mynen Zoon trayten van het waer Geloof te kuzgen / vermits hy zig meer zal genegen toonen met schoone Jongvrouwen zynen tijd te bedziagen / als op Godt te peyzen : tot dien eynde dede hy van de alderschoonste Jongvrou-

ken in de kamer van Josaphat lepen / en belaste hem / dat zy hem zouden vermarken aendoen / het welk zy deden : want zy behoorden hem zoobanig uytwendig / en den dunckel intwendig / dat hy niet langer met zig zelven loeg wist : ten laetsten viel hy in het Gebod / en had Godt / dat hy hem liefde ter hulp te komen in die kwaede bekoringe. Alsdan dede Godt hem genade / en versterkte hem in zyne bekoringe : want zynen Vader nam alle de Vrouwen van hem weg ; en daer naer liet hy maer alleen eene schoone Jongvrouw tot hem gaen ; deze begonst hem toe te lachen / en zeyde : Jongeling / wacrom wilt gy geene hingsvrouwe hebben / naedien de hertige Patriarchen hingsvrouwen hadden / S. Peter had eene hingsvrouwe en is heylig / gy hoedt Godt ook wel dienen al zyt gy getrouwd / en den houweliken staet is heylig. Van antwoordde Josaphat aen deze maegd : het is waer / den egten staet is eene heylige zachte ; maer door de gene / die belofte van zyn verheynd gebaren hebben en is 't niet geoorloft te trouwen. Van zeyde deze Jongvrouw : Gy weet / dat het Godt en d'Engelen eene gzaote hrengd is / als enen heydenschen mensch Christen word / staect hy my enen nagt / ik zal Christene worden / alsoo zult gy daer voor enen gzaoten loon verwerken. Door deze en diergelyke woorden begonst hy te veranderen / en kzeeg besjaegen in de Jongvrouw / mitz zy zeer schoon was ; daer naer tweende hy bitterlyk. In zyn gebed zijnde viel hy in slaep / en dzaomde enen dzaom : hem bocht / dat hy was in enen schoonen weg / die beplant was met roozen en overschoone bloemen / met alle sarch van vrugetbaere boomen / de welke zoo schoon waeren als d'oogen konden aenschouwen / daer stonden ook goude stoelen en goude bedden ; daer naer kwam

hy in eene stad / welkers huizen gebouwd waeren van zilver en goud / verciert met schoone gesteynten / die klaerliuwendes waeren als de zonne ; hy zag ook vele kinderen / de welke zulke aengenaem muziek zongen / dat het geene tonge kan uytsprekken / alsdan wierd hem gezeyd : dat het de stad was / alwaer alle de Christene menschen zouden komen / en hy had om daer te blyven. Hy hoorde eene stemme : die tot hem zeyde : Hier mag niemand blyven / 't en zy hy het verdiend heeft door gzaoten arbeyd / te weten / van lyden / bekoringen / ende boordere drugden. Daer naer wierd hy gebzagt voor de helle / aldaer zag hy de verdoemde zielen onuytsprekelyke tormenten aendoen / en de selve stemme zeyde tot hem : Hier is 't / dat de zielen der zondaeren ewiglyc moeten lyden voor hunne zonden. Daer naer ontwaekte hy / en had enen askeer van alle de Jongvrouwen. Den Vader liet hem leven in het geloof het welk hy aengenomen had / en gaf hem zyn half rijk. Hy dede Christene kerken maken / ende vernietde de Afgoden en hunne Tempels / ende alsdan bekerde hy zynen Vader / den welken nog eenigen tyd gefers / ende daer naer zeer godbzugtelijk gestorben is. Ten laetsten heeft Josaphat zyn rijk en alle weireldz goed verlaeten / en ging zynen Meester verlaaten zoeken / die hy vond in de woestynne / den welken hem met gzaote blydschap ontfing / en hy bleef by hem in de woestynne dertig jaeren woonen in een steng en beugdzam leven / tot dat zynen Meester is komen te sterben / die hy begraefde / hy is daer naer ook gestorben / en hy zynen Meester begraeven. Aldus heeft Josaphat het aerdsch goed verlaeten om het ewiglyc te ontfangen ; het welk ons te saemen wilt geben den Vader / den Zoon / en den H. Geest. Amen.

HET TWEEDE DEEL.

Uytleggende het tweede Gebod / het welk leert / dat men by Godt niet zweiren zal / ofte den Darn Godz ydelijk noemen.

DE EERSTE LEERINGE.

LIEVEN VADER, ik bidde u door onzen Heer / leert my welk het tweede Gebod is ?

LIEF KIND, het tweede Gebod is : Non assumes Nomen Dei in vanem ; dat is : Gy zult den naem Gods niet onnuttelyk, nogte te vergeefs in uwen mond nemen, nogte onnuttelyk zweiren by Godt, ofte by het Lichaem Gods, ofte by het Bloed Gods, ofte iet diergelyks.

Van eenen die herste, om dat hy valschelyk zwoer.

Dee Gezusters / die goed moesten Erben van hunne Ouders / hadden enen Broeder / den welken meynde hun Goed nae hem te trekken / en herst ten dien eynde vele middelen en pzaotien gezogt / om hun te bedziagen. Ten laetsten kwamen zy voor het kregt / en den Broeder wierd gedwongen om zynen eed te doen : als hy de hand ophief / en zwoer by Godt en zyne Heyligen / berste hy / en viel dood ter aerde / tot spiegel van andere. Lief kind / wagt u van valschelyk te zweiren.

Van eenen die stom wierd om dat hy valschelyk zwoer.

Eenen ouden Man leende aen zynen Broeder eene somme geld uyt vruetschap / te weten / twintig mark goud. Den ouden Man kwam te sterben / ende dan vermaende den Zoon van den ouden Man zyns Vaders Broeder / dit geld we-

derom te geben. Den Broeder zeyde / dat hy het niet schuldig was / ende belofde zulke met eed te bevestigen / het welk hy dede / want hy zwoer by Godt ende zyne Heyligen. Gy wagt zijnde / om nae huyz te keeren / bleef hy stil staen / konde niet boorder gaen / ende wierd stom. Alsdan wierd hy indagtig / dat hy valsch gezworen had / en had intwendig Godt / dat het hem liefde te vergeben / hy zoude de schuld betaelen / en alsdan wierd hy sprekende.

TWEDE LEERINGE.

Beloft niet ofte volbrengt uwe belofte.

Lief kind / wilt gy dit Gebod wel Londerhouden / zoo zult gy niet beloven ofte moet het voldoen.

Van eenen Man die hem belofde te beteren en het zelve niet en dede.

Der was enen Man / die een ongebonden en godeloos leven leefde / op enen tyd zynen Broeder tot hem komende / vermaende hem / op dat hy zoude de hzeze Godz voor oogen hebben / en denken / dat hy eens sterben moest : dan belofde den godeloosen hem / dat hy beter zoude gaen leven / en Godt hzezen ; maer hy volbzagt zyne belofte niet. Sentigen tyd hier naer / kzeeg hy eene doodelyke ziekte / dan zoud hy om zynen Broeder / dat hy doch liefde by hem te komen : den Broeder kwam by hem / en tweende / om dat hy zyne belofte niet vol-

bzagt had. Den zieken zeyde : Wee my / zoeder / bid voor my / want ik zie twee beiren voor mijn bezde staen / die my berfcheuren willen. Alsdan begonst den zoeder en zyne medegezellen voor den zieken te bidden / den welke zeyde : Wee medegezellen door hun gebed hebben my verlost. Dan spzakt den zoeder tot den zieken en zeyde : Ik bidde u / voldoet utwe beloften / ofte Godt zal nog meer op u vergzamd worden. Daer naer riep hy weder; daer komt een groot buer / om my te verhzanden. Dan vermaende hem zynen zoeder wederom; maer hy wilde 'er niet nae huyfteren. En als hy tot zig zelven kwam / zeyde hy / dat hy voor het oordeel Godt geweest had / en daer naer spzakt hy voor de derde maal : Wee my ! hier komen twee duyvelen met eene gloeyende panne / daer zy my in willen werpen; wee! wee! zy werpen my daer in; en gaf alzoo zynen geest.

DERDE LEERINGE.

Met de Heylige is het kwaed te spotten.

Lief kind / wilt gy het tweede Gebod twel houden / zoo zult gy Godt nogte zyne Heyligen niet bespotten ofte beschimpen : want met de Heyligen is het kwaed spotten. Ik zal u daer van een voorbeeld verhaelen.

Eenen al spottende word dood gevonden.

Daer waeren twee Geboders / die Deene Kerke lieten strigen / zy waeren genaemd Iulianus en Iulius. Den Kenzer had een Gebod laeten uytgaen / dat alle de gene / die voor-hy de plaetse gingen / daer de Kerke gebouwd wierd / eenigen tyd zoudten helpen ter liefde van Godt. Op zekeren tyd kwamen daer lieben voor-hy gereden met eene Kerre / daer was eenen op / den welken zeyde : deze werkslieden zullen ons ophouden / om te

helpen arbeiden / wy zullen onder ons eenen dooden maeken / en zeggen : wy hoeren eenen dooden / wy konnen niet byden. Als zy kwamen ter plaetse daer den Tempel Godt gestigt wierd / zeyde het Werk-Volk tot hun : Liebe vzienden helpt ons een weynig ter liefde Godt. Zy antwoordden : Wy hoeren eenen dooden en mogen niet stille staen. Iulianus zeyde tot hun : Ik geschiebe na utwe woorden : en zy gingen voort. Als zy een weynig van daer waeren / spzaken zy tot den genen / die den dooden maekte : Staet op / gy hebt lang genoeg dood geweest; maer hy bleef stille liggen. Een weynig daer naer zeyden zy wederom tot hem : Hoe lang zult gy nog met de Heyligen spotten? hy hield hem nog al stille; en dan zagen zy dat hy dood was. Lief kind / spot met de Heyligen niet.

Van eenen Speelder, die by onze Lieve Vrouwe vloekte.

Daer was eenen Speelder / den welken met spelen zyn goed en geld verloor / en nu alles verloren hebbende / begonst te schimpen en te spotten met onzen Heer / en zeyde / waerom hy hem geen geluk gaf / vloekte en lasterde hem; dit alles verdroeg onzen Heer verduelig. Den Speelder zig hier mede niet vergenoegende begonst te lasteren de Heylige Moeder Godt Maria / spzakkende tegen haer vele versoepelyke woorden / en vzaegende waerom zy hem geen geluk gaf. Dan kwam'er eene stemme van den Hemel / zeggende : Gy hebt veel gebloekt en gelasterd tegen my / en ik hebbe dit al verdueliglyk verdraegen; maer nu gy schimpt en spot met myne heminde Moeder / dat mag ik niet verdraegen; ende terstond is hy gestorven. Lief kind / spot noyt met de Heyligen / ofte met de alberheyligste Moeder Godt Maria.

VIERDE LEERINGE.

Men zal den Naem Gods geirn hooren / en noemen met eerbiedinge.

Lief kind / wilt gy het tweede Gebod twel houden / zoo zult gy den Naem Iesus geirn noemen met eerbiedinge en sonder ligtbetrdigheyd : want den Naem des Heere is als Honing. Dezen Naem zult gy aenroepen in utwen nood / en den zelven zal u dienen tot hulpmiddel ober alle lichaemelyke kwellingen en ellenden : ik wille u hier van een voorbeeld verhaelen.

Zekeren man word verlost nyt gevaer / aenroepende den H. Naem Jesus.

Sante Patzicus kwam in een heydensch Land en predikte daer het Christen Geloof; maer zy wilden nae hem niet huyfteren. Hy had onzen Heer / dat hy een teken doen wilde / daer zy mede bekeerd mogten worden. Onzen Heer zeyde tot hem / dat hy met zynen stot eene ronde op de aerde zoude maeken / en dit zoude eenen put worden / en wie in dezen put ging / zoude anders geen Dagebuer hebben voor zyne zonden. Eenigen tyd hier naer was'er eenen Ridder / genaemd Nicolaus die daer in ging en vond'er eene deure bezuden staen / waer door hy in eene Kerke ging / alwaer hy Monniken zag / de welke halden aen hadden. Daer spzakt hem eenen toe / en zeyde : Nicolaus / u zullen vele bekoringen aenkomen / en dan zult gy zeggen : Iesus Christus / Zoon van den lebenden Godt / ontfermt u myns armen zondaer; alsdan gingen zy weg. Daer naer kwamen de duyvelen hem aen met zoete woorden / dat hy hun gehoorzaam wilde wezen; en als hy hy het niet doen wilde / hoorde hy zoo groot geluyd en getier als of de wilde beesten van de geheele wereld te saemen waeren geweest. Hy aenriep den Naem des Heere / en al-

zoo verdwegen alles : en als hy voortging kwamen zy wederom tot hem en zeyden : Merkt gy het ontkomen te zyn / wy zullen u nu eerst beginnen te kwellen / en zy wierpen hem in het buer. Hy aenriep den Naem des Heere / en dan was alles wederom verdwegen. Nog wat voorber komende / zag hy een buer daer vele zielen in lagen / de welke geslaegen wierden met gloeyende ketenen / en de duyvelen begonsten ook op hem te slaen; maer hy aenriep den Naem des Heere / en alduig verdwegen alles. Alsdan kwam hy op eene andere plaetse / daer een forneyt stond / uijt het welk buer en duyvelen stank kwam en een bitterlyk gekerm; daer was eene stemme / die tot hem zeyde : Wilt gy ons niet gehoorzaam zyn / wy zullen u daer in werpen / dit is de helle; alsdan gzeypen zy hem / en zeyden : die daer in is komt'er nimmermeer uyt. En als hy hun niet wilde gehoorzaemen / namen hem op / om daer in te werpen; maer hy aenriep den Naem Iesus / den welken hem verlost. Hy ging voort en kwam op eene lange smalle brugge / die glad was als yst / en daer was een snel loopende water onder / daer ging hy ober; maer van voetstap tot voetstap aenriep hy den Naem Iesus; alzoo ober die brugge geraekt zijnde / door zyn goed betrouwen / het welk hy had op den Naem des Heere / kwam hy op eenen schoonen en lieflyken weg / den welken hem bzagt tot eene stad die gemaeht was van zilver / goud en edele gesteenten / dit was het Paradys; als hy daer ingaen wilde / zeyden zy tot hem : Gy zult eerst keeren tot uw leben en verkondigen het gene gy gezien hebt; alsdan keerde hy tot den put daer hy in gekomen was / verklaerde alles wat hy gezien had / heeft dan nog bertig dagen geleefd / naer welken tyd hy pegaen is nae de schoone stad / die hy gezien had / te weten het Hemelryk.

Van eene Vronwe, die van den duyvel verlost wierd door Gods Naem.

Eene Vrouwe had groote bekloringe van den boozen geest / en zy konde geen raed daer tegen vinden / zy klaegde het aen eenen / die haer raed gaf en zegde : Aemt eene roede en schijft aen d'eene zyde den Naem ons Heere Jesu Christi / en aen d'andere zyde den Naem der H. Maegd en Moeder Gods Maria ende als gy gekwollen word / aenroeyt Jesus en Maria / het welck gedaen hebende / is zy van alle kwellingen verlost geworden. Lief Kind / den Naem ons Heere is eene hulpe tegen de booze menschen / die u aenvegten / daer van zal ik u een voorbeeld verjaelen.

Hoe de Christenen tegen de Heydenen ten stryden gingen, en aenroepende den Naem des Heere, den stryd woenen.

Oreenen tijd zouden de Christenen tegen de Heydenen stryden; maer de Christenen waeren verbaerd / dat zy zouden verliezen / want zy hadden weynig volck / en in tegendeel hadden de Heydenen veel volck. Als dan sprak den Kardinael Wilhelmus / en zegde : Liebe kinderen / zekert vzoijst te gemoed ulou vhaud en aenroeyt den Naem des Heere / hy zal ons ter hulpe komen. Als dan zokken zy voort en aenriepen den Naem van Jesus Christus met luyder stemme; en terstond wierden de Heydenen verbaerd en namen de blugt / zoo dat'er vele verslegen en gevangen wierden. De Christenen vzaegden aen de gevangene Heydenen : waerom zy zoo spoedig de blugt genomen hadden / naerdien de Christenen zoo weynig waeren / ende zy vrel meer in getal? Zy antwoordden : als wy begonsten aen te komen / zoo riepen de Christenen eenen Naem / maer wy kenden hem niet / terstond kwam daer eenen Man in usieden

leger / den twelken zoo lang was / dat zyn hoofd aen den Hemel kwam; als dan werden wy verbaerd / begonsten te blugten / en verloren den stryd. Lief Kind / hierom zult gy den Naem ons Heere Jesu Christi eeren en aenroepen / op dat gy ook oberwinninge verlijgt tegen ulve vyanden.

VIJFDE LEERINGE.

Hoe men het tweede Gebod andersins mag verstaen.

Lief Kind / dit Gebod is meer en anders te verstaen. Gy zult den Naem Gods niet te vergeefs aenroepen / dit is te zeggen / gy zult niet te vergeefs den Christen naem ontfangen / maer Christen zijnde zult Christen blijven / en als eenen Christen mensch u vzaegen.

Julianus den Apostoet verlaet het Christendom.

Julianus / die men noemt den Apostoet / van keyzerlijk Geslagt voortkomende / herft zig in zyne jonghend wuzelijst gevzaegen; maer hopende tot de keyzerlyke kroone eens te komen / heeft begonnen heymelijst middelen te zoeken / en raed gevzaegd aen eenen tooveraer; en dat meer is / den duyvel te raede gegaen / den welken hy nogtans door het teeken des H. Kruys menigmael verjaegd had: hy heeft ten laetsten veel gemeenschap met heilsche geesten gehad / en hummen raed gebotgd. Als hy keyzer geworden was / liet hy alle de Kruysen / die in zyn Land waeren / verderben; dit dede hy ter eere van de duyvelen / op dat zy hem te beter zouden helpen werken in de zwarte konste. Op zekeren tijd zond hy eenen duyvel in een Land daer hy voor hem werken zoude / den duyvel komende in eene stad vonder eenen heyligen Monik in zyn gebed / het welck zoo kragtig was / en tien dagen en nagten duurde / dat hy in al

dien tijd niet konde uythoeren / en kwam wederom tot Julianus / zeggende / dat hy niet had bedrogen / vermits hy verhuiderd was geweest door eenen heyligen Monik : Julianus was zeer verzaemd en zegde : als ik wederom come van myne reyse / zoo zal ik den Monik verstaen. Als Julianus op den weg was / om nae Persien te reysen / zoo kwam hy by een klooster daer S. Blasius Abt was / en ontboodt / dat men hem spuze uut het klooster zoude zenden. Den Abt ging hem tegen / en vzagt hem hun geirsten vzoed; als dan wierd Julianus toornig / en zond hem zegen : Ik zie wel gy zent wy peirde spuze / maer ik besobe u by myner vrouwe / ik zal ulu klooster zoo verstrygen / dat men daer hooren zal konnen in vzaegen. Den Abt en de Monikken waeren zeer bezoeft / en Julianus reed weg. Daer was op dien tijd eenen vzoenen Ridder in de Kerke gevzaegen / genaemd Mercurius / die Julianus had doen martelizeren / en des Ridders wapenen waeren in eene kamer besloten. S nags als den Abt in zyn bedde lag / zag hy / dat Onze Liebe Vrouwe in de Kerke kwam / vergezelschapt van vele Engelen; zy zegde tot de Engelen : Haelt den Ridder Mercurius / hy zal den Keyzer Julianus het leven beneemen. Terstond wierd den Abt wakker / en verwonderde zig zeer wat dit bediede / hy liet het gzas openen en vond den Ridder niet; maer s anderdags wederom in het gzas ziende / zag den Ridder op zyne zelve plaetse liggen met zyne wapenen / de welcke bebloed waeren. Op den zelve tijd kwam daer eenen knegt upt des Keyzers Leger en zegde : dat Julianus dood was. Den Abt vzaegde hem hoe hy gestorben was. Den knegt zegde : eenen vzoenen Ridder kwam daer wel gevapend met zyne lantie en reed den Keyzer door zyn lijf / en niemand konde weten waer den Ridder bleef. Den Abt

en de Monikken dit hoorende waeren zeer verlijt / dankten Godt en de H. Maria. Zoo nam Julianus den Apostoet zyn eynde / om dat hy eerst eenen goeden Christen was / en daer naer zig niet den duyvel verzoegd had.

Van Sinte Vincentius, die den Naem des Heere niet wilde verzaeken, en daerom groote martelie leed.

Vincentius was eenen Daken / en was by eenen Bisschop / genaemd Valerianus. Den Bisschop konde niet wel spreken en beval Vincentius zyne magt. Vincentius preekte het waer Geloof in den Naem ons Heere Jesu Christi / en het was verboden / dat niemant in dien Naem preekten zoude. Den Rector Dacianus dede hem vangen / en vzaegen / hoe hy den Naem Jesus durfde preekten / terwijl het verboden was dien Naem te mogen verkonbigen. Den Bisschop antwoorde blootelijst; dan zegde S. Vincentius : hebt gy geen mon / sprek it vzoemelijst / ofte beliest u dat ik hem antwoorde? Ja mynen lieben zoon / zegde hy / ik hebbe u ober lang mijn woord bevolen / en nu begeire ik / dat gy sprek voor het waer Geloof. Dan zegde Vincentius tot den Rector : Gy hebt gevzaegd hoe wy durben preekten het waer Geloof / en den Naem van onzen Heer Jesus Christus / gy zult weten / dat het eenen goeden Christenen mensch onbetamelijst waer / dat hy zynen Godt zoude verzaeken en niet durben noemen. Dacianus dit hoorende wierd zeer verzaemd / en dede den Bisschop verdruben uut het Land / hield Vincentius / en liet hem alle zyne leden vutrekken / zoo dat het een lid van het ander hing. Dan zegde Dacianus tot Vincentius : Ziet hoe ulu lichaem is gesteld. Vincentius begonst te lachen / en zegde : Dit hebbe ik dinstig hertelijst begeird. Dacianus zegde : Ik zal u aen-

doen/ alle de pynten die men kan bedenken/ ofte gy zult ulven Christen naem verzaken. Vincentius antwoordde: Doet al wat gy wilt/ gy zult zien/ dat ik meer lyden kan/ als gy zult konnen pynigen. Dit vergaande Dacianus zeer/ en liet hem 300 lang geesselen met roeden/ dat zy niet meer slaen konden; en spzakt tot hun: Gy onzalige/ zyt gy al moede/ kont gy niet eenen man verwinnen? Dan namen zy haeken/ ende toekten hem het vleesch van het lijf/ dat men geheel zijn ingelwand konde zien. Dacianus zeyde: Verzaekt uwe Geloof/ ofte ik zal u nog meerdere pynte doen lyden. Vincentius antwoordde: O duyvelsche tonge/ alle uwe pynten en bezegementen agte ik niet; hoe meer gy u vergaant/ hoe meer ik my verlyde; en hoe grooter myne pynte is/ hoe veel te liever ik die lyde ter liefde Gods. Alsdan liet Dacianus eenen rooster bereyden/ waer op den H. Martelaer van zelf ging liggen. Dan ramen zy yzere borsten en staken hem in het lijf en dykten hem alsoo met groote vzeedheyt in den rooster/ dat het bloed met groote overbloedigheid in het buer liep; daer naer wierpen zy zout op hem/ en lieten hem alsoo vanden tot dat de darmen uyt zijn lijf vielen/ en hangden door den rooster in de kelen. Naer dat Vincentius alle deze pynten onderstaen had/ leyden zy hem in eenen duysteren kerker/ en bzagten daer stukken van gebroekene potten/ daer deden zy hem met zijn doorwond lichaem op liggen. Dan kwamen de Engelen met groote klaerheyt/ de welke veranderden de scherpe stukken van potten/ in welriekende bloemen. Als de wagtens dit zagen/ waeren zy zeer verwonderd/ en zy bekeerden hun tot het waer Geloof. Dacianus dit vernemende/ wierd vnae uytzinnig/ en zeyde: Vincentius verkwint alle onze pynten: hoe wy hem meer pynigen/ hoe zyne begeerte

meerder is/ wy willen hem geene pynte meer aendoen/ maer wilt hem leggen op een zagt bedde/ het welk gebaen zijnde/ gaf hy zynen geest. Als Dacianus vernomen had/ dat hy dood was/ zeyde hy: konde ik hem niet levende verwinnen/ 300 zal ik hem dood verwinnen: en hy liet het dood lichaem op het veld werpen/ op dat het de honden en wormen zouden eten. Dan kwam daer eene raube by het lichaem/ om dat te verbaeren; en eenen wolf by het lichaem komende/ wilde het zelve vercheuren/ maer de raube verjaegde hem. Als Dacianus dit hoorde/ zeyde hy: My dunkt/ wy konnen Vincentius nogte levende/ nogte dood verwinnen; en liet hem alsdan eenen molensteen aen zynen hals binden en in de zee werpen/ maer hy kwam eerder te land als de gene die hem in de zee geworpen hadden. Alsdan kwam daer eene vzuulve/ die het dood lichaem begaefde. Alle deze pynten heeft S. Vincentius geleden tot lof en meerder eere van den Naem des Heere.

Den H. Blasius word verscheurd voor Jesus-Christus Naem.

Den Keyzer Diocletianus vervolgde alle de gene/ die Christene waeren/ S. Blasius om de tyranie van den Keyzer t'ontgaen/ vlugte in eenen steenen kuyt/ en wilde ern eenzaam leven leyden/ allwaer de vogelen hem spuze bzagten: daer naer kwamen alderley gebierten by hem/ en zy wilden niet weg gaen/ of hy moest hun eerst oorlof geven/ en wie daer zich wierd/ maakte hy gezond. Den Gouverneur van dat Land zoud op eenen tyd zyne dienaers om te jaegen in de woestyne/ en zy bonden nergens set; ten lesten kwamen zy daer S. Blasius was/ daer bonden zy vele wilde beesten/ maer zy konden geene vangen/

zy keerden wederom/ en vertelden het aen hunnen Heer. Den Gouverneur dit verstaen hebbende/ beveelde hun dat zy Blasius haelen zouden. Als de dienaers by hem kwamen/ zeyden zy: onzen Heer ontbiedt u/ dat gy by hem komt. Lieve kinderen/ zeyde Blasius/ nu zie ik/ dat Godt my niet vergeten heeft/ en reysae met hun. Als Blasius eenigen tyd in den kerker had geweest/ liet den Keyzer hem ophangen en zijn lichaem met haeken van malkanderen scheuren: Alsdan kwamen daer zeven vzuulven/ en ontfingen het bloed/ het welk van zijn lichaem liep; de welke den Keyzer liet vangen/ en beveelde hem/ dat zy d'Agoden zouden aenbidden. Zy zeyden: Wilt gy/ dat wy Agoden aenbidden/ zoo bzeugt ons die by de zee/ op dat wy die wasschen en reyn mogen maeken; het welk den Keyzer toeliet. Als zy de Agoden by de zee hadden/ zoo wierpen zy die daer in/ en zeyden: Zijn het Goden/ dat zy hun zelve daer uyt helpen. Den Keyzer dit hoorende/ was zeer vergaand/ liet zeven gloeyende pannen maeken/ dede daer by leggen zeven lynen hemden/ en liet hun kiezen wat zy wilden. Daer was eene vzuulve/ de welke twee kinderen had/ deze nam de lynen hemden en wierp die in het buer/ zeggende: Ik ben bereyd voor den Naem ons Heere te sterben. Dan riepen haere twee kinderen: Liebe Moeder laet ons niet agter/ gy hebt ons met de eentwige bzeugden. Alsdan liet den Keyzer hun alle zeven ophangen/ en hunne lichaemen met klippels slaen/ dat'er water en bloed uytliep. Den H. Engel kwam hun vertroosten/ zeggende: dat zy volstandig zouden blijven/ want zy d'eentwige bzeugd daer door zouden genieten. Daer naer liet hy hun werpen in een groot buer/ maer zy gingen ongeschinder daer wederom uyt/ en dan liet hy hunne hoof-

den afflaen. Daer naer liet hy S. Blasius in de zee werpen/ op dat hy verbzinken zoude. Blasius zeggende zig met het teeken des H. Kruys/ en bleef alsoo op het water zitten/ als of hy op het land geweest had. Hy zeyde tot de Heydenen: Hebben uwe Goden eenige magt/ gelijck den waeragtigen Godt/ die ik aenbidde/ zoo komt hier by my op het water: en dan gingen biss-en-tachtig mannen nae hem/ de welke alle verbzinken. Alsdan zeyde den H. Engel tot hem/ dat hy op het land zoude gaen/ en de kroone der martelie ontfangen. Als hy by het land was/ had hy onzen Heer voor alle de gene die krank waeren/ en om hulpe Godt aenriepen/ dat hy hunner wilde ontfermen: daer kwam eene stemme/ zeggende/ dat zyn gebed verhoord was. Een weynig tyd hiet naer wierd Blasius onthoofd.

Van de Martelie van sinte Vitus en Modestus, en hoe zy den jongen Vitus niet konden afrekken van het waer Christen Geloof.

Daer was in Siciliën eenen ryken Heer/ den welken een kind had van twaelf jaeren/ genaemd Vitus/ en zynen School-meester Modestus. Dit kind geloofde aen onzen Heer Jesus Christus/ zynen Naem dikwils aenroepende/ waerom hy van zynen Vader menigmael gestaegen wierd/ maer hy wilde het nograng daerom niet laken. Als den Rechter Valerius zulks vernam/ liet het kind voor hem komen/ wilde het dwingen/ dat hy den Naem Gods verzaken zoude; het kind wilde dit niet doen. Alsdan liet hem den Rechter met klippelen slaen/ tot dat ten laetsten hunne armen lam waeren/ en des Rechters armen wierden ook lam. Vitus dit ziende/ zeyde tot hun: Verroept nu uwe Goden/ dat zy u gezond maeken. Alsdan vzaegde den Rechter: kont gy dit doen? Ja/ in den Naem

van onzen Heer Iesus Christus / zeyde Vitus / kan ik het doen. Den rechter zeyde / doet alsoo. Vitus had onzen Heer / dat hy hun beliesoe te helpen / en terstont wierden zy gezond : nochtan wilde den rechter niet gelooven ; maer sprak tot den Vader : Dwingt uw kind / dat het zijn Geloof afzweert / ofte ik zal hem doen sterben. Den Vader nam het kind in zijn huys / bede hy hem zingen schoone songs / vrouwen / en alle sacht van spel / en wilde hem op deze wyze trefken van het waer Geloof / maer 't en konde al niet helpen. Daer naer liet hy het kind slugren in eene kamer / en daer kwam zoo gaeben reuk upt / dat geheel het huys gezin zig daer over verwonderde : dan ping den Vader heimelijc zien door eene spleete wat hy dede / hy zag hy het kind eenen Engel / die klaer blinkende was / en terstont wierd hy blind : dan begonst hy overlugd te roepen ; men vragde / wat hem lette ? Hy zeyde / ik hebbe Goden gezien / die zoo klaer blinkende waeren / dat ik'er blind van ben geworden. Dan vragten zy hem hoer den Afgod / op dat hy zijn gezicht zoude wederom krijgen / maer 't en konde niet helpen. Daer naer kwam hy weder tot zynen Zoon Vitus / en dezen marckte hem ziende. Vitus in den Naem des Heere vele Mirakelen gedaen hebende / en geene Afgoden wissende aanbieden / liet hem den Keyzer Diocletianus in eenen gloeyenden Oven steken / en kwam daer wederom ongehindert upt : daer naer liet hy hem werpen voor eenen hungerigen Leeuw / op dat hy hem verscheuren zoude / maer hy raeckte hem niet aen. Hier naer liet hy Vitus nemen / zynen Meester Modestus / en Anna Crescentia / die te saemen veel Volk hadden bekeerd / en dede hun hangen in eenen hoeystal / en terstont wierd daer een groot onweder gehoord van donder en bliksem / de aerde beefde / den Af-

goden Crampel rukte neber / en daer bleven vele menschen dood. Den Keyzer dit ziende / riep : O we : ik worde van een kind overtuomen. Dan verscheen daer eenen Engel / die hem upt den hoeystal verlosste / en vragt hun voor een water / aldaer zijnde begonsten zy Godt te bidden / en gaven alsdan hunnen geest.

Den vromen Ridder S. Joris verdraegt veel ter liefde Gods.

Sante Joris was eenen vromen Ridder / hy kwam op eenen tijd gereben nae eene groote stad en niet verre van daer was de zee / in de welke eenen zeer grooten Dyaek gebonden wierd / den welken niemand konde verjaegen / en dezen Dyaek marsten de Liedren van de stad alle dagen twee schaepen geben / en als zy dit niet en deden versond hy'er vele / en kwam door de stad zoo veel stank klaezen dat'er vele menschen ziek van wierden en stierben. Als de schaepen nu bynae alle versonden waeren / zoo moest men hem alle dagen geben een scherp ende eenen mensch / en het lot wierd getworpen / en die het biel moest'er nae toe. Op zekerer tijd biel het lot op de Dogter van den Koning / waer over hy zeer bedroefd was / en dood half zyn Koningrijk zoo zy zyne Dogter wilden byn laeten. Dan wierd het gemeyn volck toornig / en zeyden / dat hunne kinderen geeten waeren / dat hy zyne Dogter ook moest laeten eten / ofte zy zouden hem verbranden in zyn Hof. Hy had om acht dagen uytstel ; als dien tijd verscheen was / kwam het gemeyn volck en wilden zyne Dogter hebben : den Vader ziende / dat'er geenen middel was om zyne Dogter van het gewoel des volcks te konnen redden / bede haer alle haere beste kleederen aen / en zeyde : Myne beinnde Dogter / ik hadde gebagt u te geben aen eenen Koning in houwelijck ;

maer nu zal ik u geben aen eenen vreeselijken Dyaek tot eene spuze : ende dan scheyde den Vader en de Dogter al weenende van malkanderen. De Dogter ging aen den oever van de zee / om den Dyaek te verwagten : ondertusschen kwam S. Joris daer voor hy / geijck ik gezeyd hebbe / hy ziende deze Konings Dogter daer zeer bedroefd staen / vragde haer d'oorzacke. Zy zeyde : Wiltet vromen Jongeling / wilt gy uw leven behouden. Hy antwoordde : ik vliede niet / of ik moet eerst de zacke weten. Zy zeyde : Soelen Jongeling hier zal aenstonts eenen Dyaek komen / die my verblinden zal. Hy zeyde : Ik ben niet verbaerd voor eenen Dyaek / ik zal u helpen in den Naem van onzen Heer Iesus Christus. Zy zeyde : Vriend / wat helpt my / dat gy met my sterft / het is genoeg / dat hy my alleen eet. Cerwijl zy dus saemen spraken kwam den Dyaek upt de zee / S. Joris ging hem te ontmoet en stak zyne lancie in zynen hals / ende zeyde tot de Jongvrouwen : Gaet in den Naem ons Heere en sterkt hem eenen gordel aen den hals : het welck zy bede en leynde alsoo den Dyaek in de Stad. Als de lieden den Dyaek zagen / begonsten zy te vlieden. Dan sprak S. Joris tot het Volk : Vlucht niet / Godt heeft my hier gezonden / op dat ik u verlossen zoude van den Dyaek en aenmoedigen tot het waer Christen Geloof ; geloost aen Iesus Christus / en het zal u niet schadelijck zyn. Alsdan doode hy den Dyaek / en het Volk liet zig doopen. Aldus heeft S. Joris den Dyaek veruomen in den Naem des Heere. Hier naer kwam hy in een Land daer hy zag / dat men de Christenen dwong d'Afgoden t'aanbieden / hy selde zig daer tegen / en zeyde : Het sijn geene Goden / maer duyvels. Den Koning dit verstaende liet hem vangen / en ophangen in eenen hoeystal / zijn lichaam open schrybben en zont in zyne wonden

byden. Den zelve nacht kwam onzen Heer met een groot licht en trooste hem / zoo dat hy alle pynen niet agte. Den Koning liet eenen toberaer haeken / die eenen drank van vergift maekte / S. Joris maekte daer een kruys over en dronck / maer het bede hem geen letsel : als den toberaer dit zag liet hy zig doopen. Den Koning dede maecten een vreeselijck rad / het selve was rondom bezet met scherpe messen / en liet S. Joris daer op zetten / het rad sprak en bede hem geen hinder : dan liet hy hem zetten in eene panne vol ziedende olie / maer hy gevoelde geene pyn. Als den Koning bemerkte / dat hy hem niet geene pynen konde overwinnen / had hy hem / dat hy zoude d'Afgoden aanbieden. S. Joris zeyde : Vrent my by uwe Goden / (waer over de geheele Stad zeer duyde was) alsdan begonst hy Godt Almachtig te bidden / dat hy d'Afgoden en hunnen Crampel zoude vernietigen. Dan zond Godt het buer upt den Hemel en verbrandde alle d'Afgoden / den Crampel en de Priesters. De Koninginne dit ziende / zeyde tot haeren Gemael : O gy dwaezen / ik hebbe u zeer dikwijck gezeyd / dat gy geene Christenen veruolgen zoud / nu zult gy weten / dat ik ook Christene wille worden. Dan liet hy de Koninginne ophangen by de vlegten van haer hoofd / en liet haer geesselen / dat het bloed langs haer lichaam afley / en daer naer liet hy haer het hoofd afsaen. S anderdags bede den Koning S. Joris sopen langs de straeten / en geboadt hem het hoofd af te staen. Aldus is S. Joris gestorven naer veel gelederen te hebben voor het Christen Geloof.

ZESDE LEERINGE.

Niemand zal zig Godt noemen.

Leef kind / het tweede Gebod moet gy Look op deze wyze verstaen : Menschen gy zult den Naem Gods niet te vergeessig in uwen mond nemen : dat is te zeggen /

dat gernen mensch zig zelven noemen zal als Godt ofte voor Godt houden: want den Heer Jesus zeyde in den tijd als hy pzedikte: den tijd zal kornen / dat de valsche Propheeten zullen kornen in mynen Naem / en zullen vele menschen bedziagen.

Van Simon Magnus, den vermaerden Tooveraer, die zeyde dat hy Godt was, en wierd van Godt geplaegd.

DAer was eenen Cooberaer / genaemt Simon / den welken door de tooverkonste vele vromde teekenen dede / en beroemde zig / dat hy was den Zoon Gods / wierd zeer magtig / en zeyde: Alle de gene / die aen my gelooben / zullen eeuwiglyk leven. Hy maakte Schaepen van aerde / en liet hun loopen / als of zy levendig waeren; hy liet Beelden sprekken en Honden zingen. Hy zeyde: Ik ben Godt / ik mag doen dat ik wille / my is geene zake onmogelyk: als ik een kind was / zond myne moeder my met andere kinderen op den Waker / om hoorn te snyden met eene zeyffen / en ik geboodt de zeyffen / dat zy zels zoude maeyen. Sinte Pieter daer voor-by komende / zeyde tegen my: Vrede zy met u. Ja / antwoordde ik: Ik behoeve utwen vrede niet; maer ik wille bewyzen / dat ik eenen geweldigen Godt ben / en dat gy my zult aanbiden; ik ben de hoogste kragt; ik kan blieden in de hoogste locht; ik make van Steen Wzood; ik kan wezen in het buer zonder hinderinge; en den Keyzer Nero hieldt hem voor eenen waeragtigen Godt. Op eenen tijd staende voor Nero; veranderde hy geduerig zyn aenzigt / dan scheen hy jong te wezen / en eenen oogenblyk daer naer wederom oud. Den Keyzer dit ziende was'er zeer ober verwonderd / en zeyde: waerlyk dezen is den Zoon Gods. Simon zeyde tot Nero: Wilt gy zien / dat ik waerlyk den Zoon Gods ben / doet

my het hoofd afflaen / en naer dyn bagen zal ik wederom levendig worden. Nero liet hem het hoofd afflaen / en hy meynde / dat het Simon was / maer het was een Schaep / het welk hy in zyne gedaente veranderd had. Hy verbergde zig dyn dagen / en kreeg het Schaep hemelyk weg. Naer dyn bagen kwam hy weder tot den Keyzer / en zeyde / dat hy van de dood opgestaen was; en den Keyzer geloofde het. Sontyd als hy met den Keyzer in zyn Paleys was / was den duybel in zyne gedaente blyten / spak tot het Volk / en zeyde / dat hy Godt was; het Volk meynde dat het waer was / en liet na hem een beeld maeken / het welk zeer schoon was / stellende van onder: Dit is Simon den Zoon Gods. Op zekeren tijd kwam S. Pieter tot den Keyzer Nero; en zeyde: Dezen man is geenen Godt; want ik zal u hemelyk zeggen myne gepeyzen / kan hy dit weten / zoo is hy Godt; laet my een geriten-wzood haelen / het welk gedaen wierd. Alsdan zeyde S. Pieter: Is Simon eenen Godt / dat hy zegt wat ik peyze. Dan wierd Simon toornig / en liet twee zwarte honden loopen / de welke S. Pieter verscheuren wilden. Dan gebenedyde S. Pieter dit gersten-wzood en bood het de Honden / maer zy liepen weg. Eenigen tijd daer naer beroemde zig Simon / dat hy zoude doode doen opstaen: het gebeurde op dien zelven tyd dat'er eenen jongeling kwam te sterben / dan wierd S. Pieter en Simon gehaald / wie van hun beyde den dooden verturken zoude / en die dit doen konde / zoude den anderen verwonnen hebben / den welken alsdan zoude gestraft worden met de dood. Simon tooverde zoo lang tot dat den dooden zyn hoofd een wepnig begonst te roeren; het Volk dit ziende / riep / dat Simon eenen Godt was / ende wilde S. Pieter steenigen. S. Pieter zeyde: is hy levende / dat hy

opstaet en henen gaet; maer den dooden bleef liggen. Dan zeyde S. Pieter tot den dooden: Staet op in den Naem van onzen Heer Jesus Christus / en gaet daer gy wilt; hy stond op en ging weg: Dan wilde het volk Simon steenigen / maer S. Pieter bad voor hem / en zeyde / dat men geen kwaed met kwaed mag loonen. Simon dit op S. Pieter meynende te konnen vzekken / ging voor zyne woonplaets / bond eenen Hond voor de deure / en zeyde: nu laet zien of Pieter daer in durft gaen. S. Pieter kwam / ontbond den Hond / den welken aenstonds tot zynen Meester liep en scheurde hem de kleederen van het lijf; maer S. Pieter behal den Hond / dat hy zynen Meester niet zoude booden. Dan begonst het volk Simon met vzek en sternen te waerpen / en jaegden hem naekt uyt de Stad koomen. Een jaer daer naer kwam hy wederom tot den Keyzer Nero / en zeyde: Du wille ik u bewyzen / dat ik den Zoon Gods ben / ik zal ten Hemel vliegen. Als het volk dit vernomen had / kwamen zy op de plaets daer het geschieden zoude / om dit wonder te zien. Simon ging op een hoog Paleys en gebodt de booze Geesten / dat zy hem omhoog in de locht zouden waeren / het welk zy deden / maer dan zeyde S. Pieter: Gy booze Geesten / ik bevele u by den lebenden Godt / dat gy hem ter aerde laet vallen. Zy lieten hem vallen / vzak ten halz / en alsoo nam hy zyn eynde.

Van den boozen Antichrist, die zal zeggen dat hy Godt is.

Antichrist zal gehoren worden te Babylonien van den Joodschen Kaed / van Patziarchen geslacht / en zal besneden worden in onrecht als eenen Jod / en hem zal gegeven worden enen Engel / gelyk eenen anderen mensch / en hy zal zeggen / dat hy Christus is den Zoon

Gods / en alsdan zal hy verslachten worden van zynen goeden Engel / en de booze geesten zullen hem overwinnen. Hy zal magtig worden / de Joden zullen hem volgen en aanbiden als Godt / hy zal zeggen / dat hy Christus is / ende in wederhande wyzen zal hy het Volk bedziagen. Ten eersten / met zyne valsche leeringe: hy zal boden zenden geheel de wereld door / deze boden zullen hun hond den als of zy heylige menschen waeren / zy zullen prediken tegen het Christen Geloof / en veel Volk tot hun trekken. Ten tweeden / met zyne valsche konsten zal hy vele teekenen doen / als water doen verbroogen en wederom laeten loopen / het buer van den Hemel doen kornen op zyne jongens / zig maeken gelyk of hy dood waer / en zig laeten opwaeren / gelyk of hy ten Hemel ging / en wederom kornen / zeggende: dat hy van der dood is opgestaen / en zal alsoo de menschen bedziagen met vele valsche teekenen. Ten derden / hy zal het Volk bedziagen met gaven: hy zal rijk woorden / hy zal binden vele verborgene schatten / hy zal de gene / die hem willen volgen rijk maeken. Ten vierden / hy zal de goede Christenen pynigen: alle de gene / die in hem niet gelooben zullen / zal hy groote pynen aendoen / ja de grootste / die men bedenken kan / en hun altijd verbroegen: want daer zal niemand mogen kooopen ofte verkoopen / 't en zy dat zy een teken hebben. Daer naer zullen kornen Enoch en Elias uyt het Paradijs / en tegen hem pzediken; zy zullen veel Volk vzekeren / zoo Joden als Heydenen / de welke Antichrist alle zal doen booden; Enoch en Elias zal hy ook booden; hunne lichsamen zullen op de staeten van Jerusalem zeven halve dagen vlyben / en dan zullen zy wederom opstaen van de dood; dan zal daer kornen eene stemme van den Hemel / zeggende: Enoch en Elias vaert hier op.

Alsdan zullen zy opbaeren in eene klaere wolke. Daer naer zal Antichrist nog se- den vijftig dagen en zinnen Stoel stellen op den berg van Sijbeten / en dan zal hem den H. Engel Michaël dooden. Hy zal twee jaeren en half regneren / ende dat den tijd voor hem zoo kort niet waer / geene menschen zonden zalig worden. Zyne Knechten zullen Vrouwen nemen en vrosijk zijn / zeggende : al is onzen Heer dood / wy zijn alle dingen zeker. Daer naer zal de dood komen / en zal hun alle vernielen. Alsdan zullen de Joden en Heydenen allegader Christenen worden / en dan zal'er vrede over de geheele tweireld zijn. Hoe lang de tweireld nog staen zal / dat weet niemand als Godt alleen. Alsoo zal Antichrist zijn eynde nemen / die zig zelve Godt zal noemen.

Den valschen propheet Mahomet zegt dat hy Godt is.

ZEkeren koopman / genaemd Ser- gius / was zeer opgeblazen en hoo- betrdig / en stond nae groote heerschap- pje in het Hof van Koonen : maar bemerkende / dat hy tot zyn oogmerk niet en konde komen / wierd hy zeer mistroostig en trost nae Bessarabien met voornemen van kwaed uyt te kroeben : hy kwam by enen Jongeling / genaemd Mahomet / en zeyde tot hem : Wilt gy mynen raed doen / si zal u Heer maeken van geheel dit Land / en men zal u voor Godt aenbidde; Mahomet antwoordde / dat hy dit geien doen zoude. Alsdan nam hy ene jonge Duube / besloot die in eene kamer en daer ging niemand by als Mahomet / die haer eten gaf : hy nam hoorn / stak dit in zyne oore / zette de Duube op zyne schouder / en liet die alsoo uyt zyne ooren eten : ten laetsten wierd die hier op zoo wel geleerd / als zy by hem kwam / zoo vloog zy op zyne schou-

deren / stak haeren bek in zyne ooren / en zocht het hoorn / het welk hy daer in had. Dezen zelve Mahomet had eenen Os beslooten in zyne kamer / daer oock niemand was als hy / die den zelve eten gaf / en hy had den Os gewoon gemacht uyt zinnen schoot te eten. Maar dat die altes wel geschiet was / liet Sergius al het Volk by hem komen / en zeyde : dat hy hun toonen zoude / wie zy voor Godt moesten houden; en daer-en-boven zeyde hy nog tot hem : Op wie den H. Geest komt in de gedaente van eene Duube is waerlijc den Zoon Gods / en dezen zoude men voor Godt houden. Alsdan liet Ser- gius de Duube vliegen; zy vloog en zocht overal tot dat zy ten laetsten Mahomet vond / zy zette haer neder op zyne schou- ber en stak haeren bek in zyne oore. Sergius dit ziende / zeyde tot het Volk : Du ziet gy dat den H. Geest hem in zyne ooren blaest wat hy u leeren zal. En dan liet hy den Os uytloopen / die niemand konde hynge; ten laetsten kwam hy tot Mahomet / en viel op zyne knien / om de spijze te zoeken / geijst hy gewoon was. Alsoo misleghde Mahomet het Volk / en zy hielden hem voor Godt. Hy trok veel Volk tot zyn valsche geloof / en die hy tot hem niet aenlofken konde met goedheyt / verdelgde hy met het zweird. In zyn leven liet hy eene pzeere Kiste maeken / en gesloot / dat men hem naer zyne dood daer in zoude leggen. Hy bede oock eene Mosquee bouwen / en het ver- weiffel maeken van Zepl-streenen. Daer eenigen tijd zijn kwaed overal verstroyt te hebben / wierd hy ten laetsten verge- ven; zyn dood lichaem wierd in de pzeere Kiste gelegd / en de zelve wierd door de kragt van de Zepl-streenen naer boven ge- haerd : alsdan mennde het Volk / dat Mahomet enen Aaan van groote heyl- igheyt was. Lief Kind / geloof altijd in Godt en in de H. Kerke.

HET DERDE DEEL.

Uytleggende het derde Gebod / het welk leert / dat men Godt op Zondagen dienen zal.

DE EERSTE LEERINGE.

LIEVEN VADER, leert my ter liefde Gods / welk het derde Gebod is.

LIEF KIND, dat zal ik u leeren / op dat gy Godt bjerst en bemint. Het derde Gebod is / Memento ut diem Sabati sanc- tifices. Dat is : Gy zult den Sabbatdag heylig maeken. Gy magt op Zondagen nogte Heyligdagen niet arbeiden : want dit mishaegt Godt. Hier van zal ik u eenige voorbereden verhaelen.

Van eenen Man die hout tastte op eenen Feestdag.

Als de kinderen van Israël in de Awoestijne waeren / was'er eenen man die op eenen Feestdag hout tastte / zy bragten hem by Moyses / die Godt vzaegde / wat hy hem doen zoude? Den Heer zeyde : steenigen. Dan wierd hy gesteenigd.

TWEDE LEERINGE.

Men zal op geene Feestdagen danssen.

Het gebeurde op eenen tijd in zeker Dorp van Saxon / dat'er op Kers- nacht eenige menschen op het Kerck-hof waeren / de welke zeyden / wy zullen een weynig danssen / op dat wy warm wor- den. Eer den Priester de Misse begonst / bad hy hun / dat zy zouden ophouden; maar zy wilden dit niet doen. Hy had hun voor de tweede maal; maar het konde niet helpen / zy bleken danssen. Hy kwam weder tot hun en zeyde : Godt geest dat gy een geheel jaer moet danssen / het welk geschiede / want zy dansten een geheel jaer / in welken tijd zy niet en rustten.

DERDE LEERINGE.

Eet en driukt op Zondagen soberlyk.

Lief Kind / wist gy den Sabbatdag in eere houden / zoo zult gy niet veel eten en drincken / want het is in alle tyden kwaed.

Van twee Gezellen, die in d'assen stikten.

Zondag voor den Vasten en de byz- volgende dagen waeren twee Gezellen geheel vrosijk en bronken; op Asschen- woensdag vzaegde den enen: Gaen wy ter Kerke om Asschen? den anderen be- gint daer mede te schimpen / en zeyde : Ik zal u Asschen genoeg geuen / en wiery die in zyn aenzigt. Alsdan kwam daer eenen onbekenden / en wiery zoo lang met Asschen / dat zy niet meer hunnen mond ofte oogen konden openen / ende alsoo zijn zy alle beyde verstikt.

VIERDE LEERINGE.

Gaet op Zondagen en Heyligdagen geirn ter Kerke.

Lief Kind / gy zult op Zondagen en Heyligdagen ter Kerke gaen / ende inhaelen het gene gy op de werkdagen verzuymd mocht hebben.

Van eenen Ridder, die zynen Zoon leerde, dat hy geirn Misse zoude hooren, die daer door bewaerd wierd.

ZEkeren Ridder had langen tijd ge- dient enen Koning / en als hy ge- boerde / dat hy haest sterben zoude / ver-

zocht Hy den Koning / dat hy believde
zorge te hebben voor zynen Zoon / het
welk den Koning hem belofde te doen.
Als dan liet hy zynen Zoon / genaemd
Wilhelmus / by hem komen / en zegde : Ik
zal u byn dingen leeren / de welke u zullen
van grooten dienst zyn : ten eersten / gy
zult alle dagen Wiffelme bedroeft ziet /
als gy de Koninginne bedroeft ziet /
weest dan ook bedroeft : ten derden / als
gy by menschen zyt / die geirn agterklap
sprecken / segout hun. Maar dat den
Kidder dood was / gebeurde het / dat
Wilhelmus de Koninginne bedroeft zag /
waerom hy ook bedroeft wierd ; het
welk ziende eenen Hobeling / lieg van
hem kwaerde gedagten / ging by den Ko-
ning / en zegde / dat Wilhelmus de Ko-
ninginne had lief gekregen ; wilt gy dit
zien / zegde hy / bedroeft de Koninginne /
hy zal ook bedroeft worden / het welk
den Koning alsoo bebood ; waer ober hy
zeer bergzand wierd / en daot hoe hy hem
ter dood zoude brengen. Dan sprak den
valschen Kidder : Heer / ik weet u goeden
raed / zendt hem morgen hzoeg in het
woud tot den Kalk-Oben / en beveelt aen
de Wakkers / die morgen eerst van ulwen
r'wege komt / dat men hem in den heeten
Oben werpe ; het welk den Koning alsoo
bede. Hy zoud Wilhelmus 's morgens tot
de Wakkers / en zegde / dat hy hun zoude
zeggen : Mynen Heer gebiedt u / dat gy
zoud doen gelijk hy u bevolen heeft. Wil-
helmus reed 's morgens hzoeg tot de Wakk-
kers / maer hoorde eerst Wiffelme ; en als
hy nog in de Kerke was / kwam den val-
schen Hobeling hem naer gereden / om
te zien hoe alles vergaen was. Tot den
Oben komende / hzoegde : Gezellen / hebt
gy gedaen het gene den Koning u bebo-
len heeft ? Aen / zeyden zy / maer wy
zullen het terstond doen / dit zeggende /
namen zy den valschen Hobeling ende
wierpen hem in den Kalk-Oben. Als Wil-

helmus Wiffelme had gehoord / kwam tot
den Oben en zeyde / dat zy doen zoude
het gene den Koning hun bevolen had ;
zy antwoordden / wy hebben het gedaen.
Daer keerde hy weder / en zegde : Heer
Koning / het was al gedaen eer ik tot de
Wakkers kwam. Dan hzoegde den Ko-
ning waer hy zoo lang vertoeft had ? Hy
zeyde : Ik hebbe Wiffelme gehoord. Het is
de Wiffelme / die u nu leven heeft bewaerd /
zeyde den Koning : en hy onderzocht hem
zoo lang tot dat hy de waerheyt ver-
nam / en als dan beminde hy hem meer
als te hooren. Lief Kind / hoort Wiffelme
als gy het kunt doen.

VYFDE LEERINGE.

Hoort geirn Sint Jans Evangelie.

Lief Kind / als de Wiffelme uyt is / leest
den Priester S. Jans Evangelie /
In principium erat verbum, dit zult gy
geirn hooren.

Van eenen Koopman en zyne Gezellen,
die van den donder verslaegen wierden, en
van den derden, die het leven behieldt,
om dat hy S. Jans Evangelie gehoord had.

Een Koopman en twee mannen /
die reeden door een Dorp daer men
Wiffelme bede ; dan zeyde den eenen : Laet
ons Wiffelme hooren. Zy antwoordden : Wy
willen gaen eten. Hy ging in de Kerke /
en d'andere reeden nae de herberge. Als
hy in de Kerke kwam was de Wiffelme uyt
en den Priester las S. Jans Evangelie.
Daer naer ging hy by zyn gezelschap om
te eten. Als zy nu op het Veld gekomen
waeren / ontstond'er een groot onweder /
en zy begonsten wederom te blieden naer
het Dorp. Daer wierd eene stemme ge-
hoort / roepende : Staet / staet / staet.
Dan kwam daer eenen grooten donder
en sloeg den Koopman dood / d'andere
twee reeden hoort. Dan kwam daer we-

der eenen Wiffelme en eene stemme / roe-
pende : Staet / staet / staet. Dan wierd
den anderen Gezel van den donder verslae-
gen / en den derden reed voort. Daer naer
kwam nog eenen Wiffelme met eene stem-
me / de welke riep : Staet / staet / staet.
Terstond riep eene andere stemme : En
staet niet / want hy heeft S. Jans Evan-
gelie gehoord.

ZESDE LEERINGE.

Hoort geirn het Woord Gods.

Lief Kind / gy zult geirn het Woord
Lief Kind / gy zult geirn het Woord
Gods hooren / op dat Godt u ver-
hoort in ulwen nood : en hoort gy het
Woord Gods niet geirn / zoo zal Godt u
ook niet verhooren.

Van eenen mensch die het Woord Gods
niet wilde hooren, als hy dood was
baette hem het bidden niet.

Een ryken Man wilde het Woord
Gods niet hooren prediken. Als men
begonst te prediken ging hy uyt de Kerke /
of klapte / ofte sloop. Als hy dood was
en op de haere stond / en den Priester
ober hem las het gene men leest ober de
doode / was'er een hzugg by den dooden /
welkers veid met zyne winden zyne ooren
stopte. Den Priester dit ziende / wilde
niet meer lezen / en zeyde tot de lieden :
Wat helpt dat wy bidden voor dezen
man / Godt wilt ons Gebed niet hooren /
terwijl hy lefde wilde hy de Geboden
nogte het Woord Gods niet hooren /
nogte houden. Lief Kind / laet dit u eene
leeringe wezen / en hoort geirn het Woord
Gods.

Van eenen die het Woord Gods niet wilde
hooren.

Daer was eenen Predikant / den wel-
ken predikende / door eenen man ver-
hindert wierd. Den Predikant zeyde tot
dien man : Hlend / waagt u / dat Godt
aen u niet hzoek / dat gy myne woorden

hindert. Terstond wierd den man beze-
ten / men moest hem binden / en alsoo
lag hy elf weken. Dan kwam den Predi-
kant wederom op de zelve plaetse predi-
ken / de menschen verzogten hem / dat
hy voor den man bidden wilde / hy hadt
voor den man / den welken aenstonds
verlost wierd. Lief Kind / laet u dit eene
leeringe wezen / hindert het Woord Gods
niet.

ZEVENSTE LEERINGE.

Op de Heylig-dagen zult gy geirn bidden.

Lief Kind / wilt gy het derde Gebod
wel houden / zoo zult gy geirn bidden
op Heylig-dagen ; en gy zult uwe gebeden
vermeerderen / de welke gy in de Werk-
dagen verzuimd hebt / daerom zyn de
Heylig-dagen ingesteld ; want men moet
als dan bidden en ter Kerke gaen.

Liefen Vader / ik kan niet bidden /
leert nu bidden ?

Lief Kind / dit wille ik geirn doen / op
dat gy Godt voor my bidt / wat gebed u
merst innighydt geeft / dat zult gy al-
derlieftst lezen / 't zy den Onzen Vader,
Weest gegroet, ofte andere gebeden / en
blyftigt u daer toe / dat gy innighlyk met
een zuuber hert bidt / en u niet bekommert
met onnutte gedagten / dat gy in het
bidden andere menschen niet hindert / en
dat gy wat innighyds en geestelyks ge-
boelt : want het is beter eenen Onzen
Vader met innighyds gesproken / als vele
zonder godbzugtighyds. Hier van zal ik
u eenige hoorbeelden verhaelen.

Den Onzen Vader is beter als andere Gebeden

Zekere goede Jongvrouwe plagt in-
nighlyk te bidden in de Kerke voor
eenen Antaer ; dit had bemerkt eenen
H. Bischop / en zag / dat'er eene witte
Duyve kwam van den Hemel / de welke
ging zitten op den schoot van de Jong-
vrouwe / en bronk alle de rzaenen die zy
C

schrijvende in haer gebed. Van vzaegde den Bisschop wat haer gebed was. Zy antwoorde / dat zy geen ander wist / als den Onzen Vader en Weest gegroet. Van gaf hy haer eenen Psalter / op dat zy dien alle dagen zoude lezen; het welk zy dede. Daer dien tijd zag den Bisschop de Duybe niet meer komen gelijck zy gewoon was. Van spzaek den Bisschop tot de Jongvrouwe: Dogter / hoe behaegt u den Psalter. Zy zeyde: ik lese alle dagen / maer ik gebaele zulke innigheyt niet als ik plagt te hebben. Van nam hy haer den Psalter en beval haer te lezen den Onzen Vader gelijck zy plagt. Dief kind / bidt het gebed het welk u meest innigheyt inbrengt.

Van eenen Ridder uyt wiens dood Lichaem ^{eene} Lelie bloeyde, beschreven met den Weest gegroet.

Enen Ridder begaf zig in een Order / en hy wist geen Onzen Vader nogte eenig ander gebed. Alsdan wierd hem gestelt eenen Meester / die hem den Onzen Vader leeren zoude. Maer hy was zoo hot / dat hy niet meer konde leeren als deze twee woorden / Ave Maria, en dit spzaek hy altyd met gzoote innigheyt geheel zijn leven. Als hy nu dood was bloeyde uyt zijn gzas eene schoone Lelie / en op iber blad stond Ave Maria in goude letteren. Dit verwonderde alle de Woederz / zy deden het gzas open / en bevonden / dat den wortel was gewassen uyt den mond van den Ridder: dan zeyde den Meester / dat hy geen ander gebed konde als deze woorden / Ave Maria.

ACHTSTE LEERINGE.

Leest uw Gebed aendagtelyk en langzaam.

Lief kind / wanneer gy ulve getyden leest / zult dit doen met aendagtigheyt / en de woorden alremaal spreken. Als 't dat gy enen Onzen Vader langzaam

spzeekt en godbzugtelyk / het is beter als tien met haeste: en laet gy iet agter in ulve Getyden / dit onthoudt den dugbel / en zal u dit boortwerpen in den dag des Oordeels.

NEGENSTE LEERINGE.

Gedenkt in uw Gebed het bitter Lyden van onzen Heer Jesus-Christus.

Lief kind / gy zult leeren / dat gy ulv Gebed hieriglyk bekeelt aen onzen Heer Jesus-Christus en zyne Heiligen. Menigen mensch zegt den Onzen Vader den eenen op den anderen / zonder godbzugtigheyt en zonder opbzagt. Alzoo moagt gy niet doen / maer gy zult leeren / dat gy ulv Gebed met godbzugtigheyt bekeelt aen onzen Heer; spzeekt na ulve magt / somtijds meer / somtijds min / met hierigheyt / na dat den tijd vereyscht. Gy zult ten eersten lezen dzyn-mael Onzen Vader ter eere van de heylige Dyrbuldigheyt / en bidden / dat zy u helpen in ulven nood; en tzaegt door godbzugtigheyt / dat de H. Dyrbuldigheyt van u niet word gescheyden / en dat zy u laet aenschouwen den Spiegel der H. Dyrbuldigheyt zonder eynde. Daer naer leest enen Onzen Vader ter eere van de alderheyligste Ontfangenisse van onzen Zaligmaeker / dat hy van den Hemel kwam in deze wereld en ontfangt de menschheyt uyt het Maegdelijk Lichaem van Maria: daer naer leest enen Onzen Vader ter eere van zyne heylige Geborte en ons aller tzoost; daer naer leest enen Onzen Vader ter eere van zyne Besuydenisse / dat hy op den achtsten dag om onze stinkende zonden uytstortte zijn dierbaer Bloed / op dat het zelve aen u niet verloren zy; daer naer leest enen Onzen Vader ter eere van zijn lyden in zyne verbolginge / de welke hy leedt van zyne vyanden / wanneer hy het Land moest rugmen met zyne Moeder / als hy nog zoog / en moest vlugten nae het

Land van Eggypten; daer naer leest enen Onzen Vader ter eere van d'oberwinninge zynere bekoringe / op dat hy u bewaere voort bekoringe; daer naer van zynen gzootten arbeid / dat hy door geheel het Land pzediste / en leerde den weg des eeuwig lebens; daer naer van het lyden van zyne gebangenisse / als hy gebangen en geslagen wierd om onzen t'wil; daer naer van het lyden van zyne doornecroone / de welke om onzen t'wil in zijn Hoofd gedzult wierd; daer naer zyne vyf heylige Wonden / die hy leed aen het Kruys; daer naer zyne bittere Dood; daer naer zijn heylig Kruys; daer naer zyne heylige Lantie; daer naer zyne heylige Nagelen / de welke door zyne Handen en Voeten gingen; daer naer zijn heylig Gzas; daer naer zyne Deryffenisse en Hemelvaerd / op dat hy u ter hulpe kome in het Hemelryk. Alle deze dingen zult gy overdenken / elk met enen Onzen Vader ofte twee / na den tijd die gy hebt; wilt gy'er meer toe doen / dit kont gy volbrengen op dat u Godt genade geest. Als het te lang / zoo laet een deel uyt / en leest bysmael Onzen Vader en Weest gegroet ter eere van de byf heylige Wonden van onzen Heer. Gy zult ook zorge vzaegen / dat gy leest ulv Gebed op alle tyden. Zyt gy in gzoote zonden / bidt Godt om in genade van hem ontfangen te worden: want Godt laet niet ongelooft.

Hoe enen H. Eremyt onzen Heer zag, draegende zyn Kruys.

Enen H. Eremyt was in zyne Celle Onzen Heer met een sverig hert biddende / dat hy hem konzen wilde welken dienst hem alderlieft was: dan hoorde hy knipen zyne Celle enen mensch zeer weenen / hy zag uyt en wilde weten wie het was / en dan zag hy onzen Heer beirlyk gelaeden / en vzoeg een zwaer Kruys op zynen rug. Onzen Heer zeyde hem:

Dief kind / gy bidt my / dat ik u zoude konzen / welken dienst my alderbest is / gy kont my met geen d'ent zoo wel vhaegen / als dat gy my helpt mijn Kruys vzaegen / het welk zoo zwaer is. Van zeyde den Eremyt: lieben Heer / hoe zal ik u dit helpen vzaegen? Van antwoorde den Heer / dit is: dat gy in dank neem het gene ik gebaen hebbe om ulven t'wil / en ook dat gy u met opregt medelyden myne ynae laet ter hert gaen. Als hy dit gezeud had verbleven hy.

TIENDE LEERINGE.

In de Kerke zult gy niet spreken.

Lief kind / als gy ter Kerke gaet: zoo zult gy albaer niet spreken: want alle onnutte woorden die schijft den dugbel / en zal u die boortwerpen in den dag des Oordeels.

Wat men onder de Misse peyzen en doen moet.

Lief kind / als gy Misse wilt hooren / zult gy bidden en weenen / en gy zult niet altyd zitten ofte staen / somtijds zult gy staen / somtijds vallen op ulve knien. Als men zegt Gloria Patri, valt op ulve knien; als men zegt Jesu-Christi, valt op ulve knien; als men zegt Kyrie eleison, zult gy staen; als men zegt Adoramus te, kont gy vallen op ulve knien; als men zegt Suscipe deprecationem nostram, valt op ulve knien. Nu volgt de uytlegginge van Gloria in excelsis Deo. Als onzen Heer geboren wierd zongen de heylige Engelen: Gloria in excelsis Deo et in terra pax omnibus bonae voluntatis. Eere zy Godt in den hoogsten / en vrede op de aerde aen de menschen die van gorden wil zijn. Het gene'er naer volgt heeft S. Hilarius gemackt / als Laodamus te, etc.; dit bebedt; My loben u / wy gedenedyden u / wy eeren u / wy danken u / om ulve gzoote glorie wil / Heer Godt /

Hemelschen Koning/ Godt/ Vader Almachtig/ Heer en eenigen geboren Zoon I. Iesus-Christus/ Heer Godt/ Lam Gods/ Zoon des Vaders/ die afneemt de zonden des weirelds/ ontfangt ons gebed/ die zit aen de rechte hand des Vaders/ ontfermt u onzer: want gy zijt alleen Heilig/ gy zijt alleen den Heer/ gy zijt alleen den Alderhoogsten/ o Iesus-Christus! met den H. Geest in de glorie van Godt den Vader. Amen. O. zen Gloria etc., mogt niemand in den eersten beginnen als de Bisschoppen; daer naer den Paus overdenkende de tweitroighed van het Priesterchap/ het welck Godt verheven heeft boven de Engelen/ (want de Engelen konden zijn heylig Lichaem niet consacreren) geboodt/ dat alle Priesters zouden beginnen Gloria in excelsis Deo. Daer naer volgt Dominus Vobiscum; gy zult staen als men de Collecte zegt; daer naer zegt men Per Dominum nostrum Iesum-Christum, valt op utwe kniën: als men den Epistel zegt/ mogt gy staen; als men zegt Alleluia, zult gy staen; als men het Evangelie zegt/ zult gy staen; (in den tijd als de H. Elizabeth nog jong was/ nam men haer de kroone van het hooft als het Evangelie gelezen wird) wanneer het begint: marit een knyng/ en doet ook alzo als het gezegd is; als men zegt Credo in Deum, staet tot dat men komt aen ex Maria Virgine, dan zult gy op utwe kniën vallen/ Godt bedankende/ dat hy Mensch geworven is/ en geboren van de Maegd Maria. Daer naer volgt den offer-zang/ wilt gy dan offeren gy mogt het doen om Godt/ niet om de menschen/ nogte om ydele ere zult gy aen Godt offeren/ gelijk Cain dede/ den welken daerom verbloekt was; gy zult niet offeren van onrecht goed; gy zult den Priester zynen offer niet onthouden; gy zult geen haer in het hert draegen als gy offeren wilt/ hebt gy iemand bedroeft/ zoo

zult gy u eerst met hem verzoenen/ gy kont offeren na utwe magt; als gy aen Godt wilt offeren/ zoo moet gy zijn bukten dood-zonden/ en geest gy offer zonder een oprecht berouwt ober utwe zonden/ dit verliest gy/ want u daer af geen eeuwig loon inkomt; maer Godt kan u dit wel verzetten in andere dingen: want die in dood-zonde is/ kan niet doen/ daer hy het eeuwig leven zoude mede konnen verdienen zoo lang hy daer in is/ maer doet gy deugden/ Godt kan u geven/ dat gy u bekeert ofte verzet in andere deugden/ doch hy verdient in dien staet het eeuwig leven niet: zijt gy zonder dood-zonde/ hoe kien utwen offer is/ hy behaegt aen Godt. Onzen Heer stont op zekeren tijd in den Tempel te Jerusalem/ en bemerkte/ dat'er vele menschen kwamen offeren grooten offer/ dan kwam daer eene arme weduwe/ zy had maer twee Penningen/ de welke zy offerde. Als dan zeyde onzen Heer tot zyne Discipelen/ dat deze Weduwe meer had geofferd als alle de ryke lieden/ de welke daer waeren: want die ryke hadden genoeg gehouden/ konden dit zeer wel berben; deze arme Weduwe ontzoh zig haeren noodbust en gaf het ten offer. Daerom eenen kleynen offer van eenen armen mensch is zoo goed als eenen grooten offer van eenen ryken. Als gy ten offer gaet/ zoo zult gy geene arme lieden versmaeden/ zeggende/ dat gy niet wilt met hun gaen; want Godt aenziet utw ootmoedig hert meer als utwen offer; zoo gy offert met een hoo-veirbig hert/ dit verliest gy altemael/ en zondig boodelijk. Als den offer-zang gedaen is/ keert den Priester zig om/ zeggende Orate Fratres. het welck bediebt/ dat hy aen de gene bidt/ die daer vergaerd zijn/ dat zy Godt voor hem bidden/ dat het H. Sacrament/ het welck hy offeren zal/ niet alleen voor hem/ maer voor alle menschen en voor de zielen in het

bagebuer Godt aengenaem zy/ dan zult gy op utwe kniën vallen/ en spreken dit Gebed: Gebenedyden Heer Iesus-Christus: want gy den gebenedyden hoogen Priester zijt/ die in het H. Sacrament eerst begonst hebt utw bitter Lyden voor onze zonden/ helpt den Priester/ dat hy heben dit H. Sacrament offeren moet/ dat het u aengenaem zy/ en ons alle tot troost/ en alle Christene Zielen tot hulpe. Daer naer als men zegt Per omnia secula seculorum, zult gy staen/ en als men zegt Gratias agamus Domino Deo nostro, valt op utwe kniën en staet wederom op/ en als men zegt Sanctus, staet voor utwe borst/ en als men zegt Benedictus, zegent u met het teeken des heylig knyngs/ en als men het H. Sacrament opheft/ valt op utwe kniën/ en spreekt aldus: Gebenedijd waeragtig Lam Gods/ gebenedijd moet zijn utw heylig Lichaem/ het welck gy van utwe gebenedyde Moeder ontfingt/ en om mynen twil aen het knyng hingt/ die gy alle dagen in des Priesters handen tot eene eeuwige suuze/ om my te troosten zendt. O wonderlyke suuze! o gebenedijd hooft! komt my tot troost in mynen laetsten nood. Als men den Kelck opheft/ zegt dit Gebed: O gebenedyden Heer! mild en goed/ geloof/ gebenedijd zy utw H. Bloed/ het welck gy voor ons hebt uitgegort. O levende hooft! komt my ter hulpe in mynen laetsten nood/ en betwaert my van de eeuwige dood: daer naer zoo knielt voor de bank/ en spreekt het gene gy wilt. Als den Priester zegt: Nobis quoque, hy bidt voor alle zondaeren/ klopt dan op utwe borst en denkt dat gy eenen zondaer zijt/ zeggende: Heer/ weest my armen zondaer genadig: Als men zegt Pater noster, zoo staet/ en als hy uyt is/ knielt; als men zegt Pax Domini, zoo staet; als men zegt Agnus Dei, valt op utwe kniën/ en staet wederom op/ en andermael en

derdemael doet alzo/ daer naer geeft men den peys/ dezen zult gy van niemand niet versmaeden: want den peys geeft men tot een teeken/ dat alle de gene/ die daer Misse zijn horende/ zullen deelagtig zijn van het H. Sacrament/ het welck den Priester hoor ons nut/ en als den Priester nut lichaemlijck/ zoo nut gy het geestelijck met goed geloof/ en berouwt ober zonden. Als gy ziet/ dat den Priester het H. Sacrament nut/ valt op utwe kniën/ en bidt aldus: Gebenedyden Zoon Gods Iesus-Christus/ want gy dat levende hooft zijt/ het welck van den Hemel neder kwam/ maekt my tweirbig utw Lichaem/ helpt my/ dat ik eeuwiglijck by u blybe/ dat ik het met myne zonden niet en verdrube/ laet my dat ter hulpe komen in mynen nood/ en betwaert my van de eeuwige dood. Gy zult dit zelve Gebed ook zeggen/ als gy tot het heylig Sacrament gaet. Als de Misse uyt is/ valt op utwe kniën/ en ontfangt de benedictie. Als gy te Desperen komt/ en den Priester zingt Deus in adiutorium, maekt een knyng voor u/ en dat zult gy ook doen zoo dikwils als den Priester dat zegt. Zoo dikwils als men zingt Gloria Patri, valt op utwe kniën. Als men de Psalmen leest/ staet. Als men de Hymni zingt/ knielt voor de bank ofte zit. Als men zingt Magnificat, zoo zal men staen: want het eenen Lofzang van Onze Lieve Vrouw is/ die zy zong als zy onzen Heer ontfangen had/ en S. Elizabeth met haere armen omhelde/ en S. Jan in zyns moeders lichaem speelde met zynen Heer; wat Magnificat bediebt/ dat bindt gy in twee draegden van Onze Lieve Vrouw. Als men de Completen zingt/ zoo magt gy staen. Als men zingt Nunc dimittis, zoo zult gy staen; want het is den Lofzang/ die Simeon zong/ als hy onzen Heer in zyne armen ontfing; wat Nunc dimittis

bedieft/ bindt gy in de vijf bzeugden van Onze Lieve Vrouw. Als men de Metten zingt/ zoo staet tot dat de Venite uyt is. Als men den Psalm leest/ zoo zit ofte staet. Als men den Pater noster zegt voor de kisse zoo staet. Als men de kisse zingt/ zoo zult gy zitten. Als men de Homilia zingt/ staet op tot dat men zingt et reliquia. Als men zingt Te Deum Laudamus, zult gy opstaen/ het is eenen gerege-lyken Lozang en een Gebed/ het welck Godt behaegt. En als men zingt Sanctus, zoo valt op utwe knien. De heyligen Ambrosius en Augustinus hebben den Te Deum Laudamus in dicht gesteld. Augustinus was eenen Heyden/ en wierd bekeerd door eene pzedicatie van den heyligen Ambrosius/ en kwam tot Ambrosius om gedoopt te zijn. Als hy in het Doopsel zat/ begonst Ambrosius den Te Deum Laudamus, en hy antwoordde: Te Dominum confitemur. *A/ o Godt/ loven wy/ u/ Heer/ gebenedyden wy/ u eeuwiggen Vader/ eert de gantsche aerde/ u loven alle de Engelen/ Hemelen/ en alle Magten: de Cherubinen en Seraphinen roepen tot u met eene onbermoepde stemme: Heylig/ Heylig/ Heylig is Godt den Heer der Heerzachten; de Hemelen en Verde zijn vol van de Majesteyt uwer glorie; den heerlyken Choor der Apostelen loft u; beneheng het lofweirdig getal der Propheeten; het witsblinkende Heer der Martelaeren loft u; de heylige Kerke over den gesceelen aerduodem verheerlijkt u; den Vader van eene onbepaeide heerlijkheyt/ uwen hoogweirdigen/ warragtigen eenigen Zoon/ met den heyligen hertzoostenen Geest; gy Christus zijt den Koning der glorie; gy zijt des Vaders eeuwiggen Zoon; als gy tot de berlossinge der menschen de Menschheyt zoud aennemen/ en hebt gy niet geschzomb voor het lichaem der Maegd; als gy overwonnen had den pzikkel des*

doods; hebt gy de Geloobige het Kijck der Hemelen geopend; gy zit aen de regte hand Gods/ in de glorie des Vaders; men geloofst/ dat gy zijt den toekomenden Kechter; haerom bidden wy u/ komt utwe dienaers ter hulpe/ die gy door uwer dierbaer Bloed hebt verlost/ maekt dat zy beneheng utwe Heyligen met de eeuwighe glorie geloond worden; Heer/ maekt utw Dolck zalig/ en zegent utw erfdeel; en regeert en verhest die tot in der eeuwigheyt; ten alle dagen gebenedyden wy/ en loven wy uwen Naem ter eeuwe/ en in der eeuwen der eeuwen; geweydicht u/ Heer/ ons dezen dag van zonden te bewaeren; ontfermt u onzer/ Heer/ ontfermt u onzer; laet utwe barmhertigheyt over ons komen/ gelijck wy op u hebben gehoeyt; op u/ Heer/ hebbe ik gehoeyt; ik zal in der eeuwigheyt niet beschaend worden. Daer naer volgen de Laudes, dan kont gy ziten zoo lang als men lezen zal Laudate Dominum de Coelis, als men tot de Laudes, Primen en Hymni zingt/ zult gy staen; als men de Psalmen leest mogt gy ziten; als men leest Quicumque vola, zult gy opstarn; als men de Tertien, Sexten en Nonen leest/ kont gy zitten; onder de Homilia kont gy staen; onder de Psalmen mogt gy zitten; als men zingt Salve Regina, zult gy op utwe knien vallen; als men zingt et Jesum benedictum Fructum Ventris tui; valt op utwe knien/ en staet wederom op; als men zingt o Clemens! o pia: o dulcis Virgo Maria! valt op utwe knien.

Van eenen Ridder, die door den dienst van O. L. Vrouwe verlost is van den duyvel, die hem diende voor Kamerling.

Zcheren Ridder had een kasteel/ gelegen dicht by den weg/ en berroofde vele menschen/ die daer voor-by

gingen: nogtans had hy eenen bezonderen toelugt tot O. L. Vrouwe. Op eenen tijd passerde daer eenen geesteliken man/ dan kwam de Knechten van den Ridder en wilden hem berooven: den welken hun verzogt/ dat zy hem voor hunnen Heer zouden brengen/ dat hy hem noodzackelick moest spreken; het welck zy deden. Dan zeyde den Geesteliken: Heer/ laet alle utwe Knechten hier komen/ ik zal u wat goeds zeggen: hy liet die komen; maer den Kamerling en kwam niet; den Geesteliken zeyde/ wy moeten den Kamerling hebben/ om hem ten hier gekomen: maer den Kamerling en wilde niet komen. Alsdan zochten zy hem met geweld voor den Geesteliken en den Ridder. Dan zeyde dezen H. Man tot den Kamerling/ ik bezweire u by den levenden Godt/ dat gy my zegt wie gy zijt. Den Kamerling zeyde: Eylaes/ dat moet ik doen tegen mynen dank/ ik ben gernen mensch/ maer den duyvel/ ik hebbe by dezen Heer geweest hier jaeren/ en ik zoude hem den half gehzoken hebben. Den Ridder dit hoorende/ was zeer verchzikt/ vad den heyligen Man/ dat hy hem helpen zoude: Den duyvel vloog weg/ en den Ridder wierd daer naer eenen godbzugtigen Man. Daerom neemt utwen toelugt tot Maria.

Hoe dat Onze Lieve Vrouwe een Kind bewaerd heeft van het vuer.

Der was eene Vrouw/ die haeren Deld spuze zoude draegen op het Kind/ maer had niemand om nae haer Kind te zien/ zy ging tot de Wiege en zegende het Kind met eenen West gegzoot Maria enz./ en ging alsdan gerust tot haeren Man op het Deld/ als zy wederom kwam was geheel het hugg verbrand/ het Kind stond in het midden van het buer/

en het was niet gehinderd/ want Onze Lieve Vrouw had het bewaerd.

Van eenen Jongeling, die uyt armoede zig zelve aen den duyvel gaf, en door Onze Lieve Vrouwe verlost, en daer naer zeer ryk wierd.

Enen Jongeling had van zynen Vader veel goed geerfd/ en bzagt het al om/ dat hy ten laersten geheel arm wierd. Den duyvel kwam op eenen tijd tot hem en bzagde waerom zijt gy zoo bedzoefd/ wilt gy doen het gene ik u zeggen zal/ ik wille u rijk maeken? Den Jongeling zeyde/ ik zal doen het gene gy wilt/ als gy my rijk wilt maeken. Den duyvel zeyde/ gy zult verzaeken utwen Godt: het welck hy dede. Dan zeyde den duyvel/ gy zult oock verzaeken onze Lieve Vrouw; maer hy wilde dat niet doen; alsdan verdween den duyvel/ en den Jongeling ging in de Kerke en vad Onze Lieve Vrouw/ dat zy hem in zynen nood beliesde eene hoorzackelike te zijn by haeren beminden Zoon/ het welck gebeurde: want kortz hier naer zoudde hy de Dogter van eenen rijken Ridder/ en wierd eenen oprechten godbzugtigen mensch.

Nog een ander Mirakel van O. L. Vrouwe.

Der was eenen goeden Broeder/ die Onze Lieve Vrouw bezonderlijck plagt te erren/ en hy wierd ziek. Als hy in zyn unterste lag/ wilde hem den duyvel bekoren/ en als den Broeder hem zag/ begonst hy te twiffelen/ en zeyde: Eylaes! het is al verlore het gene ik opt gedaen hebbe/ want hier is den duyvel. Eenem Broeder/ die by hem was/ zeyde: lieven Broeder/ aenroept de alderheyligste Maegd Maria/ dat zy u ter hulpe come/ en sprekt dit vers: Maria Mater gratia, Mater misericordia, tu nos ab

hoste protege, et in hora mortis suscipe: Het welk aldus gebiedt: Maria Moeder der genade/ Moeder der ontfermhertigheyt/ bescherm ons voor den vyand/ en ontfangt ons in de ure des doods. En als hy dat berg sprak/ zag hy dat Onze Liebe Vrouw kwam en verjaegde den vyand; van en was hy niet meer verbaerd.

Van eenen Broeder, die dagelyks vier Ave Maria leesde, om te verkrygen Liefde, Reynigheyt, Bermhertigheyt en Ootmoedigheyt.

Zeker goeden Broeder had zonderlinge goddzugtigheyt tot Onze Liebe Vrouw; en sprak dikwils den Ave Maria/ om dat zy Iesus-Christus zoo eerlyk lief had/ op dat zy hem wilde geven een reyn hert tot Godt den Heer; daer naer sprak hy ter eere van haer reyn zuyver lichaem eenen Ave Maria; want zy onzen Heer in een reyn zuyver Lichaem broeg/ dat zy hem ook een reyn zuyver leven wilde verleen; daer naer sprak hy eenen Ave Maria ter eere van haere borsten daer zy onzen Heer mede suysde/ dat zy hem brengen wilde tot bermhertigheyt/ op dat hy de arme menschen mogt spyzen/ daer naer sprak hy ter eere van haere handen eenen Ave Maria/ daer zy haeren Heer met groote ootmoedigheyt mede

diende/ dat zy hem wilde verleen met opregte ootmoedigheyt onzen Heer te dienen/ dit plagt den Broeder alle dagen te doen. Op eenen tyd kwam Onze Liebe Vrouw/ en bedankte hem/ en gaf hem alle deugden daer hy om gebeden had/ te weten; opregte liefde/ reynigheyt/ bermhertigheyt en ootmoedigheyt.

Van eene Vrouwe, wiens Zoon gevangen was.

Der was eene Vrouw/ die had eenen Zoon die gevangen wierd; dan bad dat wijs Onze Liebe Vrouw; dat zy haer wilde helpen op dat zy haeren Zoon weder kreeg/ maer dat gebed en hielp niet. Alsdan ging zy in de Kerke tot het beeld van Onze Liebe Vrouw/ nam het kind van haeren schoot/ en zeyde: dat kind wille ik zoo lang houden/ tot dat ik mynen Zoon wederkryge. S nachts kwam Onze Liebe Vrouw in de gevangnisse/ daer den Zoon van die Vrouw gevangen was/ ontstoot alle de sloten/ en zeyde tot hem/ gaet tot uwe Moeder/ en zeg/ dat zy my mijn kind weder geest; alzoo wierd hy verlost/ en Onze Liebe Vrouw wierd haer kind weder gebragt. Lief kind/ hierom zult gy Onze Liebe Vrouw geirn eeren ten allen tyde met uwe gebeden/ van zal zy u/ in den nood zijnde/ helpen.

HET VIERDE DEEL,

Uitleggende het vierde Gebod/ het welk leert/ dat men Vader en Moeder eeren zal.

DE EERSTE LEERINGE.

Zijt Gehoorzaam.

LIEVEN VADER, ik bidde u door onzen Heer Iesus-Christus/ leert my welk is het vierde Gebod/ op dat ik daer naer leven mag?

LIEF KIND, dat wille ik u geirn leeren op dat gy Godt vereert en lief hebt/ en den Heer voor my bidt. Het vierde Gebod is: Honora Patrem tuum et Matrem tuam, ut sis longevus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi: dat is: Eert uwen Vader en uwe Moeder, op dat gy lang mogt leven op de aerde, de welke den Heer uwen Godt u geven zal. Dit zult gy albus verstaen: Gy zult uwe Ouders gehoorzaam zijn en ontzien/ en hun met geene dingen vertoornen nogte bedoeven. Godt had geboden in de oude Wet/ als de Ouders een kind hadden het welk wederwillig en ongehoorzaam was/ dat brachten zy voor het Gerrecht/ en klaegden daer over/ het welk alsdan gestraft wierd met de dood. In dien tijd doobde men de kinders/ die ongehoorzaam waeren aen het lichaem/ al doobden zy hun zelven een de ziele: want een kind/ het welk zyne Ouders bedoeft en ongehoorzaam is/ dat doet dood-zonde/ en verbaet in ongenade by Godt.

Van Absalon, die tegen zynen Vader opstaende, gestraft wierd.

Den Koning Dabid had eenen Zoon/ Absalon genaemd/ hy was zoo schoon/ dat'er niemand zyns gelijk en was/ zyn hair was zoo schoon/ dat het de vrouwen kogten voor veel geld/ en den Koning Dabid had hem zeer lief. Dezen Absalon vermoordde zynen Broeder en liep uyt het land. Den Vader vergaf hem zyne misdad/ en liet hem wederom in het land komen. Absalon beminde zynen Vader met valscheyt; want hy vzaegde dikwils raed/ hoe hy zynen Vader best zoude konnen verdooven/ op dat hy zelf zoude Koning worden. Zynen raedgeber was Achitophel; Absalon liet voor zig maeken eenen wagen/ gelijk de Koningen plagten te hebben: voor dezen wagen gingen vijftig Ridder. Hy zok tot zig het Volk met schoone woorden/ hun belovende groote dingen; want 's morgens vzoeg stond hy voor de poorte/ ontfangende alle de lieden/ die daer kwamen/ en als'er eenen man kwam/ die bedrukt was/ kuste hy hem/ en zeyde/ vriend van waer zijt gy/ wat is uwe zaak/ waerom komt

gy in des Konings Hof? zy antwoordden: ik ben van die Stad/ ofte van dat Dorp/ en deze is myne zaekte. Dan zeyde hy weder/ gy hebt eene goede zaekte; maer daer is niemand die u voorstaet/ waer t dat my de zaekte bevolen waer/ ik zoude een igelijc beboorderen/ en zyne zaekte voortdruyden/ en enen rechtbeidigen Kechter wезen. Zulke en diergelike redenen zeyde hy tot de lieben/ en zoek alzo het volk tot hem. Op eenen tijd vzaegde hy aen zynen Vader/ of hy naer Hebzon mocht gaen; waer op zynen Vader hem zeyde/ ja. Dan ging Absalon nae Hebzon/ en liet het volk te saemen komen/ het welk hem Koning maekte. Alsdan zoek Absalon met al het volk nae Jeruzalem/ en wilde zynen Vader verderben; als den Vader dit vernam/ nam hy de blugt nae de woestijne/ alwaer hem alle zyne vrienden volgden; zy gingen alle te voet over bergen en daelen/ dat zy het nauwelijc ontkwamen. Den Koning Dabid was bedroeft/ en weende; en alle die by hem waeren weenden ook: Dan zeyde den Koning tot eenen wyzen man/ Chusai genaemd: keert wederom/ en zek tot Absalon/ en wat gy verneemt/ laet het my weten; en Chusai dede het gene Dabid hem gebodt. Als Absalon zynen Vader niet vernam/ nam hy raed van Achitophel wat hy doen zoude: den welken hem raedde/ dat hy zynen Vader in de woestijne volgen zoude/ en hem zoeken. Had Absalon dat gedaen/ hy had hem gebonden/ en konnen verstaen. Dan sprak Chusai/ ik wille u beteren raed geven/ waegt tot morgen/ en vergaert eerst uw volk byren/ wy konnen die morgen alle te saemen by een bangen. Absalon zeyde/ dat is goeden raed/ en zoo zullen wy doen. S avonds dede Chusai den Koning Dabid zeggen/ dat hy tot zyne lijf verzekeringe bertrekken

zoude: en dien nacht reysde Dabid over den Jordaen/ en kwam in het land der Heydenen/ van de welke hy met groote eere ontfangen wierd/ en gaben hem het gene hy noedzaekelijc had. Absalon vergaderde een groot Leger/ en volgde hem naer: het volk van den Koning bereyde zig ook om te stypden/ en zeyde/ o Koning! gy en zult niet mede ten stypde trekken: want Absalon is op u uyt; maer blijft hier. Als zy ten stypde trokken/ stond Dabid voor de poorte/-en zeyde tot hem: Liebe kinderen/ schouwt doch Absalon/ ende hindert hem aen zyn lijf niet. Ziet/ hoe Dabid zyn vaderlijc hert hier in bekommerde. Maer dat zy eenigen tijd gestreden hadden/ verloof Absalon den stypden hy nam de blugt/ en onder eenen eyken boom komende/ vloog zyn lang hair aen eenen tak/ en bleef daer aen verwerd/ den muyl waer hy op zat/ liep weg/ en Absalon bleef aen den boom hangen. Dan kwam Joab en doorkak hem met zyne lantie/ en d'andere krijgs knechten sloegen hem dood: en daer wierden van zyn Leger verstaegen twintig duysent mannen/ en d'andere liepen in de woestijne/ alwaer zy van de keruten verscheurd wierden. Als den Koning Dabid vernam/ dat zynen zoon Absalon dood was/ zoo zeyde hy al weenende: Absalon mynen zoon/ of Godt gabe/ dat ik voor u sterben mogt. Als de stypbaere mannen vernamen/ dat den Koning bedroeft was/ zoo en durfden zy voor hem niet komen: dan ging Joab tot hem en zeyde: o Koning! gy bedroeft het volk/ die hun lijf voor u gewaegd hebben/ gaet ontfangt die heerlijc/ ofte zy gaen van u: alsdan ging den Koning voor de poorte staen/ en vertrekke hem. Alzo nam Absalon zyn eynde/ die zynen Vader verbolgde: en Achitophel zynen raedgeber heeft daer naer zig zelve verhangen.

TWEDE LEERINGE.

Gy en zult uwe Ouders niet bespotten.

Lief kind/ gy en zult uwe Ouders niet bespotten/ nogte begerken/ wie dat doet/ die is verbloekt van Godt/ en is van Chams geslagt/ die zynen Vader bespotte.

Cham word vermaledyd.

Noe had dzy Zonru/ den eenen was genaemd Cham/ den tweeden Sem/ en den derden Japhet. Op eenen tijd had Noe wijn gebrouken/ die zeer sterk was/ en den wijn had hem overwommen/ dat hy dronke was/ en hy ging slaepen. Dan kwam Cham/ en zag dat zyne kleederen afgevallen waeren/ en begerke zynen Vader/ en vertelde het aen zyne Broeder/ de welke een kleed namen/ leyden het op hunne schouder/ gingen agter rugge/ en dekten hunnen Vader. Als hy ontwaekte/ gaf hy hun beyde zynen zegen/ en verbloekte al het gene van Cham zoude geboren worden.

DERDE LEERINGE.

In ongeoorlofde dingen en zal niemand gehoorzaam wezen.

Lief kind/ gy zult uwe Ouders niet gehoorzaam wezen in eenige dingen/ die tegen Gods Gebod stypden.

Het Leven en de Passie van de H. Christina, en hoe zy haers Vaders Afgoden niet wilde aanbiddē.

Christina was zoo schoon/ dat haeren Vader haer geenen man wilde geven: maer hy wille die de Afgoden offeren/ zoo dat zy de Afgoden altijd dienen zoude: hy besloot haer op eenen hoogen toren met acht Rongbrouken/ en dede daer zyne Afgoden brengen/ en gebodt haer/ dat zy die altijd zoude aanbidden. Dan kwam den H. Geest/ en

leerde aen Christina/ dat'er anders geenen Godt was als wel Jesus-Christus/ die de Christenen aanbieden. Dan nam Christina alle de gulde Beelden/ vzaek het goud af/ en gaf het aen de arme lieben. Als den Vader dit vernam/ wierd hy toornig/ dede haer naekt ontkleeden/ en liet haer door twaelf mannen zoo lang slaen met roeden tot dat zy woede waeren. Christina zeyde: dat'er geenen anderen Godt was als Jesus-Christus/ die de Christenen aanbieden: en zy zeyde tot haeren Vader/ aenroep uw Godden/ dat zy uwe knechten hunne magt wedergeven. Dan liet haer den Vader in eenen kerker slupten. Als de Moeder dit vernam/ kwam zy tot haere Dogter al weenende/ scheurde haere kleederen/ en zoek haer zelve by het hair/ zeygende: beminde Dogter/ ontfermt u over my en over uw schoon lijf/ gaet uwe zotheyd af/ en geloof aen onse Godden/ daer uten Vader en ik aen gelooven. Christina zeyde: ik wille aen geenen anderen Godt gelooven/ als aen onzen Heer Jesus-Christus. Als de Moeder aen haeren Man dit zeyde/ liet hy die voor hem brengen/ en sprak: beminde Dogter/ bedenkt u en aenbidt onse Godden/ zoo zult gy mijn kind zyn/ en doet gy dat niet/ zoo zult gy uw leven met groote pynen eyndigen. Dan zeyde Christina: al wie in Godt geloof/ die is Gods kind; en zoo wie in de duyvels geloof/ die is des duyvels kind/ gelijc gy zyt. Den Vader dit hoorende/ wierd zeer vergramd/ liet haer ophangen en haer lichaem met yzere haeken van een scheuren. Christina nam haer eygen vleesch/ het welk daer afgetrokken lag/ wierp het den Vader voor zyne tanden/ en zeyde: eet nu/ vreden tyran/ het vleesch het welk van u gekomen is. Dan liet hy haer op een rad zetten/ en dede daer buer onder maken; het buer vloog uyt/ en herbeyde wel duysent

en vijf hondert menschen / en het hinderde haer niet / dan dede hy haer brengen in den kerker / en 's nachts wierd eenen steen aen haeren hals vast gemaakt / en alsoo wierd zy in de zee geworpen. Dan kwam onzen Heer by Christina / en doopte haer in de zee / en den H. Engel bzagt haer wederom te land. Den Vader dit hoorende / was bedroefd / en liet haer wederom in den kerker brengen tot 's morgens en dan zoude men haer het hoofd aflaan; maer den zelven nacht stierf den Vader haestlijck. Naer hem kwam'er eenen hoogen Rechter / Dion genaemd / die wilde haer dwingen / dat zy de Afgoden zoude aenbidden; maer zy en wilde dat niet doen; dan liet hy eene yzere wiege smeden / en liet die vol kokende olie en pek doen / en dede Christina daer in leggen. Alsdan begonst zy onzen Heer te gebenedyden / zeggende / gebenedydt zijt gy eeuwigen Godt / dat gy my andermael hebt geboren in de doopinge / en my weder laeten wiegen. Den Rechter liet haer uyt de wiege nemen en het hair van haer hoofd affnyden / en dede haer naekt door de stad leyden voor een beeld / het welck zy moest aenbidden. Christina gehooft den duyvel / die in dat beeld was / dat hy het beeld zoude brenken / en terstond verging het beeld als stof. Als den Rechter vernomen had / dat zynen Afgod verborven was / viel hy neder en stierf. Dan kwam daer eenen Rechter / genaemd Sulfanus / die Christina ook wilde dwingen / dat zy zoude d'Afgoden aenbidden: als hy hoorde / dat zy het niet doen en wilde / liet hy haer in eenen sloeyenden oven steken / daer zat zy vijf dagen / en gebenedyde onzen Heer / en de Engelen zongen met haer in den oven. Dan dede hy haer uyt den oven nemen / en liet tot haer gaen zes abderen / ofte serpentes / die haer dooden zouden: maer zy gingen tot haer / als of zy tam had-

den getweest / en deden haer geen hinder. Dan bestzafte den Rechter den meester / die de serpentes met tooverye daer gebzagt had / waerom zy de Jongvrouwe niet en dooden. Dan sprak Christina / op dat gy zien mogt de magt van Iesus Christus / zoo gebiedde ik dezen dooden in zynen naem / dat hy opstae / en terstond wierd hy lebendig: en zy gebodt de serpentes / dat zy wederom zouden keeren in de woestyne. Daer naer liet den Rechter haer de borsten affnyden / en daer kwam melk en bloed uyt; daer naer liet hy haer de tonge affnyden / nogtans en verloor zy haere sprake niet / en zy nam het stuk van de tonge / en wierp daer mede den Rechter eene oogte uyt: dan wierd hy zeer vergzamd / en schoot twee ppylen in haer lichaem / den eenen in het hert en den anderen in haere zyde / alsoo gaf Christina haeren geest.

De H. Barbara strydt tegen haeren boozen Vader.

Barbara was eene jonge schoone edele Jongvrouwe / haeren Vader Dioscorus verloor haer in eenen hoogen toren / op dat zy daer d'Afgoden zoude dienen. Den den Vader wierd geraeden / dat hy haer eenen man zoude geben / zy zeyde / dat zy anders geenen man wilde hebben als onzen Heer Iesus Christus / die myne ziele tot eenen Zyndeboom uytverloren heeft. Als haeren Vader hoorde / dat zy Christene was / took hy zyn zweird en wilde haer dooden: maer zy ontliet hem / en verbergde haer op het beeld. Den Vader zocht haer / en vzaegde aen eenige Schaepeherders / of zy haer niet gezien hadden: dan was'er eenen Herder / die hem zeyde waer zy was: den Vader hondt haer en sleepte haer nae hupp by het hair. Als Barbara den Herder zag / die haer gemeld had / ver-

bloekte zy hem / en terstond veranderde hy in eenen steen en zyne Schaepe ook. S anderdags giug den Vader tot den Rechter klaegen over zyne Dogter / dat zy Christene geworden was. Den Rechter liet die voor hem brengen / en wilde haer dwingen de Afgoden te aenbidden. Als zy dit niet doen wilde / liet hy haer naekt ontlieden en met roede slaen; terwyl men haer sloeg gebenedyde zy den naem Iesus; daer naer liet hy haer hoofd met groote hamers slaen / dat het bloed de ooren en den mond uytliet; terwyl men haer punigde gebenedyde zy den Heer. Dan liet hy haer in eenen kerker sluyten / alwaer den H. Engel tot haer kwam geheel klaerblykende / haer troostende en haere wonden genezende. S anderdags den Rechter vernemende / dat zy gezond geworden was / liet haer ophangen in eenen korystal / en dede haere zyden verhzanden met vzaandende Lampen. Zy ziende opwaerts / dankte onzen Heer / en zeyde tot den Rechter: Ziet gy wel / dat het buer my niet hinderen kan. Dan liet den Rechter haer de borsten affnyden / en dede haer naekt rond het Land voeren. Zy hadt onzen Heer / en zeyde: Almogenden Godt / gy kont den Hemel bedekken met wolken / bedekt nu mijn lichaem met ulyen goeden wil / en zendt my eenen H. Engel / die my bedekt. Terstond kwam daer eenen H. Engel / den welken haer bedekte met een wit kleed / en genaes haere wonden. Den Rechter wierd toornig als hy hoorde dat de wonden van Barbara wederom genezen waren / gebodt dat men haer zoude het hoofd aflaan. Dan viel zy op haere knien en sprak met een godbzugtig hert dit naerbolgende Gebied: Godt Almagtig / Schepper van Hemel en Werde / Trooster van alle bedrukite / alsoo ik deze martelle tot uwe meerdere eere en glorie lide / zoo bidde ik u voor de menschen

die my doen liden / dat gy hun kwaed leven bergeest en alle hunne zonden / o Heer Godt weest huu genadig! Dan kwam daer eene stemme / zeggende: Komt / alderlieffste / rust in den schoot van mynen Vader / die in den Hemel is / ulw gebed is verhoord. Alsdan kwam den Vader van Barbara en sloeg haer het hoofd af. Terstond kwam daer een buer van den Hemel en verhzandte hem. Alsoo heeft de heylige Barbara / naer veel voor het Christen Geloof geleden te hebben / ten laetsten de kroone der Martelle ontvangen.

VIERDE LEERINGE.

In kwaede dingen weest uwe Ouders niet gehoorzaam.

Les kind / willen uwe Ouders u tot kwaede dinge stouwen / gy zult hun niet gehoorzaam wezen / doet gy dat / zoo verliest gy uwe ziele.

Van het Leven en Lydzaamheyd van de heylige Marina.

Mer was eene Jongvrouwe / genaemd Marina / haere Moeder was dood en haeren Vader wilde zig in een klooster begeven; Marina wilde haeren Vader volgen / zy took manskleederen aen / kwam tot het klooster / en hadt om Gods wil / dat men haer wilde ontvangen tot eenen Broeder; zy wierd ontvangen en Marinus genaemd / zy was zoo geestelijck en gehoorzaam / dat de Broeder Marinus voor eenen goeden mensch hielden. Als de dood van haeren Vader naederde / beval hy haer / dat zy in het goet leven blyven zoude / en dat zy niemand openbaeren zoude / dat zy eene vrouwe was. Op eenen tyd zond men Marinus met eenen wagen / dat hy hout zoude haelen voor het klooster / dan was daer

eenen man daer zy mede herbergde / de-
zen had eene dogter / die heymelijck by
eenen Ridder een kind ontving. Den Va-
der vzaegde haer / wie het kind toe-
hoorde? zy antwoorde: Moeder Ma-
rius. Deze slagte kwam voor den Abt en
hy gaf hem schuld. Marius zeyde: Heer/
ontfermt u myner / ik hebbe gezondigd;
en hy wierd upt het Klooster verjaegd.
Dan wierd aen den Abt het kind ge-
vragt / en hy zoudt het aen Marius / den
welken het kind aennam en boedde het
twee jaeren met groote verdueligheyt.
Als de Monniken haere ootmoedigheyt
zagen / hadden met haer medelyden / na-
men haer wederom tot eenen Moeder /
en beholen haer het aldernoodste ambagt
het gene niemand doen wilde / het welck
zy verdueliglijck dede. Daer haere dood
verbonden de Moeders / dat zy eene vrou-
we was: zy wierden bedroeft om dat zy
haer zoo groote versmaedheyt hadden
aengebaen / en hadden onzen Heer om
vergiftissen. De vrouwe die hem met
het kind valscheelijck beschuldigd had /
wierd hevangen van den boozen geest / en
kwam tot het graf van de heylige Jong-
vrouwe / bekende haere zonden / en badt
om genade. Dan wierd zy verlost van den
boozen geest / nam het kind wederom tot
haer / en bleef eenen goeden mensch tot
dat zy stierf.

VYFDE LEERINGE.

Gy zult na uw vermogen uwe Ouders ter
hulpe komen in den nood.

Lief kind / wilt gy het vierde Gebod
wel houden / zoo zult gy uwen Va-
der en Moeder hunnen nooddruft geven /
indien gy het hebt / en dat zy het nood-
zakelijck van doen hebben. Gy moet ober-
wegen als gy een kleyn kind waert / wat
zorge zy voor u gehad hebben / en hoe
dikwijls zy hun slapen om uwen twil

gelaeten hebben. Daerom wie zyne Ou-
ders niet helpt waer hy kan / mag den-
ken / dat God den Heer het vzekken zal.
Van dry ondankbaere Kinderen tot hunnen
Vader.

Der was eenen goeden man / die twee
Zoonen en eene Dogter had / hy
bestelde hun ten houtwelijck en gaf die
vynae al zyn goed. Op eenen tijd reysde
hy tot zynen oudsten Zoon / den welken
hem wel onthaelde gebuerende acht dagen;
maer daer naer begonst het den Zoon te
verbzieten / en zende: Vader / wanneer
zult gy tot mijns Moeders Huys reysen?
Den Vader zeyde: ik ben bereyd / en
reedt aenstonds tot zynen anderen Zoon /
alwaer hy ook wel ontfangen en groote
eere wierd aengedaen. Als hy daer eenigen
tijd gewest had / vzaegde hem zynen
Zoon / wanneer hy tot zyne Zuster reys-
zen zoude? Den Vader zeyde: aenstonds /
en hy reedt tot zyns Dogters Huys / daer
hy groote genegentheyt wierd betrogen;
doch ten laetsten verdroot het haer ook.
Den Vader was alsdan zeer bedroeft en
reedt nae zyn Huys. Daer naer liet den
Vader eene schoone kiste maken / met dry
sloten / deze dede hy vol aerde / en sloot
de selve toe: hy ontboodt de kinderen
dat zy tot hem komen zouden / hy was
kranck en wilde hun geven al het gene hy
had. Als zy daer kwamen / gaf hy elk
eenen sleutel / en zeyde: Lieve kinderen:
als ik begzaechen ben / ontsuyt deze kiste in
het vlywezen van uwe kinderen en vrien-
den / en wat gy daer in vindt zult gy ont-
der malkanderen deelen. Als den Vader
dood was kwamen de kinderen en deden
de kiste open / en zy vonden niet als
aerde en stenen en eenen Wief / waer
in geschreven stont: Die zyne kinderen
meest alle zyne schatten geest / die is
voorwaer eenen gest / mitz hy dan zelf

niet heeft / want dit hebbe ik van my
zelve onderbonden. Lief kind / geest zoo
heel niet / maer houdt zelsz het meeste deel.
Sommige menschen hebben hunne Ou-
ders lief als honden ofte vossen / ofte als
kzaenen ofte gieren. Sommige kinders
zyn gelijck honden: want als den hond
jong is / heeft de Moeder groote zorge
voor haere jongen / en sleept hun van
d'eene plaetse op d'andere / zy kan niet
zien / dat hun iets kwaed overkomt; en
als den hond oud word / vergeet hy al
de liefde die hem de moeder gedaen heeft /
en heeft eenen vrenden hond zoo lief als
zyne moeder / hy sijt zyne moeder om
een been zoo wel als eenen anderen hond;
alzo doet menigen mensch / hy vergeet
al de liefde en zorge die hem zyne Ouders
betrogen hebben / en heeft eenen vren-
den hond zoo lief als zyne Ouders / en sijt
hun om minder dingen als den hond.
Sommige zyn gelijck de vossen / zoo lang
als de moeder melk heeft in de borsten /
zuygen zy en volgen haer / en als zy geen
melk meer binden / scheuren zy de borsten /
alzo doen ook vele kinderen / zoo lang
als de moeder wat heeft te geven / zoo
hebben zy haer lief / maer als dat goed
upt is / zoo is de liefde upt / en alsdan
hebben zy die geirn dood. Sommige zyn
gelijck de kzaenen / als hunne Ouders zoo
oud zyn / dat hun de beenderen uytvallen
en zy niet meer vliegen konnen / zoo voe-
den de jonge hunne Ouders: alzo doen
ook alle goede menschen / die hunne Ou-
ders dienen in hunne oude dagen. Som-
mige zyn ook gelijck de gieren / de welke
hunne Ouders eenen herten tijd vorden
als zy oud zyn / maer als zy zien / dat zy
te lang leven / byten zy hun dood; alzo
doen sommige kinderen aen hunne Ou-
ders / zy voeden hun een weynig tijt /
maer als het hun begint te verbzieten /
menschen zy hun dood. Lief kind / zoo zult
gy niet doen / gy moet uwe Ouders eere

en voeden / en gy behoort hun met uw
eygen vleesch te spyzen en te helpen.

Van eene Dogter die haere Moeder in de
Gevangnisse spysde.

Der was eene vrouwe die zeer arm
was / en door grootten nood begaf
zy haer tot stelen / zoo dat zy ten laetsten
gevangen en ter dood verwezen wierd.
Zy had goede vzienden / die den Rechter
verzogten / dat hy haer in het openbaer
niet zoude laeten dooden / maer dat hy
haer van honger in de gevangnisse zoude
laeten sterben. Deze vrouwe had eene
Dogter die zuygende was / zy had den
Wagter / om tot haere Moeder te mogen
gaen in de gevangnisse tot dat zy dood
zoude wezen / het welck hy haer toestond;
maer dat zy haer geene spyze zoude vzen-
gen; en zoo dikwijls als de Dogter tot
de Moeder kwam / wierd zy onderzocht of
zy geene spyze had / en dit duerde langen
tijt. Den Wagter verwonderde zig / dat
deze vrouwe zoo lang in het leven bleef.
Op eenen tijt als de Dogter na gewoonte
by de Moeder kwam / vernam den Wag-
ter heymelijck wat zy dede / en zag dat
de Dogter haere Moeder de borsten in den
mond stak / het welck hy aen den Rech-
ter zeyde. Als den Rechter dit hoorde /
ontfermde hy zich ober de Moeder en
schonck haer het leven om des Dogters
wil. Lief kind / hebt uwe Ouders lief /
en weest hun getrouwe; gy zult uwe Ou-
ders liever hebben als uw eygen zeiben;
gy zult ook uw eygen lichaem voor hun
tot pand stellen als het noodzakelijck is.

ZESDE LEERINGE.

Gy zult uwe Ouders niet vergeten als zy
dood zyn.

Lief kind / wilt gy het vierde Gebod
wel houden / zoo zult gy uwen Va-
der nogte uwe Moeder niet vergeten

naer hunne dood: indien gy hun lief hebt gehad in hun leven / zult gy hun ook lief hebben naer hunne dood. Als zy komen daer zy hun zelve niet helpen konnen / zult gy hun ter hulpe komen; want de vrouwe is aldermeest / die naer de dood bewezen word.

Van den Koning Evilmerodach, die zynen Vader, naer dat hy dood was, in vele stukken dede deylen, op dat hy niet wederom opstaen zoude.

Evilmerodach was Koning / en had eenen Vader / Nabuchodonozor genaemd; Godt had den Vader geplaegt om zyne zonden / dat hy gelijk een wild dier was / liep in het woud zeven jaeren en at gras gelijk een beeste / tot dat Godt hem ten laetsten wederom zyne zinnen gaf en in het Rijk herstelde. Naer dat Nabuchodonozor nog eenigen tyd zijn Rijk bestierd had / kwam hy te sterben / alsdan nam Evilmerodach zyns Vaders dood lichaem uut het gras / liet het in dzy honderd stukken snyden / en gaf het aen dzy honderd wilde dieren eten; want hy vreesde / dat zynen Vader wederom van de dood zoude opstaen / en weder komen in zijn Rijk / gelijk hy voortyds gedaen had. Alsoo vindt men nog kinderen / die hunne Ouders liever dood hadden als levendig.

ZEVENSTE LEERINGE.

Eert uwe Ouders, zoo eert u Godt.

Lief Kind / gy zult eeren uwen Vader en Moeder / zoo eert u Godt weder. Hier van zal ik u een voorbeeld zeggen.

Van eenen Meester, die zyne Moeder niet wilde kennen in kostelyke Kleederen.

Der was eene arme Vrouwe / die eenen Zoon had / den welken zy ter

Schole dede / zy had zoo veel niet / dat zy hem voeden konde / want zy moest haeren kost winnen met spinnen en waschen: en den Zoon vzaegde aelmessen / nochtan was hy zeer neerstig in het studeren binnen Parijs / en behielp zig gelijc menige andere schooleren doen / en hy nam zoo wel aen in geleerdheid / dat hy ten laetsten eenen van de geleerdste mannen wierd en daerenboven wierd hy ook zeer rijk. Als dit de Moeder vernomen had / rensde zy nae Parijs / om bystand van haeren Zoon te verzoeken; als zy tot Parijs kwam / gong zy tot het huys van eene zere ryke Vrouwe / en vzaegde / om daer te mogen byden om Gods wil. De ryke Vrouwe vzaegde / wie zy was? zy zeude: ik ben eenen armen mensch / maer ik hebbe hier eenen Zoon / die zeer rijk is / en ik come / om van hem geholpen te worden / zy noemde hem de ryke Vrouwe zynen Naem; de welke hem aenstonds kende / en zeude: Wnen Zoon is eenen hoogen Priester / en den wisten Meester die in het Land is / hy is rijk en kan u wel helpen. Dan ontboodt de ryke Vrouwe haere vrienden en trokten de arme Vrouwe goede kleederen aen / en vzagten haer eerlijc tot haeren Zoon. Hy ontfing de Vrouwe met groote eere / en vzaegde / wat zy begeirde? Dan sprak de gene / die haer geherbergd had: Deze is uwe Moeder / en die hebben wy tot u gebracht. Hy zeude: Zy is myne Moeder niet / want zy noyt zoo goede kleederen aen had; maer het was eene arme Vrouwe / de welke plagt te spinnen en te waschen / om aen den kost te komen. Zy zeude / het is zeker / dat zy uwe Moeder is. Hy wilde haer euentwel niet kennen in dit gewaad. De Moeder kwam s anderdags tot hem in haere kwade kleederen. Hy dan ziende zyne Moeder / grep haer om den hals / en zeude: Dit is myne lieve Moeder / en deze

kenne ik wel: voorders gaf hy haer het gene zy noodzaakelijc had; en vermits hy zyne Moeder eerde / zoo eerde hem Godt ook / en hy wierd daer naer Bisschop.

ACHTSTE LEERINGE.

En eert niet alleen uwen vleescheliken / maer ook uwen hemelschen Vader.

Lief Kind / gy zult niet alleen eeren uwen vleescheliken Vader / daer gy af geboren zijt; maer gy zult ook eeren uwen hemelschen Vader / die u geschapen heeft / die u verlost heeft / en de dood aen het Kruys om onzen twil geleeden heeft / dat is onzen Heer Jesus Christus / die zult gy eeren met goede werken en heylig leven. En zoo wanneer gy hem vergaemt met zonden / onteert gy hem / en vertoijt hem zyne vijf Wonden en bitter Lyden / die hy om ons geleeden heeft.

Het Beeld van uwen hemelschen Vader zult gy eeren.

Lief Kind / gy zult uwen hemelschen Vader eeren in zijn Wereld / zoo dede den Koning Ninus.

Hoe den Koning Ninus zynen Vader eerde.

Der was eenen Koning / Ninus genaemd / die had eenen Vader / die Bessus hiet / en dien had hy zoo lief in zig zelve / dat hy hem van liefde naer zyne dood een Beeld liet maken na zyne gelijkenisse; en hy maekte eenen schoonen Tempel / daer hy dat Beeld in zette; en alle misdadige / die in den Tempel bloden en tot het Beeld kwamen / waerent hy en deze mogt men niet doen / dit dede hy alles ter eere van zynen Vader. Andere menschen / die dit zagen / deden ook Beelden maeken na hunne Ouders en eerden die. Deze waeren alle

Hydenen / die van Godt niet wisten / en die eerden de beelden hunner Ouders. Hoe veel te meer zullen de Christenen eeren het Beeld van hunnen hemelschen Vader / dat is het Beeld van het H. Kruys / en wie dat eert / die bidt Godt zelf.

Hoe de Joden een Crucifix vonden, alwaer het Bloed uyt zyne Wonden liep.

Een goeden Christenen mensch had een huys gehuurd tot zekere jaeren / en hy had een Kruys genageid in zyne kamer aen den muer / en dat plagt hy te aenbidden. Als zynen tyd verscheuen was verhuysde hy daer uyt / en vergat het Kruys van den muer te doen. Daer naer wierd dat huys verhuurd aen eenen Jod. Op zekeren tyd hadt dezen Jod eenen anderen Jod te gast / als zy ober tafel zaten / zag dien Jod dat Kruys / waer ober hy zere toornig wierd. Dan zwaer den Jod / die het huys gehuurd had / dat hy van het Kruys niet en wist; den anderen ging weg / en vertelde het aen alle de andere Joden; dan kwamen zy nae het huys / jaegden den Jod ten huize uyt / en namen het Beeld en bemaledijden het: gelijk onzen Heer bemaledijdt was / zy sloegen het aen de kalomme; zy zetten het eene doornige kroone op het hoofd; zy verbonden het zyne oogen en sloegen in zynen hals en aen zyne wangen; ten laetsten namen zy eene Lancie en staken die door zyne zude / en daer liep water en bloed uyt / dat ten laetsten het vat wierd / het gene zy daer onder gezet hadden; de Joden verwonderden hun / zy namen het bloed en besprengden hunne zieken daer mede / en zy wierden alle gezond. Zy gingen tot eenen Christenen Bisschop en zeyden hem alles het welk geschied was / en lieten hun alle hoopen. Dan zond den Bisschop den Christenen Man / aen wie het Beeld

toefehoorde enen Job / en bede vzaegen miens Weelb dat had getweest: den man zeyde / dat het Nicodemus had gemaakt / en als hy stierf behal het aen Samaliel / Gamaliel aen Zachrus / Zachrus aen Jacobi / Jacobi aen Simeon / Simeon behieldt het zoo lang tot dat Jeruzalem verdorven wierd / en dan bzagten het de Christenen hier te land / en zoo kregen het myne Ouders / en daer naer is 't tot my gekomen. Dit is geschied in het jaer 300. Die Joden lieten hun doopen / en den Bisschop liet het heylig Bloed beslugten in kristale Appelen.

Van den Keyzer Constantinus, die zyne Vyanden verwon door het teeken des H. Kruys.

Daerint Constantinopelen was enen Keyzer / genaemd Constantinus / die zoude stryden tegen zyne Vyanden / en zy waeren zoo veel in getal / dat hy verbaerd was. Dan kwam enen H. Engel van den Hemel / welke Constantinus uyt zynen slaep / en zeyde: ziet op nae den Hemel: hy ziende nae den Hemel / zag het teeken des H. Kruys zoo klaer als de Sonne / en daer stond met gulde letteren aldus geschreven: In hoc signo vinces: dat is: Met dit teken zult gy uwe vyanden overwinnen. Hy stond op / liet machen een teken des H. Kruys / volgens het gene hy gezien had / liet het voor hem vzaegen / zoek alsoo tegen zyne Vyanden / en won den stryd. Hy bede zyne heydensche Meesters voor hem komen / en vzaegde aen welken Godt dat teken toefehoorde: maer zy en wisten het niet. Dan kwamen daer Christenen / en zeyden / dat Jesus-Christus daer aen gestorven was / humen waeren Godt. Dan wierd den Keyzer geloofdig / liet zig doopen / en zondt zyne Moeder Helena nae Jeruzalem / om het H. Kruys

te zoeken. Daer was enen Job / Judas genaemd / die zeyde tot de andere Joden: ik wete wel / dat Helena het Kruys zoekt daer Jesus aen gehangen heeft / en zoo dat gebonden word / zijn wy alle verloren: mynen Groot-Vader heeft het mynen Vader getwezen / en mynen Vader heeft het my getwezen als hy stierf. Dan kwam de Keyzerinne en vzaegde waer het Kruys begaerven was; maer niemand en wilde het haer zeggen. Aldan geboort zy / dat men alle de Joden verzbanden zoude. Dan wierden de Joden verbaerd / en zeyden aen de Keyzerinne / dat Judas wel wist waer het Kruys was. Zy dede hem aenstonds werpen in eenen diepen kuhl / alwaer hy zoude van honger sterben / ofte hy moest zeggen waer het Kruys was. Als hy daer zeven dagen getweest had / riep hy / dat hy toonen zoude waer het was / en dan wierd hy uyt den kuhl gehaald. Als hy kwam daer het Kruys lag / begonst de aerde te beben / en daer kwam enen goeden reuk / dat'er een iber van verwonderde. Daer was op de selve plaetse enen Afgoden Tempel / die Helena aenstonds dede vernietigen / dan begonsten zy te vzaeven / bonden dzy Kruysen / en bzagten die by de Keyzerinne; maer zy en wisten niet / welk het Kruys was van Jesus-Christus. Dan was daer enen mensch gestorven / zy leyden hem op een Kruys / maer hy stond niet op / ingelyklyk deden zy op het ander Kruys / maer hy stond nog niet op / dan leyden zy hem op het derde Kruys / aldan wierd hy levendig. Judas dit ziende / liet zig doopen / wierd Quirinus genaemd / was Bisschop van Jeruzalem / en wierd daer naer gemarteliseerd voor het Christen Geloof. Aldus hebt gy gehoord van het Christen Geloof / en van het heylig Kruys / en hoe dat Godt geleerd heeft: daerom zult gy dat gewilliglyk eeren: want wie dat eert / die wil Godt eeren.

Van enen Jod, die in den Afgoden Tempel sliep, en wierd beschermd door het H. Kruys, van de duyvelen.

Zeker Jod nae Koomen reyzende / konde op enen avond geene Herberge vinden / om te logeren: hy zag enen verwoesten Tempel / die getimmerd was ter eere van enen Afgod / ging daer nae toe / en leyde hem tot rusten / en het begonst zeer te vzuwelen / hy maekte een Kruys / al was hy enen Jod. Als het nu midder-nacht was / kwam dien Tempel vol duyvels / en Lucifer ging in het midden van den Tempel zitten op enen hoogen Stoel. Dan kwamen de andere duyvelen / en zeyden hem wat zy hadden verworven. Daer kwam enen duyvel die op zyne knien biel / en zeyde: Meester ik hebbe in een Land getweest daer ik zoo stakte / dat de lieden begonsten te lipven en te begten / zoo dat'er vele verslaegen wierden: Lucifer vzaegde / hoe lang waert gy daer ober bezig? hy zeyde: dertig dagen. Dan sprak Lucifer / zult gy daer ober zoo lang bezig zijn / en liet hem geesselen. Dan kwam enen anderen en zeyde: Ik was op Zee / en daer maekte ik enen storm / zoo dat'er vele Schepen vzaaken en de lieden verzbzonken; Lucifer vzaegde / hoe lang waert gy daer ober bezig? hy antwoorde: twintig dagen: aldan wierd hy ook gegeesseld. Dan kwam daer enen anderen / en zeyde: Meester / ik hebbe getweest daer ik twist maekte in ene Wylst / alwaer'er vele dood bleven: Lucifer vzaegde / hoe lang waert gy daer ober bezig? hy zeyde tien dagen: dien wierd ook geslaegen. Dan kwam daer enen anderen die zeyde: Meester / ik hebbe tien jaeren by enen Eremit gewoond in ene Wldernisse / en ik hebbe hem zoo lang vervolgd / tot dat hy met eene Vrouw verbaerd heeft. Als Lucifer dit hoorde /

stond hy op / en omhelsde hem / zette hem zyne Kruone op het hoofd / liet hem zitten / en zeyde: gy zyt enen vromen Gezel / gy hebt meer gedaen als alle de andere. Dan kwam'er enen anderen / en zeyde: Meester / hier is enen Bisschop / Andreas genaemd / die hebbe ik zoo lang vervolgd / tot dat hy met eene Klooster-Vrouw gespeeld heeft / hy sloeg die met'er hand. Dan sprak Lucifer / lieben Gezel en slaep daer niet op / kont gy my dien Man tot ballen vzingen / ik zal u kroonen boven alle myne andere Gezellen. (Den Jod hoorde alle deze redenen). Dan zeyde Lucifer: wie is den genen / die daer ligt / vringt hem hier / om te zien wat Man hy is: en als de duyvelen tot hem kwamen / gebonden zy / dat hy gezegend was. Dan riepen zy / het dat is vdel / maer het is getekend met een Kruys. Als de duyvelen dat hoorden / vloogen zy altemael weg. Aldan stond den Jod op; ging tot den Bisschop / en vertelde hem al het gene hy gehoord en gezien had. Dan verzeef den Bisschop alle de Vrouwen uyt zijn Hof / en den Jod liet zig doopen. Daerom is het goed / dat elken Christen mensch als hy 's avonds te bedde gaet / zijn Gebed spreke / en hem zegene met het teken des heylig Kruys / tegen de magt des duyvels.

Van de H. Justina, hoe zy de bekoringe des duyvels en alle de Tooverye, die haer Cyprianus den Tooveraer aendede, verwon met het teeken des H. Kruys, en hoe den Tooveraer nog bekeerd wierd.

Het teken des heylig Kruys heeft groote magt / het is wel verwezen aen eene Jongvrouwe Justina genaemd / die zeer schoon was. Daer was enen heydenischen Meester / Cyprianus genaemd / die enen Cootheraer was / hy kreeg groote liefde tot deze Jongvrouwe en zeyde tot

den duyvel: *Ik hebbe eene Christene Jonghrouw zeer lief/ kond gy my die niet vertoerben. Sathanas antwoordde: Ik konde het wel bybrengen dat Adam en Eva wierden uyt het Paradijs gemorpen/ en dat Cain zonen Zoeder Abel vermoordde/ ik zal het ook wel bybrengen dat eene Jonghrouw uwen wil zal doen; hy zeyde/ neemt deze zalve/ en zalst haer huys van binnen daer mede/ ik zal daer in wesen/ en haer zoodaenig bekoren/ dat zy uwen wil moet doen ofte sterben. Des nachts kwam den boozen geest en begonst haer te bekoren aen haer lichaem/ dat zy het niet gehoelde: dan aenriep zy het Lyden Christi/ en zy zegende haer met het teeken des H. Kruys. Als dan wierd den duyvel verbaerd/ vloog van daer/ en kwam tot Cyprianus/ den welken hem ziende/ vzaegde: Waerom en hzengt gy-ze my niet? Den duyvel antwoordde: *Ik zag een teeken van haer/ en dan verloof ik alle myne hzagt. Cyprianus riep enen anderen boozen geest/ en vzaegde of hy de Jonghrouw tot hem brengen konde: Ja/ zeyde hy/ ik kan het wel doen/ mynen Gezel was dwaes: ik zal haer hert zoo doen vanden met haere begeerten/ dat zy het zal moeten doen. Dan begonst hy de Jonghrouw zoo zeer te bekoren: maer zy aenriep het Lyden ons Heere/ en zegende haer met het teeken des H. Kruys: terstond vloog den duyvel weg/ en kwam tot Cyprianus. Dan vzaegde hy hem/ waer de Jonghrouw bleef? hy antwoordde: *Ik schaeme my/ dat ik van eene Jonghrouw overwonnen ben; want ik zag een teeken van haer/ en dan verloof ik alle myne hzagt. Dan bezwoer hy den oppersten der duyvelen/ en zeyde hem: Waer is nu uwe konste en magt/ dat gy niet eene Jonghrouw overwinnen kond. Dan zeyde den duyvel: ik belobe u/ dat ik die wel bekoren zal/ dat zy***

uytzinnig zal worden/ ofte zy zal uwen wil doen. Hy veranderde zy in de gedachte kan eene Jonghrouw/ en kwam tot Justina en zeyde: *Ik ben hier tot u gekomen om te zeggen/ dat ik eene Jonghrouw ben/ en ik zoude gein Godt dienen in reynigheyt/ zegt eens/ wat zal onzen loon zyn. Justina antwoordde: Onzen loon zal groot zyn in den Hemel/ en onzen arbeyd en is niet groot. Den duyvel zeyde: Godt gebiedt Adam en Eva dat zy de wereld vermeerderen zouden/ en blyven wy in reynigheyt/ zoo onderhouden wy Gods Gebod niet/ en daer mede mogen wy Godt vertoeren/ het is beter/ dat wy doen gelijck hy ons geboden heeft in de heylige Christenheyt. Zulkte en diergelyke woorden ontstelden Justina zoodaenig/ dat zy in den wil was/ om te vallen. Dan begonst zy te dunken/ dat het misschien den duyvel was/ die haer dien raed gaf/ zy zegende haer met het teeken des H. Kruys/ en terstond verdween den duyvel. Daer naer kwam hy in de gedaente van enen Jongeling/ en hiel hy haer in het bedde/ en omhelsde haer/ dan zegende zy haer met het teeken des H. Kruys/ en terstond verdween hy. Daer naer kwelde den duyvel haer door eene ziekte/ en zondt eene gemeyne plaeghe in de Stad van Antiochiën: dan gingen de menschen tot hunnen Afgod/ om der plaeghe wil. Dan antwoordde den boozen geest/ die daer in was: *De plaeghe en zal niet eyndigen voor dat Justina enen man neemt. Dan kwamen de lieden en wuden haer daer toe dwingen/ dat zy enen man zoude nemen; maer zy wilde dat niet doen/ en zoude liever de dood lyden. Als nu deze plaeghe gestaen had wel zeven jaeren/ badt Justina onzen lieken Heer/ dat hy haer ontfermen wilde: en hy liet de plaeghe vergaen. Als den duyvel zag/ dat hy Justina niet hebben en konde/**

maekte hy hem in haere gelijkenisse/ en kwam tot Cyprianus. Dan ging Cyprianus hem tegen en zeyde: *west hetelijck welkom/ liebe Justina. Als den duyvel den heyligen Naem hoorde noemen/ zoo en konde hy daer niet langer blyben. Als Cyprianus dit zag/ geboelde hy wel/ dat hem den duyvel bezogen had: nogtans en liet hy niet af/ hy wilde Justina hebben. Dan veranderde hy hem gelijck eene andere Jonghrouw/ en kwam tot Justina: maer zy zeyde haer met het teeken des heylig Kruys/ en terstond kende zy hem: als dan moest hy weder weg. Daer naer maekte hy hem gelijck enen Vogel: maer hy wierd wederom door het teeken des H. Kruys gekend en verjaegd. Dan kwam daer enen anderen Coberaer/ Nichadius genaemd/ die maekte hem gelijck enen Spertwer/ en zette hem buyten voor de venster/ en dat was zoo hoog/ dat hy daer niet af en konde springen. Dan dacht Justina/ dat hy somtijds dood zoude vallen/ en zy dede hem daer eene Leeder zetten/ daer hy inede afkwam. Alsoo was het H. Kruys voor Justina enen hulpmiddel/ om te overwinnen alle haere vanden en kwade bekoringen. Daer naer vzaegde Cyprianus aen den boozen geest/ zegt my/ waer van heeft Justina zoo veel magt/ dat gy haer niet overwinnen kont. Hy antwoordde/ wilt gy my zweken/ dat gy my niet verlaeten zult/ ik zal het u zeggen: het welk hy dede. Hy zeyde/ zy geloost aen Jesus-Christus/ en zegende haer met het teeken des heylig Kruys/ daer Jesus aen gehangen wierd/ en door die hzagt verliezen wy al onze magt. Cyprianus zeyde/ zoo moet Jesus dan sterker zyn als gy/ om dat gy zyn Kruys ontziet. Den duyvel zeyde/ hy is zoo magtig/ dat hy alle/ die het met ons houden/ zal werpen*

in de helle. Cyprianus zeyde: *ik het al- zoo/ zoo wille ik u verlaeten en aen Godt gelooven. Den duyvel zeyde/ gy hebt my belofd van my noyt te verlaeten. Cyprianus antwoordde: ik verzache u en uwe Gezellen/ en zegende hem met het teeken des H. Kruys; en terstond vloog den duyvel weg. Daer naer ging Cyprianus tot den Bischof/ en zeyde hem alle deze dingen en hy wierd Christen/ en vervolgens nam hy zoo toe in groote heyligheyt/ dat hy ten laetsten Bischof wierd: dan gaf hy de heylige Justina een Klooster met vele Jonghrouwen. Enigen tijd daer naer dede den Landsheer Cyprianus en de heylige Justina hangen/ en liet hun zeten in eene Panne vol ziedende Pelt en Olie/-zy zegenden hun met het teeken des heylig Kruys/ en zy gingen daer in/ maer het en hinderde hun niet: en daer naer liet hy hun het hoofd afstaen.*

NEGENSTE LEERINGE.

Van den Pater noster.

Lief Kind/ gy zult eeren uwen Hemelschen Vader/ en hem aenbidden met het teeken het gene Jesus zyne Apostelen leerde/ te weten den Pater noster. De Discipelen hadden onzen Heer/ dat hy hun zoude leeren bidden: dan leerde hy hun den Pater noster; dit Gebed is zoo goed/ dat het niemand na weerde kan beschryben/ en is albus: Onzen Vader/ die in de Hemelen zyt; geheyligt zy uwen Naem; ons toekome ulu Rijk; uwen wil geschiede op de Werde als in den Hemel; geest ons hebben ons dagelijck Houd; ende vergeest ons onze schulden gelijck wy vergeven onze schuldenaeren; ende en leydt ons niet in bekoringe; maer verlost ons van den kwaden. Amen.

Van eenen Bisschop, die eenen armen Mensch den kost gaf, op dat hy dagelijks eenen Pater noster zoude lezen.

Enen Bisschop / nae Kroomen gaende / vondt op zynen weg eenen armen Man / die hy belofde geheel zijn leven den kost te geven / maer hy zoude alle dagen eenen Pater noster moeten lezen voor den Bisschop / op dat hem Godt wilde bewaeren voor alle kwaed. Den Bisschop geswaot zynen Kent-Meester / dat men hem alle dagen zyne portie zoude geven / en daer-en-tusschen reysde den Bisschop nae Kroomen : den armen Man sprak alle dagen zynen Pater noster voor den Bisschop / op dat hem Godt wilde bewaeren voor alle kwaed. Het geschiedde op eenen dag / dat den Kent-Meester den armen Man zyne portie niet en gaf / alsdan las hy ook geen Pater noster. Op den zelven dag kwam den Bisschop in zoo grooten last van water / dat hy by-nae verdronk / en hy hieldt dien dag in memorie : en daer naer als hy t'huys kwam / vzaegde hy den armen Man of hy altyd onderhouden had zynen Pater noster te lezen? hy zeyde : ik hebbe dit altyd gedaen ; maer eenen dag hebbe ik overgeslaegen / en dat was / om dat den Kent-Meester my myne portie niet en gaf. Dan gaf den Bisschop de schuld van zijn ongebal aen den Kent-Meester / en zeyde : Heer Kent-Meester / gy hebt my groote schaedde gedaen / die zult gy my opreuten ; want gy my eenen Pater noster beschaedigt hebt. Den Kent-Meester zeyde tot den Bisschop / en vertoort u niet / Heer / ik zal u eenen Pater noster opreuten / en wat wilt gy daer voor hebben? den Bisschop zeyde : gaet nae Kroomen / en vzaegt den Paug hoe groot eenen Pater noster is. Den

Kent-Meester reysde nae Kroomen / en vzaegde den Paug hoe groot eenen Pater noster was / den Paug zeyde : den Pater noster is zoo groot als eenen penning. Den Kent-Meester kwam weder tot den Bisschop / en zeyde : Heer / ik hebbe tot den Paug geweest / en hebbe grooten kost en arbeid gedaen om niet ; want den Paug zeyde / dat eenen Pater noster zoo groot is als eenen penning / ik zoude u vele honderde penningen gegeven hebben voor bezen arbeid. Den Bisschop zeyde : heeft den Paug niet gezeyd / of den penning van goud / zilver / ofte van koper moet zijn? Hy antwoordde / neen. Den Bisschop zeyde / reys nog eens nae Kroomen / en vzaegt hem wat penning dat wezen moet. Als den Kent-Meester by den Paug kwam / vzaegde hy hem wat penning dat wezen moest : hy antwoordde / eenen gouden penning. Als hy weder t'huys kwam / zeyde hy dat het eenen goaden penning wezen moest : den Bisschop vzaegde hem / hoe groot dat hy moest zijn : hy antwoordde : dat den Paug hem dat niet gezeyd en had. Dan zeyde den Bisschop / gaet weder tot den Paug / en vzaegt hoe groot den penning moet wezen. Als hy tot den Paug kwam / vzaegde hy wat grootte den penning hebben moest / den welken hem antwoordde : zoo groot als geheel het aerdrich / en zoo dik van aen den Hemel tot op de Werde. Dan kwam den Kent-Meester tot den Bisschop / viel hem te voet / en zeyde : Hoogweerdigsten Heer / doet my genade : want uwen Pater noster en kan ik niet betaelen / al hadde ik geheel de wereld / het zoude nog te weynig wezen / om u te voldoen. Den Bisschop dede hem genade / en vergaf hem de saute / die hy bedreven had.

TIENDE LEERINGE.

Leest uwen Pater noster met innigheyd.

Lief Kind / gy zult uwen Pater noster lezen met groote innigheyd ; want eenen Pater noster met innigheyd / is beter als hondert duyzend zonder innigheyd.

Van eens Vrowe, die haeren Pater noster met groote innigheyd plagt te lezen.

Dier was eene goede Woutwe / die veel plagt te bidden ; op zekeren tijd haere Biegtte sprekende / vzaegde den Biegt-vader wat zy gemeynelijck badt : zy antwoordde / ik kan anders niet als den Pater noster / en die sprekke ik in het blaemsch / om dat ik verstaen zoude wat ik bidde / om daer door meerdere innigheyd te hebben. Den Biegt-vader zeyde / hoe dikwils sprekke gy den Pater noster op eenen dag? Zy antwoordde / als ik ter Misse come / en Godt my de gratie geeft / en dat het met my toel gaet / zoo sprekke ik eenen halven Pater noster / ofte een vierde deel / ofte eenen geheelen / en gaet het my kwaelijck / zoo leze ik'er vele. Den Biegt-vader zeyde / hoe kan dit zijn ; als het met u wel gaet / sprekke gy eenen halven Pater noster / ofte een vierde deel ofte eenen geheelen / en als het met u kwaelijck gaet / sprekke gy'er vele? Dan sprak de Woutwe / Eerweerdigen Vader / als ik den Pater noster beginne / zegge ik aldus : Onzen Vader / als ik deze twee woorden genoemt hebbe / denke ik dat den hemelschen Godt mynen Vader wezen wilt en dat ik zijn Kind worden mag / en zynen Erfgenaem zal zijn ; en dat my ten goeden Godt groote liefde betwizen heeft / termijn hy om mynen t'wil mensch geworden is / en zoo veel armoede en groote versmaedheyd geleden heeft als eenen mensch syden kan / en ten laetsten de bittere dood ; als ik

dit bedenke / zoo geeft my Godt somtijds zoo groote innigheyd en zoetigheyd in mijn hert / dat ik eene geheele Misse over brenge met d'eerste twee woorden / Onzen Vader. Daer naer zegge ik : die in de Hemelen zijt / dan denke ik op de groote vzeugd / die in den Hemel is / door het aenschouwen van de alderheyligste Wvbuldigheyd / en van alle Heyligen ; dan kyge ik dikwils zoo groote innigheyd / dat ik daer veel tijd mede overbrenge. Daer naer zegge ik : geheyligt zy uwen Naem / dat bedenke ik och met groote innigheyd : en alsoo doe ik tot het eynde toe / dat ik nauwelijck eenen Pater noster kan lezen. Als ik geene innigheyd en hebbe / zoo sprekke ik den enen Pater noster naer den anderen / en ik wete niet wat ik sprekke / zoo dat ik somtijds wel vijftig Pater noster's onder de Misse bidde : dan dunkt my / dat het met my kwaelijck gaet. Lief Kind / daerom zult gy bidden met groote innigheyd / dat is even eens hoe kleyn het Gebied is / want eenen Pater noster gelezen met innigheyd / is beter als hondert zonder innigheyd.

ELFSTE LEERINGE.

Den Pater noster en is niet alleen goed, maer ook andere Gebeden.

Leben Vader / verlicht my / naer dien dat Godt den Pater noster heeft geleerd / wat zijn dan de andere Gebeden / en is 't niet genoeg / dat eenen mensch den Pater noster sprekke.

Lief Kind / daer op zal ik u antwoorden : als gy komt ter Tafel / hebt gy Wrood en Wijn / zoo en zult gy van genen honger sterben / maer gy zijt daer mede niet te vreden / want gy wilt ook bleesch hebben / en als u dat verbriet zoo wilt hy andere spyze hebben ; en hoe de spyze beter is / hoe liever dat gy die hebt / gy spijst uw lichaem grootelijck / maer

gy moest nog neerstiger utwe ziele spyzen / en der ziele spyze is een innig Gebed / en dat Gebed zal veeluelen zyn / gelijck de spyze is / als men die wel na den smack heeft gemaakt / zoo en alderbest denken hand / zoo en genoegt u daer niet mede / dat men nu den blygh en den mond volt / men moet ook de oogen vollen / men zal de spyzen vertwen met Saffraen. Dief Kind / zoo zult gy ook doen in utw Gebed / gy zult spyken utwen Pater noster / en daer mede zult gy u niet vergaengen / maer gy zult ook andere Gebeden spyken / te weten : den Wreest gegroet / het Geloof / de zeven Psalmen / den boek van Onze Lieve Vrouwe / het bitter Lyden van Iesus-Christus / te weten / van zyn H. Kruys / van zyne heylige Wonden / en van alle dingen / die onzen Lieben Heer gedaen / en geleden heeft om onzen twil / van onze Lieve Vrouwe / van alle de heylige Engelen / en alle Heyligen / die gy lief hebt en ontberken / en vidden voor alle Christene Zielen.

Het eerste Gebed van de alderheyligste Dryvuldigheid.

Gebenedyden Godt / gebenedydt zyt gy in utwe Godheyt / gebenedydt zyt gy in utwe onbegrypelyke Dryvuldigheid / gebenedydt zyt gy Heer / om utwe almogendheyt / gebenedydt zyt gy Heer / om utwe minnelike wysheyt / gebenedydt zyt gy Heer H. Geest / om utwe minnelike en goddelike vermertigheyt / gebenedydt zyt gy almachtigen Godt om utwe menscheyt / gebenedydt zyt gy Heer om utwe heylige armoede / al utwen armoede / en utwe verbuldigheid / gebenedydt zyt gy Heer / om utwe doorne kroone / door utw heylig Kruys / en utwe heylige Lantier / gebenedydt zyt gy Heer / om het hert-zeer utw heylige Moeder / gebenedydt zyt gy Heer / om het Lyden in utwe

heerde gebangenisse / gebenedydt zyt gy Heer / om utwe Doorne kroone / en door het Lyden in utwe versmaedelike Bespottinge / gebenedydt zyt gy Heer / door utwe Banden daer gy mede gebonden wierd / gebenedydt zyt gy Heer / om utwe heylige vijf Wonden / gebenedydt zy utwe heylige Derriffenisse / gebenedydt zy Heer / utw jongste Gerecht en utwe Gerechtigheid / gebenedydt zyt gy Heer / om utwe overbloedige Vermertigheyt. O lieben Heer en recht ons niet na utwe hegtverdigheyt / maer na utwe Vermertigheyt ; en ontfermt u over my ik armen zondigen mensch / gebenedydt my Heer in mynen laetsten noot ; en bewaert myne ziele / almachtigen Godt / voor de eeuwighe dood. Amen.

Het tweede Gebed van Gods lieve Moeder Maria.

O Gebenedyde Maegd Maria ! ende Moeder der Vermertigheyt ! gebenedyden Tempel der H. Dryvuldigheid / gy zyt de gebenedyde Moeder Gods / die voortyds betwezen was door den H. Geest ; door den Propheet Isaias van eene wonderlike Bloeme der Sommerlaete / die van den wonderlyken Wortel van Jesse is uytgesproten / gebenedydt zyt gy vloepende kroone der rechte verbuldigheid / gebenedydt zyt gy Lelie der zuivere Keyningheyt / gebenedydt zyt gy Wortel van alle Soortigheyt / gebenedydt zyt gy Cortel-dynge der waerachtige Godmoedigheid / gebenedydt zy utwen Vader / utwe Moeder / en alle utwe Geborene / gebenedydt zyn alle utwe Gedagten / Woorden en Werken / gebenedydt zyn utw heylig Lichaem en Ziele / gebenedydt zy de heylige Prunt / die ons van u tot troost kwam / gebenedydt zy utw heylig Hert / het welck noyt kwaed en dagt / gebenedydt zy den heyligen Moud / die Iesus zoo dikwils kuste / gebenedydt

zyn utwe heylige Handen / die hem handelden en boedden / gebenedydt zyn utwe heylige Oaren / die zyne gebenedyde Woorden hoorden / gebenedydt zyn de heylige Ogen / die hem altijd vrolijk aenschoudden / gebenedydt zy den heyligen Schoot daer hy zoo dikwils op gerust heeft. O gebenedyde Maegd Maria ! helpt ons / dat wy hem alle mogen aenschouwen / op dat wy ons in der eeuwigheyt met hem mogen vergheden / en komt ons alle ter hulpe in onzen laetsten noot voor de eeuwighe dood.

Het derde Gebed van onzen heyligen Engel.

Heyligen Engel / die zyt mynen behoeder / en alle heylige Engelen / die met Godt zyn / ik zegge u allen lofen eere / geloft en gebenedydt zyt gy nu / en altijd ; gebenedydt zyt gy alle negen Choren der Engelen / ende en laet my armen zondigen mensch niet onder wegen ; gebenedydt zyt gy in den eersten Choor gy heylige Engelen / daer toe in den anderen Choor gy heylige Hertg-Engelen ; gebenedydt zyt gy in den derden Choor gy heylige Dierutes / daer toe in den vierden Choor gy heylige Potesates ; gebenedydt zyt gy in den vijften Choor gy heylige Principates / daer toe in den zesden Choor gy heylige Dominatones ; gebenedydt zyt gy in den zevensten Choor gy heylige Croonen / en in den achtsten Choor van Cherubinen ; gebenedydt zyt gy in den negensten Choor van de Seraphinen / daer toe den H. Engel / die ik bevolen den ; gebenedydt zyt gy heylige Engelen / alle die daer zingen voor Gods Croon met zoet geluid : Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth : dat is : Heylig / Heylig / Heylig / zyt gy Heer / almogenden Godt. O heylige Engelen ! bewaert my voor zonden /

mishal / en komt my ter hulpe in mynen laetsten noot / en bewaert my voor de eeuwighe dood.

Het vierde Gebed van de Heylige Apostelen.

O Heylige Apostelen ! gy ontberkene van Iesus-Christus / die met Godt zyt / u moeten gebenedyden alle herten en monden ; want gy zyt Gods kinderen / gy zyt Predikanten der Waerheyt / gy zyt Warsten der heylige Christelijcheyt / gy zyt Kerters der jonste Gerechtigheid / gy zyt Beschermers der alderheyligste Dryvuldigheid / gy zyt eenen Spiegel van alle Deugdaemheyt / gy zyt eenen Sleutel des eeuwig Kijcks / gy zyt Verlichters van het duyster Verblift. O Gebenedyde Apostelen ! ik zegge u allen lof en eere / gebenedydt zyt gy nu en in der eeuwigheyt. Gebenedydt zyt gy heylige Patziarchen met den heyligen Joannes Baptista / gebenedydt zyt gy heylige Apostelen met den heyligen Joannes Evangelist / gebenedydt zyt gy heylige Kinderen en Martelaeren / gebenedydt zyt gy heylige Confessoren en Leeraeren / gebenedydt zyt gy heylige Maegden en Weduwen / gebenedydt zyt gy alle Gods lieve Heyligen in het algemeen / komt troost my in al mynen laetsten noot / en bewaert my lieve Heyligen voor al van de eeuwighe dood.

Het vyfde Gebed voor de Christene Zielen.

O Gebenedyden Godt / eenigen oorsprong van alle Vermertigheyt / en Fonteyne van alle Genade en Mildheyt / ontfermt u over de arme Zielen die in het Dagebuur zyn / want gy hebt hun met utw dierbaer Bloed verlost / hemelischen Vader / door utwe goddelike Almogendheyt. O Iesus-Christus / Gods Zoon ! door utwe bittere dood ontfermt mynen

grooten nood. O. Geest door ulve mildhejd ontfermt humer armoede: want zy hun zeiben niet helpen en konnen/ en zy moeten van andere lieden hulpe verwaagten. Want elke ziele bezonder roept/ ontfermt u myner. O gebenedyden Godt! wilt doch ontfermen door ulve bittere dood/ en bewaert ons van de eeuwighe dood.

TWAELFSTE LEERINGE.

Als gy over het Kerkhof gaet, zoo bidt voor de Zielen.

Lief Kind/ als gy over het Kerkhof gaet/ zoo zult gy gedagtig wezen/ alle de Zielen/ en ulv Gebed spreken voor

de Zielen/ want het ulv eygen zeiben zal haeten.

Van eenen Klerk, die zyn Gebed plagt te lezen voor de Zielen, als hy over het Kerkhof ging.

Daer was eenen Klerk/ die plagt/ als hy over het Kerkhof ging/ zyn Gebed voor de Zielen te spreken. Daer dat den Klerk dood was/ en als men hem begaefde/ en den Priester sprak Requiescat in pace, riepen alle de Zielen die op het Kerkhof waeren/ Amen. Lief Kind/ laet u dit eene leeringe wezen/ als dat gy geirn bibden zult voor alle geloobige Zielen/ die overleden zyn.

HET VYFDE DEEL,

Uitleggende het vyfde Gebod/ het welck leert: dat gy niemand vermoorden ofte doodslaen en zult niet raed nagte manieren.

DE EERSTE LEERINGE.

En staet niet dood.

LIEVEN VADER, leert my welck het vyfde Gebod is? LIEF KIND, dat wille ik u geirn leeren. Het vyfde Gebod is/ Non occides: dat is: Gy en zult niet moorden ofte doodslaen. Nagte met ulve hand/ nogte met consent/ nogte met ulve gebagten/ nogte met ulve tonge/ nogte met ulve voorzientigheid in geender manieren. Gy en zult niet moorden met ulve hand gelijck Cain dede/ en daerom verbloekt wierd/

en een kwaed eynde nam; gelijck gy hooren zult uyt het volgende voorbeeld. Van Cain, hoe hy zynen Broeder Abel vermoordde.

Als Adam en Eva uyt het Paradijs waeren gebreuen/ wierd Cain vyftien jaeren daer naer geboren; hy had vele kinderen voor Cain: maer als Cain vyftien jaeren oud was/ wierd Abel geboren. Als Abel tot zyne jaeren kwam/ wierd hy eenen Scharp-herder/

en Cain was eenen Akkerman. Op zekeren tyd zouden zy onzen Heer offeren/ en Cain offerde eene snoode Tarwe/ die vertreden was hy den weg/ en Abel offerde zyn beste Lam/ het welck onder zyne Schaepen was/ daer kwam vuer van den Hemel en verbrantde zynen offer/ en Cains niet. Dit was een bewijs van Godt/ dat d'offerande van Abel hem aengenaemt was/ en Cains niet. Aldan begonst Cain zynen Broeder te haeten. Op eenen tyd zoo sprak Cain tot Abel/ laet ons op den Akker gaen/ en als zy op den Akker kwamen/ vermoordde Cain zynen Broeder Abel. Dan kwam den Heer tot Cain/ en vzaegde waer Abel zynen Broeder was? Cain zeyde: ben ik zynen bewaerder? dan zeyde den Heer/ de stemme van ulv Broeders bloed roept vzaeke in den Hemel: daerom zyt gy verbloekt op deze aerde en wat gy arbeydt op deze aerde/ 't en zal u geene vrugt bzingen. Alzoo wierd hy verbloekt om de moord die hy dede. Langen tyd daer naer was'er eenen Man/ Canech genaemt/ die veel jaegde/ en hy was blind van ouderdom/ nogtack wilde hy gaen jaegen/ en wierd gelyd door zynen knecht. Op zekeren tyd kwam hy in den Bosch/ om te jaegen/ Cain die was daer oock/ Canech meynde/ dat het een wild Dier was/ hy schoot Cain door het lijf/ en zoo nam hy zyn eynde.

TWEDE LEERINGE.

Gy en zult niet laeten vermoorden.

Lief Kind/ gy en zult niet laeten vermoorden gelijck Pharao dede/ daerom nam hy een kwaed eynde.

Van Pharao en het Land van Egypten, van Moyses geborte en zyn leven, en van de Kinderen van Israël.

Godt had en Volk uytverkoren/ het welck was het Volk van Israël/ te

weten de Joden/ en zy waeren in het Land van Egypten onder den Koning Pharao. Dit Volk vermeerdeerde Godt zoo zeer/ dat den Koning benaudt was/ dat zy sterker zouden worden als zyn Volk: daerom bedagt hy hoe hy hun verberben mogt en kranken/ dat zy zoo zeer niet hermenigbuldigden. Dan liet hy voor hem harken twee Vrouwen/ d'ene genaemt Sephora/ d'andere Pnna/ die waeren Meesteressen ober alle de Vrouwen/ die daer waeren. Dan sprak Pharao tot hun/ en zeyde: als de Jodische Vrouwen een Kind winnen/ is't eenen Zoon/ zoo zult gy hem vermoorden/ en zeggen/ dat hy dood gekomen is; is het ene Dogter/ zoo laet die leven. Deze Vrouwen vzeerden Godt/ ende en deden niet het gene hun den Koning bevolen had/ want zy lieten de Kinderen leven. Als den Koning dat vernomen had liet hy de Vrouwen voor hem komen/ en vzaegde/ waerom zy hem niet en gehoorzaemden in het dooben der Kinderen. Zy bedagten eene leugen/ en zeyden hem/ de Jodische Vrouwen en zyn niet gelijck andere Vrouwen/ want eer wy tot hun komen hebben zy geberd. Dan geboadt den Koning Pharao ober al het Land/ dat men alle die geboren wierden van de Jodische Vrouwen/ zouden dooden en in het water werpen/ en alzoo wierd'er menig dypzend gebood. Dan was daer in het Land eenen goeden man/ die Hiram hiet/ en zyne Huyfzouwe was genaemt Rachel: zy verlichtten eenen Zoon/ en dien was Moyses: hy was schoon en bleef dzy maenden verborgen/ daer naer kwam hy uyt: van naturen zy het Kind en leyden het in eenen koffer en mackten den koffer met pek zoo dicht toe/ dat'er geen water in konde/ zetten hem op het water/ en lieten hem dzyben. Zy hadden eene Dogter: genaemt Maria/ die volgde den koffer/ en wilde zien waer

het Kind bryben zoude / en het Kind breef tot het Kasteel daer Pharao op woonde. Sermit / des Konings Dogter / wandelende by het water / zag het Kofferken / dede het aen het land bryngen; en vond'er een schoone kind in / zy zende: waerlijck dit is eene der Joodsche Kinderen / die men heeft megen te verdynken; hoe lief heeft de Moeder dat kind gehad / dat zy hem zoo schoone koffer heeft gemaekt; ik wille het voor mijn kind houden. Daer waamen Heydensche Vrouwen / de welke hem de borst aanboden: maer hy en wille niet zuygen. Dan kwam des Kinds Pfister Maria / die zepde / dit is een Joodsch kind / daarom en wilt het geene heydensche borsten zuygen; maer laet my eene Joodsche Vrouw haelen / of het van haer zuygen wilde; het welck Sermit toestond. Zy haelde hemlijck des Kinds Moeder / en die zungde dat kind. Dan zepde des Konings Dogter: neemt het kind en zuygt het / ik zal'er u voor loonen / het welck zy dede. Als dat kind gespaend was / bragt zy het kind ten Hove / en het wierd gegeven aen Amie / die het betwaeren zoude. Op enen tijd geschiedde het / dat eenen Heydenen eenen Jod sloeg / Moyses dit ziende / kwam den Jod ter hulpe en sloeg den Heyden dood / bezarste hem / en meynde / dat het niemand en wist. Des anderdags zag hy twee Joden begten / hy stazte den eenen / die onrecht had; den welken aen hem bzaegde / wie herft u over ons tot negter gesteld / wilt gy my ook vermoorden / gelijk gy gisteren den Heyden dede? alsoo bragt hy uit / dat Moyses eenen Heyden verslaegen had. Dan liet den Koning Pharao Moyses zoeken; maer hy blugtte nae een ander Land / en kwam tot eenen man Hetzo genaemt / die hem zyne Dogter Siphora tot eene Vrouw gaf en zyne Schaepen beval. Het geschiedde alswanneer hy met zyne Schaepen in de

Moestyne was / dat hy zag eenen Bosch vol buer vanden / nogtans bleef het houd ongebrant en eben groen; hy zepde / ik wille gaen zien / wat wonder daer is. Als hy daer kwam / vond hy onzen Heer in den Bosch / den welken hem bebedde / dat hy wederom in Egypten zoude gaen / en zeggen aen den Koning Pharao / dat hy de Joden uit Egypten laet reynen / en bryngt hun by my op dezen Berg. Dan zepde Moyses / wat tekenen zal ik hun zeggen / op dat zy my gelooven. Onzen Heer zepde / neemt eene Koede van dezen Bosch: Moyses nam eene Koede / leyde die neder / en het wierd eene Slange. Dan zepde den Heer / hier mede zult gy een teken doen; gaet by de oudste van het Geslacht / en zegt hun / dat zy met u gaen / en dat ik u gezonden hebbe / en toont hun dit teken. Dan nam Moyses oorlof van den Heer / ging tot het Geslacht / en zepde hun het gene hem Godt bevolen had: als zy dit tekenen zagen geloofden zy hem / en gingen met Moyses tot den Koning Pharao / en zeyden hem / dat Godt bevolen had / dat hy de Joden zoude laeten reynen uit het Land met al hun goed. Pharao antwoorde / ik en kenne dezen Godt niet. Alsdan leyde Moyses zyne Koede neder / en terstond wierd het eene Slange. Dan kwamen Pharaos Coberaers / en deden het zelve: maer Moyses Koede verslond die beyde. Al was het dat Pharao deze tekenen zag / nogtans en wilde hy de Joden niet laeten reynen; en hy wierd heel haazer / als hy te vooren was. Dan zond Godt over het Land van Egypten / tien zwaere plaegen / die ik u zal zeggen.

Van de tien Plaegen, die Godt zond in het Land van Egypten.

DE eerste Plaege was / dat al het Water in Egypten / wierd veranderd

in bloed / zoo dat de Heydenen niet dynken en konden; maer de Joden konden wel dynken / en het schaedt hun niet: want zy woonden alle te saemen in het Land van Gessen: dan hadt den Koning Pharao Moyses / dat hy den Heer wilde bidden / dat die plaege vergaen mogt / hy zoude het Volk laeten reynen: Moyses hadt onzen Heer / en de plaege verging. Als de plaege gebaen was / en wilde Pharao de Joden niet laeten reynen. Dan zondt Godt de tweede plaege / dat waeren Kalkvoerschen / die kwamen met menigte uit de aerde / dat ten laetsten geheel het land vol wierd en alle de huyzen / zy klommen op de bedden en op de tafelen / en men konde die niet bryben; dan belofde Pharao / dat hy die zoude laeten gaen: Moyses hadt onzen Heer / en de plaege verging; maer Pharao en wilde het Volk niet laeten gaen. Alsdan zondt Godt de derde plaege / dat waeren kleine Muggen / die de lieden in hunne oogen vloogen / en daer waeren'er zoo veel / dat de locht en alle de huyzen vol waeren / dat niemand zyne oogen konde open doen / of zy vloogen daer in / dan belofde Pharao weder / dat hy het Volk zoude laeten gaen; Moyses hadt Godt / en de plaege verging; maer hy en wilde weder het Volk niet laeten gaen. Dan zondt Godt de vierde plaege / dat waeren Vliegen / en die verblindden geheel het Land: dan belofde Pharao / dat hy het Volk zoude laeten gaen / en Moyses verbade die plaege: maer Pharao en wilde dat alsdan niet doen. Godt zondt alsdan de vijfde plaege / dat was Koude en Sterfte door geheel het Land van Egypten / dat al het Vee en de Beesten stierken; Pharao dede weder zyne boogaende belofte / maer hy en hielt die niet. Dan zondt Godt de zesde plaege / het Volk was vol Zeeren door geheel hun lichaem: hy belofde weder als boven / maer dede het

niet. Alsdan zondt Godt de zevenste plaege / daer vielen zoo vele Hagel-streken / dat alle de bryngten daer door verborben waeren: Pharao belofde weder / dat hy hun zoude laeten gaen / maer dede dat niet. Godt zondt dan de achtste plaege / dat was Spynghaken / die waeren zoo menigbuldig / dat zy alles op aten het gene naer den hagel was gewassen: dan belofde hy weder gelijk boven / maer dede zyne belofte niet. Dan zondt Godt de negenste plaege / dat was Duyfstermissen; en daer de Joden waeren / was het licht / en zy en hadden geenen nood van gernderley plaegen daer zy woonden / nogte aen lichaem / nogte aen hun goed: maer die plaegen vielen op de Heydenen / en op hun goed: en vernitst de gzoote duyfstermissen / zoo liepen'er vele in het water / daer zy in verzonken; dan belofde hy weder / dat hy het Volk zoude laeten gaen / maer hy en dede dat niet. Godt zondt alsdan de tiende plaege / en was deze: onzen Heer zepde tot Moyses / ik zal hun nog met eene plaege kastuden / en zoo zal hy het Volk laeten gaen; ik wille naar alle de Erst-geborene in Egypten. Dan beschreef Godt Moyses eenen dag / en zepde: op dien dag zal elk huyt in den abond hebben een Paesch-lam / en dat zal men bzaeden en eten al starnde / gy zult gegord wezen / en hebben elk eenen stoet in de hand / en zult bereyd wezen tot den weg; en de Joden deden alsoo. In midder-nagts stierben alle de Erst-geborene / en elk huyt beschreemde zynen dooden. Dan was daer zoo groot geschreul en gehuyt ober geheel het Land / dat zy meynden / dat het Land vergaen zoude. Op den zekken tijd waeren de Joden bereyd / en trokken uit het Land. De Heydenen waeren zoo bezwaerd met hunne dooden / dat hun niemand naer en reysde. Des dags was den Engel boven hun met eene wolke /

en beschermde hun voor de Sonne; en des nagts liet hy schynen een vuur/ en lichtte hun/ dat zy konden zien waer zy gingen; en ten laetsten gingen zy in de roode Zee/ alwaer zy herbergden. Van veranderde den Koning Pharao zynen moed/ en volgde hun naer met een groot Heer: hy had zeben honderd strijdwagens/ vol gewapende lieden/ twintig duyzend Kuipers/ en twee duyzend Doetgangers. Als de kinderen van Israël dit zagen/ waeren zy verbaerd/ en aenriepen onzen Heer. Van geboodt Godt aen Moyses/ dat hy elck Geslacht bezonder zoude vergaderen/ het welck Moyses dede; en hy zeyde hem/ dat hy in de roode Zee zoude slaen met zyne Roede; en hy dede zoo. Van wierden de twaelf Geslachten in de roode Zee twaelf Staeten/ en het water stond gelijk eenen muer/ en Moyses ging agter/ en zy gingen droogshoets door de roode Zee. Als den Koning Pharao dit zag/ zoo volgde hy de kinderen van Israël met al zyn Volk in de roode Zee; zy wierden verbaerd en aenriepen Godt. Alsdan geboodt Godt aen Moyses/ dat hy zyne hand zoude omkeren/ en met de Roede in de Zee zoude slaen; het welck Moyses dede/ en op den zelven tijd sloot haer de Zee agter hem toe; en Pharao verdoonk met geheel zyn Heer/ dat'er niemand ontkwam; en de kinderen van Israël hreegen alle hunne wapenen en goed. Alsoo nam den Koning Pharao zyn eynde/ om dat hy menighen mensch zyn lichaem nam met zynen raed/ en daerom verdoonk hy in de roode Zee.

DERDE LEERINGE.

Gy en zult niet Moorden met Oorlogen.

Lief kind/ gy zult geenen Oorlog Lmachten/ daer moorden af kommen.

Van Judith, hoe dat zy Holofernes zyn hoofd afsloeg.

Zeker Koning/ Nabuchodonozor genaemb/ zond zyne Vaden uyt tot alle Landen/ dat zy hem schattingen zouden geven/ en hem voor hunnen Koning houden; maer de Joden zeyden/ dat zy hem geene schattinge wilde geven/ nagte voor hunnen Koning hebben. Alsdan wierd hy toornig/ en hy zwoer by zyne zoonne/ dat hy hun vernietigen zoude. Hy zond uyt zynen Rent-meester Holofernes met een groot Leger/ hy had zeben duyzend Schutters te pech/ en honderd duyzend te voet/ die verbaerden al dat Land/ hy verwoon alle de kasteelen en Steden/ en vermoorde al wat hem tegen kwam. Als de Joden dat vernamen/ zoo beslooten zy de wegen/ dat'er geen Leger in komen konde. Holofernes dit vernemende/ hzaegde wat lieden dat waeren/ die hun tegen hem te weir wilden stellen. Van zeyde Achior/ dat is een Volk/ het welck den grooten Godt heeft uytverkoren en verlost uyt het Land van Egypten/ gelegdt door de roode Zee/ ghezagt in dit Land/ en hun verlost van alle hunne Vyanden: en als hunnen Godt hun beliest te helpen/ zoo en kan daer niemand tegen stryden: en als zy hem vertoornen/ zoo worden zy van hunne Vyanden overwonnen: daerom laet ons vernemen of Godt hunnen vriend is ofte niet; is Godt hunnen vriend/ zoo en magt gy tegen hun niet stryden. Van wierd Holofernes toornig/ en zeyde: gy zeyt my veel van hunnen Godt/ gy zult binden/ dat'er anders geeneu Godt en is als Nabuchodonozor. Ik zal u tot de Joden in de Stad zenden/ de Stad winnen/ en u/ en de Joden vermoorden. Van geboodt hy zyne knechten/ dat zy Achior voor de Stad aen eenen boom binden zanten. De Joden

dit ziende/ verjaegden Holofernes Knechten/ en hzagten Achior in de Stad/ en hzaegden waerom dat zy hem daer gebonden hadden: hy vertelde hun alles; dan begonsten zy te toeren/ en hadden grooten angst. Ondertusschen benam Holofernes hun het water/ zoo dat zy in de Stad geen water hadden. Van waeren de Joden in zeer grooten nood/ en wilden de Stad overgeven: maer de Priesters zeyden/ wy zullen nog vyf dagen wagten/ of hem Godt over ons wilde ontfemen. Op den zelveu tyd was daer in de Stad eene zeer gobbzugtige Weduwe/ genaemb Judith/ die haer veel oefende in bidden en vasten/ en zy was zeer schoon; zy kwam tot de Priesters/ en beveelde hun/ dat zy den geheelen nacht bidden zouden/ dat hun Godt wilde helpen; want zy zoude gaen uyt de Stad in het Leger. Zy ging henen en trok haere beste kleederen aen/ en maakte haer toe op het alderschoonste/ zy nam met haer eene Maegd/ Woud/ haeg en toijn/ en zy ging in het Leger. Van kwamen de Wagters/ gzeepen die aen/ en hzagten haer voor Holofernes/ den welken haer hzaegde/ waerom zy gekomen was? Zy antwoordde/ de Joden hebben hunnen Godt vertoorn door hunne groote zonden/ daerom wilt hy u die gebangen geven/ en ik wille u den tijd zeggen als gy de Stad winnen zult. Holofernes zeyde: gy wilt onze spyze niet eten/ wat zult gy dan eten? Zy antwoordde: ik hebbe spyze voor my ghezagt daer ik genoeg aen hebbe zoo lang tot dat ik mijn opzet zal volbrengen. Van wierd zy met haere Maegd eene plaetsje gelwezen/ en daer was zy in haer Gebed nacht en dag. Op den vierden dag sprak Holofernes tot zyne Knechten: gaet tot de Jodinne/ en raedt haer/ dat zy mynen wil doet; want het waer schande/ dat zy my ontghag. Als den

Kamerling haer dit zeyde/ antwoordde zy/ dat zy geirn komen wilde. Als zy by hem kwam/ was hy zeer verblijd/ en hy doonk hem van vlijdschap zoo vol/ als hy opt gewerst had/ en zyne Knechten gingen van hem/ en Judith bleef alleen by hem met haere Maegd/ en Holofernes lag op zyn bedde vol gebroken/ en stiep geheel vast. Van zeyde Judith tot de Maegd: gaet voor de deure en waagt of'er iemand kwam. Judith bleef op haere knien/ en badt Godt/ dat hy haer ter hulpe wilde komen/ en gaf haer een mannelijk hert; albus nam zy zyn zweird/ gzeep hem by het hair/ en sloeg hem het hoofd af/ en gaf het aen haere Maegd/ zy nam zyne Muggelente daer hy onder stiep en ging door het Leger tot voor de Stad/ en riep/ doet de Poorte open/ Godt is met ons. Zy deden de Poorte open/ gingen haer tegen met licht/ en al het Volk hzaemelde by-een: dan ging zy op eene hoogte staen/ en zeyde tot het Volk: loft en gebenedijdt onzen Heer/ die ons verlost heeft van onze vyanden/ en my reyn behaerd heeft van alle verbloekinghe: dan trok zy het hoofd uyt/ en toonde het aen het Volk. Daer was groote blijdschap door de geheele Stad/ zy losden en gebenedijden den Heer onzen Godt. Achior ziende dat hoofd/ viel van wonder in onmagt/ en als hy weder tot zig zelven kwam/ losde en gebenedijde hy onzen Heer/ en verzaekte zyn Heydenschap/ en liet zig besnyden na de Jodsche Wet. In dien nacht vergaderden de Joden al hunne magt/ staken het hoofd op de Mueren/ en trokken s morgens uyt de Stad. Als de Heydenen zulck zagen/ zeyden zy schimpelijck: de mugzen hzuyppen uyt hunne holken. Alsdan ging den Knecht tot Holofernes Pabilliaen/ en meynde/ dat hy stiep met de Wout Judith/ en hy en durfde hem niet wekken/ ten

laesten ging zinnen Kamerling daer in/ en vond het lichaem zonder hoofd liggen in zijn bloed: dan riep hy met luyder stemme: Eene Iodische Vrouwe heeft ons altemaal geschonden/ hier ligt Holofernes zonder hoofd. Als zy dit hoorden/ begonsten zy alle te sacinen te vlugten: en de Ioden versloegen'er zoo veel/ dat zy in dertig dagen hunne Wapenen niet en konden verzamelen/ en den roef inhacten. Alzo nam Holofernes zijn eynde/ die menige onnoozele menschen vermoordde.

Van Sisara, die van eene Vrouwe met eenen nagel en hamer gedood wierd.

Sisara verkeerde in het Ioden-Land/ hy maakte Weduwen en Weezen/ en vermoordde vele menschen. Op eenen tijd kwamen de Ioden stryden tegen hem/ hy verloor den strijd/ sprong van zynen Wagen/ nam de vlugt/ en kwam tot het Huis van eene Vrouwe/ die Rahel genaemd was/ en hy badt haer/ om te drinken; als hy gebroken had/ wilde hy gaen slaepen: en als hy in den slaep was/ nam Rahel eenen langen yzeren Nagel en eenen Hamer/ en sloeg den Nagel door zijn hoofd/ en nagelde hem tegen de aerde. Daer naer kwamen zyne Vyanden en vonden hem daer liggen. Alzo nam hy zijn eynde/ om dat hy vele menschen vermoord had. In het volgende verhael leest men van vier Koningen.

Hoe Gedeon strydt tegen vier Koningen, en verwon die by de Geboden Gods.

Vier Koningen/ genaemd Oreb/ Seb/ Seber en Salamana/ die begeerden het geheel Iodisch Land/ en maakten Weduwen en Weezen. Dan kwam onzen Heer/ en gebodt Gedeon/ dat hy tegen hun stryden zoude. Gedeon zeyde: Heer/ wilt gy my helpen/ zoo geest my een teken/ ik wilke dezen nacht een dzoog Del leggen op eenen dzoogen Waker/ zoo het

Del vol hemelschen douw is/ en den Waker dzoog blyft/ zoo zult gy my helpen; hy leydde een Del op den Waker/ en het wierd nat/ en den Waker bleef dzoog. Den anderen nacht badt hy om een ander teken; dan bleef dat Del dzoog/ en den Waker wierd nat van den hemelschen douw. Gedeon bergaderde al zijn Volk: onzen Heer zeyde: Dit volk is te veel; want vrouwen zy den strijd/ zouden het hun zelven toeschyden en my niet. Gedeon gebodt vier Leydsmannen/ dat wederom treden zouden alle die bloot en verbaerd waeren/ en alle die Huzzen hadden begonst te timmeren en niet volmaekt en waeren/ en alle die Wijngeerden hadden begonst te planten/ en niet volbragt en hadden/ en alle die Wyfse beloft waeren en nog eerst by slaepen zouden; dit Volk moest al nae hun Huis ryden. Dan reeden nae Huis twintig duyzend Mannen/ en Gedeon behield'er by duyzend. Den Heer zeyde: het Volk is nog te veel/ laet hun gaen drinken aen een loopende water/ en die staende drinken met de hand/ die zult gy nemen/ en die met den mond liggen drinken/ zult gy laeten nae Huis ryden/ het welck Gedeon dede/ en van behield hy'er niet meer als by honderd. Gedeon dede elk een bazuin in de rechte hand/ en eene krukke in de sinke hand dzaegen/ daer eene brandende Lampe in was/ en hy leydde zijn Leger in by schaeren/ en reed des middernachts in by eynden van des vrandens Leger/ zy hielden de brandende Lampen op/ baken de krukken/ en blaegden met de Bazuinen/ dat niemand en wist wie vriend of vyand was/ en vermoordden malhanderen/ en sommige namen de vlugt. Gedeon jaegde hun naer/ en versloeg'er honderd en twintig duyzend en vier Koningen. Alzo dat hun asgenouwen wierd/ dat zy menigen mensch verloor hadden gemaakt.

Van Joab, die twee Ridders vermoordde, die den Koning Salomon daarom liet dood-slaen.

Den Koning Dabid had eenen Zusters Zoon/ genaemd Joab/ die vermoordde twee Ridders/ den eenen was Abner/ en had des Konings Dabids vyand geweest/ maer hy kwam by hem/ en verzoende zig met hem/ hy nam oorlof van den Koning Dabid/ en reysde nae huss. Den Joab wierd gezeyd/ dat Abner byde met Dabid had gemaakt/ den welken Ioden tot hem zondt/ op dat hy weder komen zoude. Als hy gekomen was/ zoo nam hem Joab aen d'eene zyde/ al of hy hem wat zeggen wilde/ en hy nam zijn zwerd en stak hem door zyne zyde/ dat hy dood bleef. Als den Koning dat vernam/ begonst hy te weenen/ scheurde zyne kleederen van droefheid/ en hy gedoodt alle de menschen/ dat zy deze valsche moord betweenen zouden. En men bragt den dooden al weenende ten grabe/ en Dabid volgte mede/ betruyende/ dat hy onschuldig was van deze moord. Daer naer geschiedde het/ dat daer eenen anderen Ridder was by den Koning Dabid/ genaemd Amasa/ en hy wilde hem verheffen/ om dat hy hem eenen vromen Man was/ dit haette Joab/ en op eenen tijd hem ontmoetende/ goette hy hem/ zeygende: Godt groete u mynen lieben Broeder! en greep hem met de rechte hand by de kinne/ al of hy hem kussen wilde; en dan stak hy hem met zyne sinke hand met een mes door zyne zyde/ dat hy neder viel/ en was dood. Dit dede den Koning Dabid groot hertzer/ ende hy en durfde niet zeggen; want Joab magtig was in het Land. Als den Koning Dabid sterben zoude/ zende hy tot Salomon/ zinnen Zoon/ Joab heeft twee vrome Ridders jammerlyk vermoord/

dat zult gy bzeken/ op dat hy het niet in zijn graf dzaege. Als den Koning Dabid dood was/ wierd Joab gezeyd/ dat hem Salomon op het lijf wilde/ zoo liep hy tot den Azaer/ hield zig daer aen/ en mennde/ dat hy hem daer spaeren zoude. Den Koning zondt tot hem eenen Ridder en liet hem dood-slaen. Alzo nam Joab zijn eynde. In dezen Joab/ die Amasa toelagte/ al of hy hem kussen wilde/ daer by zijn beteekent valsche looze vrienden/ die hunnen Eben-naesten toespzeken voor hunne oogen/ en niet en mynen met'er hert.

Van den Keyzer Nero, en van zyne grootte boosheyd.

Den Keyzer Nero begonst ook veel te moorden/ en dat nam een kwaed eynde. Hy liet den H. Petrus aen het kruys hangen/ en den H. Paulus het hoofd afflaen/ en vele Heiligen dede hy marteliseren: hy had in zyne jongheyd gehad eenen School-meester/ genaemd Seneca/ die begeerde ardens-loon van den Keyzer. Nero zeyde: Dezen zal utwen loon zijn/ kiest aen wat Boom/ dat gy hangen wilt. Seneca dzaegde/ waer mede dat hy het verbiend had. Van dede den Keyzer eenen knecht het zwerd in de hand nemen/ en liet het over het hoofd van Seneca schudden. Als Seneca dit zag/ werck hy zijn hoofd voor dat zwerd. Nero dzaegde/ waerom wijkt gy met utu hoofd voor dat zwerd? Seneca antwoordde: Ik ben eenen mensch/ en daarom breeze ik de dood: mitz ik het zwerd boven my zie. Alsdan zeyde Nero/ zoo breeze ik u ook/ als ik nog een jong kind was; daerom en kan ik niet sterben/ zoo lang als ik u lebendig zie. Seneca zeyde/ aengezien dat ik sterben moet/ laet my dan eene dood kiezen. Nero zeyde/ kiest snellyk. Van liet Se-

neca een Bad warm maeken / ging daer in zitten / en liet de aderen openen in begoe zyne armen / en vloede zoo lang tot dat hy stierf. Daer naer liet hy Kroomen aen alle hoeken in vrand steken / het het vranden zeven dagen / en hy dede Ribbers en Knechten in het water gaen / en liet hun saemen verbzanden; hy stond op eenen toren / om die te konnen zien / en hy zong van blijdschap. Ten laetsten wierden de Kroomen toornig / en wilden zyne hoogheyd niet langer liden; zy namen hem met geweld en wierpen hem uyt de Stad. Als hy zag / dat hy het niet ontkomen en konde / nam hy eenen stak / en maakte dien scherp met zyne tanden / zette den stak op zyne borst en viel zig zelven daer in dood.

VIERDE LEERINGE.

Wilt niemand dooden met uwe tonge: want eene kwaede tonge is gelyk een zweird.

Lief kind gy hebt gehoord / dat Godt geboden heeft / dat gy niemand mogt dooden met de hand / gy en zult ook niemand dooden met de tonge: want de booze tonge vermoordt menige menschen / en is gelyk een zweird / het gene niemand en kan dooden / 't en zy hy daer zelf mede geraekt word. Eene booze tonge doodt eenen mensch ober hondert mylen. Het zweird en kan den mensch niet nemen als het lijf: maer eene kwaede tonge beneemt wel eens menschen ziele / als zy met raed iemand tot zonde trekt / en met kwaede leeringe toestofte in kwaede dingen: zoo worden menige menschen verraden en tot zonde gebragt.

VYFDE LEERINGE.

Gy zult neirstelyk toezien, dat uwe Onderzaeten niet en verderven, ofte eenig kwaed doen.

Lief kind / gy en zult niet moorden met eenige verzuymnisse / dat zult gy verstaen / zyt indagtig het gene ulieden beholen is te bewaeren / gy en zult niet geheugen dat zy kwaed doen / gy zult hun ten besten raeden / als eenen Vader en Moeder hun kind ten besten raeden. Eenen Paus / eenen Bisschop / eenen Pastor / eenen Landheer en eenen Regter / die zullen alle hunne Onderzaeten stieren tot goede dingen; verzuymen zy het / en laeten zy hunne Onderzaeten ziele verderben / zy zyn moordenaeren voor Godt / en vermoorden hunne zielen: daerom zult gy uwe kinderen stieren ten besten / dat zy niet en verderben.

Van Heli, die zyne Kinderen niet straffe.

Zeheren Priester in d'oude Wet / genaemt Heli / had twee Zoonen / Siny en Phinees / en zondigden met de Vrouwen / die daer offerden; 't welk den Vader wel wist en nogtans en straffe hy hun niet na behooren / zoo dat zy hunne zonden niet af en lieten; daerom wierd hy van onzen Heer verworpen van het Ampt des Priesterschaps / en zyne Zoonen wierden dood geslaegen in den stryd / en hy viel van den stoel en bzak den halz.

Van eenen Vader, die zynen Zoon niet en kastydde, als men den Zoon daer naer hangen zoude, zoo beet hy zynen Vader den neus af.

Zeheren man had eenen Zoon / die hy niet en kastydde: maer wat den Zoon bede 't was viel gebaen; daer naer begonst hy te binden / dat andere lieden verloren hadden / als messen / riemen / bygels en diergelike. Ten laetsten begonst

hy te stelen Peerden / Zwinnen / en diergelike; dan begonst hy te dobbelen / te dzinken / en eene Gezelle te moorden; daer naer begonst hy in het openbaer te stelen en te rooven / alsoo hy gebangen wierd / en verwezen ter Galge. Ten Vader volgde hem al weenende / den Zoon zeyde tot hem: Vader / gy hebt my zeer lief / komt / laet my u kussen eer ik opklimme: den Vader kwam tot den Zoon: alsdan greep den Zoon den Vader met zynen mond / en beet hem den neus af. Van riep den Vader met luyder stemme: Zoon / waer mede hebbe ik oit verbiend / dat gy my den neus afbijt. Den Zoon zeyde: Gy hebt zoo veel verdiend / dat ik u hoofd zoude afbyten; want dat ik moet hangen / dat is dan uwe schuld / had gy my gekastijd als ik jong was / ik en waer hier toe niet gekomen.

ZESDE LEERINGE.

Zyt gy eenen Oversten, zoo bedwingt uwe Onderdaenen met discretie.

Lief kind word gy eenen Oversten / zoo zult gy uwe Onderdaenen dwingen met discretie / geeft gy die hunnen wil te zeer / dat is kwaed / en bedwingt gy

hun onbescheydentlijft / dat is ook kwaed / met mate is alle dingen goet. Daerom en heeft uwe Onderdaenen niet streng / denkt hoe gy waert / als gy nog onderdaenig moest zyn. En wat mensch u niet en heeft onderdaenig gekerst / die en zoude nimmermeer ober andere menschen raeden / want hy is onbedagt; daerom kan hy de andere menschen niet gelooven.

Van den Abt Moyses.

Moyses was eenen heyligen Abt / en was zeer vermhertig / om te vergebten aen de gene die misdaden hadden. Het geschiedde / dat 'er eenen Monik kwam te vallen / dan wierpen d'andere hem uyt / en versmaedden hem. Dezen heyligen Abt nam eenen korf met zand / en droeg hem op zynen rug: dan draegden de Moniken: Vader / waerom draegt gy dat zand op uwen rug? hy antwoorde: dit zyn myne zonden / die draege ik agter op mynen rug / en daer en zie ik die niet / en nu wille ik andere lieden oordeelen. Als zy dit hoorden / dagten zy wel wat hy meende: mitz zy den Monik om zyne zonden versmaedden / en hunne eigene zonden niet en zagen.

HET ZESDE DEEL,

Uytleggende het zesde Gebod / het welk leert: dat men de Onkuytschheyd bliesen zal.

DE EERSTE LEERINGE.

Wagt u van onkuytsche werken.

LIEVEN VADER, ik bidde u voor Godt en Luan Hemelrijck / leert my het zesde Gebod?

LIEF KIND, dat zal ik u leeren / op dat gy Godt voor my bidt. Het zesde Gebod is: Non mocharabis: dat is: Gy

en zult geene Onkuytschheyd doen, nogte met gedagten / nogte met woorden / nogte met werken / nogte met consent / nogte met zien / nogte met alle uwe zinnen / nogte gy en zult geene Onkuytschheyd weten / nogte gy en zult u

uw hert niet denken / nogte in uw hugg
toelaeten Onkuschheyt te doen / nogte
ook in uw hof / nogte ergens in uw
eygendom / ofte daer gy heerichappye ober
hebt; want zoo gy dat roelaet / zyt gy
deelagtig van de zonde. De Onkusch-
heyt mischaegt Godt zeer / alzo dat hy
op eenen tyd / de geheele wereld verber-
ben wilde / om de zonde der Onkusch-
heyt / en hy zeyde: dat het hem beroude
dat hy de menschen geschaepen had.

Van Noë en de Arke.

O Men Heer gebodt Noë / dat hy eene
Arke maeken zoude / daer hy wel
honderd jaeren ober timmerde; nogtans
en liet onzen Heer de wereld maer ber-
gaen door het water / twintig jaeren naer
dat d'Arke getimmerd was; want hy
gaf de menschen nog tyd om hun te
beteren: maer als zy hun niet beteren
wilden / gebodt Godt den heyligen Man
Noë / dat hy in de Arke gaen zoude met
zjn Wijs / en met zyne dzy Zoonen en
hunner Wyven / en dat hy zoude alder-
hande Schepselen met hem nemen: van
de Schepselen / die schaedelijck en onreyn
waeren / daer en zoude hy maer een paar
af nemen / als Wolven / Beiren / Leeu-
wen / Dossen / Katten / Katten / Muis-
zen en diergelijcke. Van andere Schepselen /
die goed en hoordeelijck waeren / zoude
hy 'er dzy paar nemen en een daer hoven /
alzo waeren 'er zeven stukken / dzy hy
en dzy zy / en dat een dat 'er hoven is /
zoude hy offeren als hy weder uyt de Arke
ging. Van de reyne Schepselen / die
hun hoordelijck wezen mogten / zoude hy
meer hebben als van andere / als Schaep-
pen / Koeven / Geeyten / Bokken en dier-
gelijcke. Als alle deze Schepselen in de
Arke waeren zoo sloot onzen Heer de
Arke toe / en liet het dan regenen beer-
tig dagen en nagten zonder ophouden.
De Arke dreef in 't water vijftig elfen
boden alle Bergen / en alle die leesen

op de aerde verzonken / behalven die in
de Arke waeren. Als het water zoo
gestaen had honderd en vijftig dagen /
begonst het te vallen / als het veertig
dagen gevallen had / dede Noë eene ven-
ster open / en zondt eene Raube uyt; maer
zy vondt een aeg dzyben / en daer bleef
zy op en kwam niet weder. Daer naer
zondt hy eene duybe uyt / die vondt ner-
gens land / en kwam weder in de Arke.
Daer zeven dagen zondt hy weder eene
Duybe uyt / en die kwam weder met
eenen Olijf-Cak: Alsdan wagte hy nog
zeven dagen / zondt nog eene Duybe uyt
en die kwam niet weder: en dan dagt
hy dat zy dzyog land had gevonden. Van
ging hy uyt de Arke met alle de Schep-
selen / en timmerde eenen Altaer / daer
hy den Heer offerde / het zevenste hoofd
van alle de Schepselen die daer waeren:
Albus werd de wereld te niet gedaen
op acht menschen nae / om de zonde der
Onkuschheyt.

Van de vyf Steden die om de Onkusch-
heyt verbrandden.

Godt heeft om de zonde van Onkusch-
heyt / door het vuer verstanten vijft
Steden / te weten: Sodom / Gomora /
Sibom / Sela en Segor / als hy deze
vijft Steden wilde laeten vergaen / ging hy
eerst tot Abrahams / en verhoondigde het
hem; Abrahams zeyde: Heer / gy en zult
de goede met de kwaede niet laeten ver-
gaen / en of in de vijft Steden / vijftig
goede menschen gebonden wierden / zoud
gy die vijft Steden niet spaeren? Godt
zeyde: Zijn 'er vijftig goede menschen in
de vijft Steden / zoo zal ik die spaeren.
Abrahams vzaegde / of 'er vijft-en-veertig
waeren? den Heer zeyde / dat hy die zonde
spaeren. Alsdan vzaegde hem Abrahams
van veertig / van dertig / van twintig /
en van tien goede menschen. Den Heer
zeyde: waeren in de vijft Steden tien

goede menschen / hy wilde hem spaeren.
Dan en zag hy den Heer niet meer.
Daer was in de stad van Sodom eenen
goeden Man / genaemd Lot / die ont-
voodt Godt met twee Engelen / dat hy
zoude uyt de stad gaen / want Godt zoude
de stad verberben: maer Lot was
daer wat tzaeg in. Van namen hem de
Engelen met zjn Wijs en twee Dogters /
en leyden hem uyt de stad / en zeyden:
gaet op den berg / ende en ziet niet om
agter uwen rug / het welk zy deden. Van
zondt Godt van den Hemel / bliksem / vuer
solfer en pek / en verbrandde de Lieden.
Als de Vrouw van Lot dit schyuen en
kermen hoorde / zoo zag zy om agter
haeren rug: en terstond wierd zy veran-
derd in eenen steen.

Van eenen Koning, die zeer overwonnen
was van de Wyven, dat hy zig ver-
brandde met de Wyven.

Zekeren Koning / Sardanapalus ge-
naemd / hadden de Wyven zoo omge-
gezet / dat hy was in een schoon Paleys /
en daer waeren niet als Vrouwen met
hem / niemand en mogt by hem komen /
en men gaf hun al het gene zy begeerden.
Daer was den Koning met de Vrouwen
etende en dzykende / zoo nae en spon /
en hy had een eenen Marschall zjn Kro-
ningelijck beboven. Ten laetsten als het den
Heer verdroot / bestormden zy het Paleys
en verhooren eenen anderen Koning. Als
hy dat zag / zoo ontfak hy het Paleys
van binnen / en verbrandde zig zelven
met de Wyven; hy had geleeft met Wy-
ven / hy stierf met Wyven / en boer met
de Wyven ter helte.

TWEDE LEERINGE.

Alle tydelyke dingen en zyn niet by de
eeuwige dingen.

Lief Kind / merkt wat ik zeggen
wille / dat alle de eere dezer wereld /

rijckdommen en vermaekelijckheden duy-
zend mael grooter waeren als zy zijn / ja
waeren zy nog beelbuldiger als 'er sterren
in het firmament staen / en dzyppels
water in de zee zijn / en zandkeus op
de aerde / dat waer immers grooter ver-
maek / en al zoude dat duren tot den
jongsten dag toe / nog en mag men dat
niet vergelyken by de minste vzeugd / die
in den Hemel is op eenen oogenblik.

DERDE LEERINGE.

En doet met 'er hert geene dood-zonde.

Leben Vader / mag ik met gedagten
Dood-zonde doen? Hebbe ik den wil /
om eenen Man te slaen / en ik slae hem
niet / want ik en durbe het niet doen?
Hebbe ik den wil om onkuschheyt te
doen / en ik en doe die niet / hebbe ik
gerne dood-zonde gedaen?

Lief Kind / hier op wille ik u ant-
woorden: het geschiedde in eene stad
genaemd Ketal / dat 'er waeren meer als
twintig gezellen / die te saemen op zee
reysden om te rooken: zy wierden alie-
gader gebangen en gerecht / ende nogtans
en hadden zy geen kwaede gedaen; en wie
zal zeggen / dat hun onrecht gedaen is;
om dat zy den kwaeden wil hadden / daer
mede wierden zy schuldig. Albus zeggen-
de / hebt gy den wil eenen Man dood
te slaen / en sterft gy met den wil / zoo
komt gy nimmermeer in den Hemel; hebt
gy ook dien wil tot onkuschheyt / en
volbzengt hem niet / want sterft gy daer
mede / gy en komt nimmermeer in den
Hemel. Ik wille u nog iet anders zeg-
gen / dat meer is / hebt gy onreyn ge-
dagten en bekommert gy uw hert daer
mede / gy hebt 'er wel vermaek in / maer
nogtans en zoud gy het niet gekn
doen / dit gedagt is eene dood-zonde
voor Godt / om dat gy uwe gedagten
niet en wederstaet: en daerom zult gy
leekwezen hebben in die gedagten; want

speelt gy daer mede/ en hebt gy daer genoeg in/ gy doet zonde/ al wilde gy het met de werken niet volbringen. Dit zult gy anders verstaen van de gedagten: daer is enen Man/ die gy niet gunstig en zijt/ en gy zoudt hem niet gein kwaed doen/ al lag hy voor u gebonden/ gy zoudt hem noode slaen/ nogtans waer 't u lief/ dat hem eenen anderen sloeg/ die gedagten zijn eene dood-zonde: gy en zoudt niet gein enen Man zijn Huyg afzanden/ maer debe

zults enen anderen/ het waer u lief/ is 't dat het u niet misjaegt/ gy doet dood-zonde: gy en wilt ook niet stelen iemands goed/ maer woort het verloren op zee/ of anders/ dat is u lief/ die gedagten zijn dood-zonde/ is 't dat het u niet misjaegt. Zoo is het ook met onkuysche gedagten/ hebt gy daer vermaek in/ en listt gy al wilkens daer op peyzende/ nogtans en wilt gy de onkuyschheid niet bedruven/ dit is eene dood-zonde.

HET ZEVENSTE DEEL,

Uitleggende het zevensde Gebod/ het welck leert:
dat men niet stelen en zal met raed nogte daed.

DE EERSTE LEERINGE.

En neemt niemand zijn Goed.

LIEVEN VADER, ik bidde u/ zegt my
Welck is het zevensde Gebod?

LIEF KIND, dat wille ik u gein leeren/ op dat gy Godt voor my bidt. Het zevensde Gebod is/ Non furtum facis: dat is: Gy en zult niet stelen; en dat zult gy op twee wyzen verstaen. Ten eersten/ na het geestelijck recht: gy en zult niemands goed tot uw voordeel brengen zonder zynen wil ofte luetschap. Leent gy enen mensch zijn Schip tegen zyne luetschap/ en macht u dat nut/ en brengt dat weder op zyne plaetse/ wilt gy/ dat hy het niet en weet/ zoo hebt gy het gestolen. Leent u iemand een Schip om ter Meulen te haeren/ en haert gy daer mede elders/ dat hy het niet en weet/ zoo hebt gy het gestolen. Leent u iemand eenen Wagen/ om daer mede hout te haeren/ haert gy daer strop mede ofte iet anders/ wilt gy/ dat hy het niet en weet/ zoo hebt gy het gestolen. Staet

u een ding te pand/ en gy gebuykt het tot uw voordeel/ wilt gy/ dat hy het niet en weet/ zoo hebt gy het gestolen. In alle deze en diergelycke dingen zijt gy schuldig de menschen te volboeren/ om dat gy hun goed tot uw voordeel gebuykt hebt/ en doet gy dat niet/ zoo sterft gy met onrecht goed/ en voldoet gy hem daer voor niet/ nogtans zult gy Godt daer voor voldoen/ en straffen daer voor ontfangen. Die steelt/ is schuldig/ wie raed daer toe geeft/ is schuldig/ wie toestemminge daer in geeft met raed/ is schuldig. Alle deze zijn schuldig met de geestelijcke rechten/ dat zy die diefsten geheel gelben zouden/ en igelijck bezonder/ die het voordeel daer van gehad hebben/ nogtans zullen zy beide hunne straffen ontfangen. En wie ziet/ dat enen dief sterft/ ofte ziet stelen/ en zwijgt al stil/ en konde het keeren met zyne woorden/ zonder schaede/ die is mede

schuldig. En weet iemand enen dief/ die wilt stelen/ en hy konde het wel hinderen/ zonder zyne schaede/ en hy en doet het niet/ hy is schuldig. Zoo wie ook gestolen goed weet en niet en wijst/ die is schuldig/ alle deze zijn schuldig daer voor straffe t'ontfangen/ maer zy en zijn niet schuldig het goed weder te geben; wie den dief ofte diefste houdt in huyg/ die is schuldig/ en zal straffe ontfangen. Als 't ook/ dat gy den dief ofte diefste beghindert/ dat het goed niet weder wiert geyen/ zoo is hy schuldig dat zelfs te betaelen/ nogtans zal hy zyne straffe ontfangen/ die de diefste geniet/ zal zoo veel betaelen als hy genoten heeft/ en zoo wie den dief voor zyne oogen prijst/ en zegt/ dat hy wel gedaen heeft/ die zal zyne straffe ontfangen/ maer wiert den dief door dat puzen gesterkt en nog meer sterft/ dan is den genen schuldig te betaelen/ die het gepuzen heeft; heeft u iemand iets gestolen/ met alle de bugten die daer af komen/ ofte af gekomen zijn/ die moet hy weder geben. Aldus zoo verstaen ik dit: steelt iemand eene Roep af/ de Kalveren die van de gestolene Roep komen/ en voort daer af/ dat moet hy al te saemen wederom geben: steelt enen mensch Kroon en Raed/ al het gene van het gestolen Kroon komt/ dat moet hy weder geben/ en daer toe heeft hy al den kost verloren/ die hy gedaen heeft/ en hy mag die niet afflaen: steelt iemand enen penning/ en wint hy daer mede duyzend mark/ hy moet het al te mael weder geben: heeft iemand eenig goed gestolen/ en hy wilt dat weder geben/ is het zelve onder hem erger geworden/ hy moet de schaede wederom opregten.

TWEDE LEERINGE.

Koopt geen onregtveidig Goed.

LIEVEN VADER/ mag ik eenig gestolen
Goed kooopen?

LIEF KIND/ dat en mogt gy niet kooopen/ want die gestolen goed koopt/ en hy wist niet/ dat het gestolen was/ en hy wiert dat daer naer gewaer/ hy moet het weder geben/ ende en mag zijn geld niet weder eyschen/ en of het waer dat het tweeldelijck recht had ingezet/ dat hy zijn geld weder eyschen moet/ nogtans en zal hy het niet doen; want het geestelijck recht gaet boven het tweeldelijck. En had hy daer kost op gedaen eer hy wist/ dat het gestolen was/ dat mogt hy weder eyschen; ofte had hy daer kooop op gedaen eer hem de wete wiert gedaen/ dat het gestolen was/ den kooop mogt hy wel weder eyschen. Maer waer 't/ dat hy het dan langer hield/ als hy wist/ dat het gestolen was/ ende en wilde het niet weder geben/ alle kosten/ die hy daer naer aenleggen zoude/ die waeren alle verloren/ en die en mogt hy niet weder eyschen/ 't en waer dat hy het gein wederom gaf en zy niet weder en kwamen/ de kosten/ die hy daer aen had gedaen/ die mag hy wel eyschen/ en had hy het beter gemaek/ die kosten mag hy ook wel eyschen. Heeft hy eenige bugt daer af ontfangen eer hy weet dat het gestolen is/ en de bugten weg waeren/ hy en heeft die niet weder te geben: maer waeren de bugten gerred/ hy zal die weder geben: maer heeft hy die bugten opgoed naer dat hy het wist/ dan zal hy het immers weder geben al zijn zy verbaen: waer het ook alzo/ dat hy 't zelve slegter had gemaekt eer hy wist/ dat het gestolen was/ zoo en durfde hy de schaede niet opregten; waer 't ook alzo dat hy het verkogt eer hy wist/ dat het gestolen was/ dat en durfde hy niet betaelen; het waer ook alzo/ dat hy het daer naer verkogt als hy 't wist/ dan zoude hy dat betaelen/ dit zelve zal hy doen of hy het verloor.

DERDE LEERINGE.

Neemt geen onrechtvaardig Goed.

Leben Vader / mag een Kind het ge-
ben van zijns Vaders goed zonder
zune wete / ofte eenen Knecht van zijns
Meesters goed / het gene zunen Meester
niet en weet?

Lief Kind / gy hebt wel gehoord wat
ik gezegd hebbe / en mag dat eene Vrou-
we niet doen / veel min een Kind / nog
min eenen Knecht.

Van Achan, hoe dat die van Israël door
zyn stelen geplaegd wierden.

Als de kinderen van Israël worden
Ade Stad van Jericho / zoo geboodt

Godt / dat daer niemand stelen zoude.
Dan was daer eenen Man / Achan ge-
naemd / hy zag een kostelyk kleed / het
welk hy kwam te stelen / en daerom was
Godt vertoornb op al het volk. Des an-
derdags reysden zy voor eene Stad en
verloren den Strijd; dan wilden zy weten
wie den genen was / die Godt vertoornb
had. Achan bekende aenstonds dat hy
het was / die gestolen had. Als dan vrag-
den zy onzen Heer wat men Achan doen
zoude : onzen Heer geboodt / dat men
hem steenigen zoude / om zyne diefte / die
hy gedaen had. Lief Kind / en wilt niet
stelen.

HET ACHTSTE DEEL,

Uytleggende het achtste Gebod / het welk leert / dat
men niet valscheijlyk getuygen zal.

DE EERSTE LEERINGE.

En beslegt niemand.

LIEVEN VADER, leert my door Godt
Lvan Hemelrijck / welk het achtste Ge-
bod is?

LIEF KIND, dat wille ik u gein lee-
ren / op dat gy Godt voor my bidt. Het
achtste Gebod is : Non loqueris contra
proximum tuum falsum testimonium ; dat
is : Gy en zult geene valsche getuygenisse
spreken tegen uwen naesten. Gy zult alle
leugenen en valscheijheid schoutwen / en gy
zult getrouw wezen : neemt voorbeeld
aen twee Ouderlingen / die welke valsche-
ijlyk getuygden tegen de goede Vrouw
Susanna.

Van Susanna, hoe zy van twee Ouderlin-
gen valscheijlyk betigt wierd.

In de Stad van Babylonien was eenen
goeden man Noachim genaemd / en hy

had eene Huysvrouw / die zeer schoon
was / Susanna genaemd. Dan waeren
daer twee Ouderlingen toe gesteld / dat
zy alle die menschen oordeelen zouden /
die haere vrouw misdeden / en die wien-
den gesteenigd. Die twee Ouderlingen
wierpen hunne kwarde liefde op haer / en
besloten hun in den Boomgaard. Susanna
in den Boomgaard komende / kwamen
de Ouderlingen tot haer / en zeyden : wy
zijn nu hier met u alleen / gy zult onzen
wil doen / en wilt gy het niet doen /
zoo zullen wy zegen / dat wy u met
eenen anderen Man bevonden hebben.
Susanna dit hoorende / was zeer be-
druofd / en zeyde : My is wec aen alle
zyden : want doen ik uten wil / zoo ver-
toorne ik mynen Schepper en Godt. En

doe ik het niet / zoo zult gy my doen
sterben : nogtans is 't beter dat ik mijn
lijf verlieze / als dat ik mynen Godt
vertoorne. Dan begonst zy te roepen en
d'Ouderlingen riepen ook / zoo dat het
geheel huysgezin daer kwam gelooopen. De
valsche Ouderlingen zeyden / dat zy haer
met eenen Man bevonden hadden. Daer
kwamen alle haere vrienden / die welke
wonden / om dat zy daer toe gekomen
was ; want zy altijd eene goede Vrouwe
getweest had. Ouderlingen lezden hunne
handen op het hoofd van Susanna en
zwoeren dat zy haer met eenen anderen
Man bevonden hadden / en bezyn was
eenen Jongeling / die hun ontloopen
was. Dan wierd zy veroordeeld om ge-
steenigd te worden / en als men haer upt-
lendde begonst het volk zeer te weenen.
Susanna sloeg haere oogen op nae den
Hemel en riep : O eeuwigen Godt ! aen
wie alle dingen openbaer zijn / gy weet
wel / dat zy over my valscheijlyk getuy-
gen / nu moet ik sterben ; nogtans ben
ik alle deze dingen onschuldig / die zy
over my getuygd hebben. Onzen Heer
heeft haer ontfermt / en hy zondt zunen
H. Geest in Daniël / die onder het volk
was : den welken riep met lugder stem-
me : Ik wille onschuldig en zuiver zijn
van dit bloed / het gene gy hier dooden
wilt / keert weder / want het is valsche-
ijheid / het gene haer opgelegd is. Dan
wierd al het volk verblijd / en Daniël liet
d'Ouderlingen van malkanderen scheyden /
bede den eenen voor het Recht kominen
en zeyde : Gy ouden kwarde schalk / nu
is utwe ondeugd openbaer geworden / die
welke gy lang bedreuen hebt ; zegt onder
wat Boom gy deze Vrouw met den
Man bevonden hebt. Hy zeyde : Het
was eene Kerstboom. Daniël zeyde :
Dat is valscheijlyk gelogen. Dan liet hy
den anderen kominen / en vragde hem
onder wat Boom / dat hy haer bevonden

had. Hy zeyde : onder eenen Prunnen-
boom. Dan begonst al het Volk over hem
te roepen / en gebenedijde den Heer / die
zyne vrienden niet en verlaet / en zy na-
men de twee Ouderlingen en dooden hun.

TWEDE LEERINGE.

Zyt getrouw tot in de dood.

Lief Kind / gy zult niet ongetrouw
wezen nogt valsch / marc wie gy
trouw beloost / die zult gy trouw houden
tot in de dood.

Van twee gezellen, die malkanderen getrou-
wigheid betoonde tot in de dood.

Der waeren twee Zoonen in een Land
geboren / die Godt zoo geschaepen
had / dat men den eenen van den anderen
niet kennen konde : den eenen was den
Zoon van eenen Graeve / en den anderen
den Zoon van eenen Ridder. Den Paus
doopte deze kinderen / den Zoon van den
Graeve wierd genaemd Amelius / en den
Zoon van den Ridder Amicus ; en hy
gaf hun twee edele nappen van goud /
die waeren zoo gelijck / dat wie den eenen
zag / die zag den anderen. Deze twee
kinderen besloeden malkanderen getrou-
wigheid / dat den eenen den anderen noyt
verlaeten zoude / zoo lang als zy leefden.
Het geschiedde op zekeren tyd / dat den
Vader van Amicus stierf / dan kwamen
de kwarde Heeren / namen hem al zyn
goed en verbeuen hem. Dan reysde Ami-
cus nae zunen vriend Amelius / als hy
daer kwam / vond hy hem niet / want
Amelius had hernomen / dat zunen vriend
bedroefd was / zoo dat zy wel twee jaeren
nae malkanderen zogen. Tertwyl Amicus
zunen vriend zocht / kwam hy tot het
Huys van eenen Ridder / die hem zyne
Dogter gaf. Als de Wuyflost gehouden
was reysde hy weder / om zunen vriend
Amelius te zoeken. Op zekeren tyd ont-
morte hem eenen Pelgrim / hy vragde

hem of hy zynen vriend niet gezien had? Den Pelgziim zegde neen. Dan gaf Amicus hem eenen rok en zegde: neemt dezen rok ter liefde Gods/ en bidt Godt/ op dat hy my laet binden mynen vriend Amelius/ en komt hy u te gemoet/ zoo lust hem nae Parijs/ om my te binden. Den zelven dag zoo kwam Amelius den Pelgziim te gemoet/ en hy was gelijck Amicus in het aanzigt/ waerom den Pelgziim meende/ dat het Amicus was/ en hy verwonderde zig zeer/ waer zyne Peirde en schoone kleederen waeren gebleven. Amelius vzaegde aen den Pelgziim/ of hy zynen vriend Amicus niet gezien had. Den Pelgziim zegde: Gy spot met my/ want gy zelf Amicus zijt/ gy gaeft my dezen rok en vzaegde my nae utwen vriend Amelius/ waer zyn nu utwe kinecten en peirdeu nebleven: Hy antwoorde: Ik ben Amicus niet/ maer wy geliken malkanderen zeer wel/ mynen naem is Amelius/ zegt my/ waer zal ik mynen vriend Amicus vinden? Den Pelgziim zegde: Gy zult hem te Parijs binden. Als zy malkanderen binnen Parijs gebonden hadden/ zoo viel den eenen den anderen om den hals/ omheljden malkanderen en lweenden van blijdschap. Van kwam men zy beyde in het Hof van Koning Israel/ zy maekten hun daer van ider bemind door hunne goede zeden. Gy zekeren tijt reysde Amicus tot zijn Wif en Amelius bleef ten Hove. Den Koning had eene Dogter/ die voor Amelius groote liefde had/ en hy ook voor haer/ niet tot onkuschelijchheid/ maer eerbaere echt. Amelius verdoeg zyne bekoringe/ wagtte tot dat hy de Kingvrouwe alleen konde. Deze Kingvrouwe schaemde haer zeer en zy durfde het niemand klaegen. Daer was in het Hof eenen Graeve/ die Amelius goeden vriend was/ hy zende hem hoe hy het met des Konings Dogter gesteld had/ en vzaegde wat hy voort doen zoude.

Den Ridder/ die hy bagt getrouwe te zijn/ was ongetrouwe/ want hy zepde alles aen den Koning/ den welken aen zyne Dogter vzaegde/ of dat waer was: maer zy loochende het en Amelius ook. Als dan en konde het den Graeve niet waer maeken/ maer moest tegen Amelius met eenen kamp bestaen. Dit vernam Amicus/ en kwam heymelijck tot Amelius vzaegde hem/ hoe dat het met de zaeke was. Amelius vertelde het hem alles. Amicus zegde: Gy hebt kwaelijck gedaen/ dat gy den kamp aengenomen hebt: want gy en kont hem niet overwinnen/ neemt myne kleederen/ peirdeu en kinecten/ reys tot mijn Wif en blijft by haer tot dat gy verneemt/ hoe dat het met my gaet/ zy kent u niet en zy zal meynen dat ik het ben: is 't dat ik verstaegen worde/ zoo behoudt die Vrouwe: en is 't dat ik hem overwinnen/ zoo komt weder tot my. Amelius zok de kleederen van Amicus aen en reysde tot de Vrouwe van Amicus/ zy ontfing hem als haeren Man/ want zy en wist niet/ dat het Amelius was. Als zy te bed kwam men zokt hy zijn zweird uut/ leyde het tusschen hun beyde en spaeck: Gy en zult my niet aenraken/ want ik ben zeer bedroeft/ zoo lang tot dat ik verneme/ hoe het met mynen gezel gaet: en roert gy my/ zoo zal ik u met dit zweird doorsteken: alzo lagen zy menige nagten. Godt hielp Amicus/ dat hy den kamp won en sloeg den Graeve het hoofd af/ als dan wierd den Koning verblijd en belofde hem zyne Dogter. Dan reed Amicus weder t'huys en dede de kleederen van Amelius aen. Amelius reysde nae Parijs en den Koning gaf hem zyne Dogter. Amicus en Amelius hielden deze dingen zoo heymelijck dat 'er niemand af wist. Het geschiedde daer naer dat Amicus melaetsch wierd/ zyne Huyz'vrouwe met haere vrienden verdoezen hem uyt al zijn goed. Van wierd

Amicus eenen hebelaer en vzaegde aelmoessen/ en hy had niet meer dan al zijn goed als de nap die hem den Paus gegeven had/ ende daer uyt zoo at en dronk hy. Hy ging nae Amelius/ om te zien of hy hem niet kennen wilde/ en hy kwam voor zyne deure en bad/ dat men eenen melaetschen mensch wat om Gods wil zoude geben. Dan had Amelius de nap op de tafel/ die hem den Paus gegeven had en zegde: Neemt de nap en giet het den armen mensch in zyne nap het gene 'er nu is/ zoo mag hy drinken/ en geest hem wat eten/ het welk den Kingt dede. Als den Kingt weder kwam/ zegde hy: Heer/ bezen Man heeft eene nap/ die utwe nap uyt 'er maeten zeer gelijck is. Den Heer stond op en zegde: Bezen is mynen lieben vriend Amicus/ en hy liep aen de deure/ viel hem om den hals en lweende van liefde/ vzaegte hem in zijn Huyz/ en zegde: Mynen lieben vriend/ gy hebt my zoo groote trouwe betwezen/ dat ik u nimmermeer voldoen kan/ al het gene ik hebbe/ is het utwe en het mijn: Hy vzaegde hem hoe het kwam/ dat hy nu zoo arm was. Amicus antwoorde: als my Godt plaegde met deze ziekte/ zoo versmaedde my mijn Wif en alle myne vrienden. Dan zegde Amelius: Gy zult by my blijven zoo lang als gy leeft. Alsoe bleef Amicus daer en diende Godt met groote goddzugtigheid. Den Heer wilde volkomene liefde in hem bezoeven: hy zondt zynen Engel/ die zegde: Amicus/ wilt gy gezond worden/ gaet tot utwen vriend Amelius/ en zeg hem dat hy dooden zoude zyne twee kinderen/ en bestrijft u met het bloed/ zoo word gy gezond. Amelius/ dit alles van Amicus vernemende/ was bedroeft/ om dat hy zyne kinderen moorden moest/ en hy was verblijd/ om dat hy zynen vriend genezen konde; des morgens vzaeg ging hy heymelijck

tot het bedde van zyne kinderen/ die hy bond spelen en lachten hem toe. Als dan begonst hy te wenen/ en zegde: Myne kinderen/ gy verbljft u tegen my/ en weet gy niet/ dat ik u dooden zal! dit gezegd hebbende/ nam hy zyn zweird en sloeg hun alle beyde het hoofd af/ en ontfing het bloed in eene nap/ ging tot zynen vriend Amicus/ bezwoende hem met het bloed en zegde: o almogenden Godt! mitz gy geboden hebt/ dat den eenen mensch den anderen lief hebben zal/ als zig zelven/ en zal hem trouwe bewezen in zynen nood/ aanziet de trouwe/ die ik mynen vriend betwezen hebbe/ dat ik/ door opregte liefde/ myne kinderen het leven hebbe genomen. O Godt! ontfermt u over mynen vriend Amicus/ en maekt hem gezond; terstond wierd hy genezen. Dan wierd Amelius verblijd/ om dat zynen vriend gezond was en hy ging bedroeft tot de kinderen/ by hun komende/ konde hy hun gezond en hadden elk een rood teeken om den hals/ gelijck eenen yden draed/ en zy behielden dat hun leven lang. Amelius vertelde aen zyne Vrouwe dit wonder teken en leefden voort in zyverheid. Amelius kleedde zynen vriend gelijck zig zelven. Van waeren zy malkanderen zoo gelijck/ dat/ zoo wie den eenen zag/ die zag den anderen; nogte zyne Huyz'vrouwe/ nogte zijn Huyz'gezin en kenden hun den eenen voor den anderen niet. Daer naer stierben zy beyde/ en elk wierd begraven in een bezonder graf. Het gebeurde/ dat het een graf inviel/ en de menschen gingen zien wat 'er in was/ maer zy en konden niet. Van deden zy het ander graf open en vonden hun beyde by een liggen. Alsoe waeren zy twee vrienden in de dood/ die twee goede vrienden hadden geleest in hun leven. De Vrouwe van Amicus/ die hem ontrouwe had betwezen/ als hy ziek was geworden/ haer geschiedde ook

ontzouwe / want den dubbel vzak haer den
haer. Lief Kind / laet u dit eene leeringe
zijn / op dat gy de valscheit laet sterben :
maer gy zult in alle tyden getzouwe wesen.

HET NEGENSTE DEEL,

Uitleggende het negenste Gebod / het welk leert : dat
gy niemands Bedgenoot begeiren zult.

DE EERSTE LEERINGE.

En begeirt niemands Vrouw.

LIEVEN VADER, ik bidde u / om onzen
Heer / leert my welk het negenste
Gebod is :

LIEF KIND, dat wille ik u gein lee-
ren / op dat gy Godt voor my bidt. Het
negenste Gebod is : Non Concupisces
Uxorem proximi tui : dat is : Gy eu zult
niet begeiren de Huysvrouwe van uwen
naesten. Waght u wel van te begeiren het
Wijf van uwen Eben-naesten / want het
Godt misghaegt / dat men in den houwe-
lyken Staet eenige valscheit doet / het
welk Godt belvezen heeft aen den Koning
David.

Van den Koning David en van de Vrouw
van Urias, die David begeirde.

Den Koning David zond zynen Hoofd-
man Joab met al zijn Volk tegen
de Heydenen / en liet de stad Rabba
beleggen. Op eenen tijt David 3 mid-
dags ter venster uptziende / ontdekte hy
Bersabee / Huisvrouw van Urias / die
mede in het Hout was. Hy ontboodt
haer en sloop 3 nagts by haer : 3 mor-
gens ging zy weg / daer naer liet zy
hem weten / dat zy bezugt was. Als
den Koning hoorde / dat de Vrouw ont-
fangen had / zondt hy boden om Urias.
Als Urias by den Koning kwam / vrag-
de hy nae nieuwe tydingen / en David

besal hem / dat hy t'huys zoude gaen
slaepen by zyne Vrouw / maer hy wilde
het niet doen. Den Koning dit verne-
mende / vragde hem / waerom hy niet
nae huys en ging / Urias antwoordde :
Naerdien dat mynen Heer Joab en an-
dere gezellen op de reyse zijn stydende
tegen Gods vanden ende geen gemak
hebben / zoo en wille ik ook geene ruste
genieten. Den Koning hielt hem dien
nacht ende dede hem goede cier aen / op
dat hy zonste zoude worden en t'huys
naen slaepen ; maer hy dede het niet.
3 morgens gaf hy hem eenen brief mede
aen Joab / daer hy hem in belaste /
dat hy Urias zetten zoude in het scherp-
ste van den stijt / op dat hy verstaegen
wierd / het welk alsoo geschiedde : want
als men de stad bestormde / zette hy
Urias op de zyde daer de vromste man-
nen op de mueren waeren / en daer wierd
Urias dood gelwerpen en vele menschen
met hem / en de stad wierd niet gewon-
nen. Dan zondt Joab aen den Koning
eenen bode / en zegde : hoort gy / dat den
Koning verzaamd is / om dat wy ten sty-
de gegzen zijn en veel volk verloren heb-
ben / zoo zegt hem / dat Urias dood is ;
het welk den Bode dede. Als den Koning
hoorde / dat Urias dood was / ontboodt
hy Joab / dat hy daerom niet verzaegt

zoude zijn : want onder twee stydende /
is 'er eenen overwinnaer. Daer naer
zoude den Koning David het Wijf van
Urias : deze dingen misghaegden Godt zeer /
hy zondt den Propheet Nathan tot Da-
vid / op dat hy hem berispen zoude ; den
welken tot den Koning kwam / en badt
hem een oordeel te geben over het ge-
weld / het gene in het Land geschied was ;
en sprak albus : Daer waeren twee Man-
nen / den eenen had vele Schaeppen en
Kunderen / den anderen was arm / en had
maer een Schaeppen / dit had hy gekogt
en opgeboed met zyne Kinderen / het at
upt zyne nap / en sloop by hem in zynen
schoot / hy voedde het op al of het zijn Wijf
was. Het geschiedde / dat den ryken Man
eenen gast overkwam / van sparde hy
zyne Schaeppen / nam den armen Man
zijn Schaeppen / en maakte met de zyne
blijdschap. Als den Koning deze reden
hoorde / wierd hy verzaamd / en zegde :
alsoo waer als Godt leeft / desen Man is
een Kind des doods / hy is waerlyk de
dood schuldich en zal het Schaepp betaelen
hier dobbel. Als dan zegde Nathan : O
Koning / gy zijt den Man / die dat gedaen
heeft ; gy hebt Waken genoeg / nochtang
hebt gy Urias zijn Wijf genomen / en daer-
en-hoven hebt gy hem laeten dooden. Dan
bekende David zyne misdaed / en had
berouwen van zyne zonden. Nathan zegde
tot David : Godt heeft uwe zonden ver-
geven / gy zult niet sterben / maer het
Kind zal sterben 't welk de Vrouw van
u ontfangen heeft. Als het Kind geboren
was / wierd het ziek / David bezoeftde
zig en weende / viel ter aerde / en badt
den Heer voor het Kind / dat het in het
leven mogt slyden : maer het kwam te
sterben. Als het Kind dood was / en
durfde het niemand hem zeggen ; ten
laetsten hy dit vernemende / zoo stondt hy
op en at / en was niet meer bezoeft /
dat verwonderde zijn Volk / de welke

zonden : als het Kind ziek was weende
hy / en nu het dood is / weent hy niet /
wat bediedt dat / hy zegde : Certoos dat
het Kind leefde wende ik / en badt Godt
dat het Kind in 't leven mogt slyden /
want dan was daer 'ope toe / en nu
helpe geen weenen / het Kind en komt
niet weder / ik mogt het volgen. Daer
naer kreeg de Vrouw eenen anderen
Zoon / desen was Salomon. Lief Kind /
hier aen kan men zien / dat Godt niet en
wilt den eenen Man eens anders Vrouw
begeirt / het zelve is ook belvezen aen
Abraham.

Van Abraham en Sara zyn Wyf, die den
Koning Abimelech nam, en daerom
plaegde Godt hem.

Abrahim had eene schoone Vrouw
Agenaemd Sara. Hy op eenen tijt
wandeliende onder de Heydenen / was ver-
haerd / dat zy hem vermoorden zouden / om
zijn vrouws wil / en zegde dat Sara zyne
Zuster was. Abimelech liet de Vrouw
by hem brengen. Dan zondt Godt hem
eene zoo groote ziekte / dat hy met haer
geene gemeenschap konde hebben / boden-
dien plaegde Godt zyne Waegden en alle
zyne Vrouwen / die onder hem woonden /
en al zijn Wee wierd onbrugtbaer. Dan
zegde Godt in den slaep tot Abimelech /
dat hem alle de plaegen waeren geko-
men / om dat hy Abrahams Vrouw had
genomen. Den Koning Abimelech zegde
tegen Abraham / waerom zeyt gy / dat het
uwe Zuster is / naerdien het uwe Vrouw
is. Abraham antwoordde : Om dat ik
zorge voor mijn lichaem had / daerom
zegde ik dat het myne Zuster was. Als dan
gaf hy hem zyne Vrouw weder / en daer
toe heel goed / Schaeppen en Kinderen /
Knechten en Maegden / en liet hem kiezen
eene Stad in zijn Land / daer hy woonen
wilde. Den Koning zegde tot de Vrouw :

Ik hebbe uwen Broeder gegeven duy- zent zilvere Penningen voor u / daer hy zult gy kennen en denken / dat gy met seugenen begrepen zijt. Van hadt Abrahams den Heer voor den Koning / en hy wierd gezond en geheel zijn Hugsgezin / en alle de Vrouwen in zijn Land wierden wederom huztbaer.

Van Isaac en Rebecca zyne Vrouwe.

DEn Patriarch Isaac wandelde met zyne Vrouw Rebecca uit zijn Joodsch Land in het Land der Heidenen / en bede gelijk zynen Vader Abraham gebaen had / want hy zeyde dat Rebecca zyne Zuster was. Op eenen tijd zag den Koning uit eene venster / dat hy met haer

speelde : Dan zeyde hy tot Isaac : het is goed te zien / dat het uwe Vrouw is / daerom hebt gy gelogen. Hy zeyde : Ik was verbaerd / dat ik om haeren wil vermoord zoude worden / daerom sprak ik alzoo. Den Koning zeyde : Waerom hebt gy ons alzoo gebaen / het mogt geschied zyn / dat eenen Man zoude hebben gemeynd / dat het uwe Vrouw niet waer geweest / en mogt met haer zonde gebaen hebben / dat wy alle hadden onthouden. Dat waeren Heidenen / die zoo vreesden de Echt te schenden / hoe veel te meer moerten de Christenen dat ontzien. Den Koning geboodt / dat niemand de Vrouw aenraken mogt / ofte hy zoude sterben / want Isaac haeren Man was.

HET TIENDE DEEL,

Uitleggende het tiende Gebod / het welk leert : dat gy uwz Euen-Naestens goed niet begeiren zult.

DE EERSTE LEERINGE.

En neemt niemand het zyn.

LIEVEN VADER, ik bidde u om onzen Heer / leert my welk het tiende Gebod is?

LIEF KIND / dat wille ik u gein leeren / op dat gy Godt voor my lidt. Het tiende Gebod is : Non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec universa quae illius sunt : dat is : Gy en zult niet begeiren uwen even-naestens huys, nogte akker, nogte knecht, nogte dienst-maegd, nogte os, nogte ezel, nogte iet van al het gene hem toebehoort. Godt verbiedt alderhande gierigheid / rooben / woekeren / ende alderhande onrechte wooningen / daer eenen mensch eens anders goed mede begeirt / naer dat Godt verbiedt / dat

eenen mensch niet mag begeiren onrecht goed te winnen / nogte iet onrechtverdiend zyn te bezitten.

TWEDE LEERINGE.

Groot Goed verblindt de menschen.

LIEF KIND / gy zult u wagten voor gierigheid : want het goed verblindt zoobaenig de menschen / dat zy hunnen Schepper niet zien / nogte kennen en konnen.

Van eenen Woekeraer, die een Crucifix te pand nam.

Op eenen tijd was 'er eenen Woekeraer / die van eenen anderen een zilver Crucifix te pand had. Den Woekeraer

wierd ziek / en narkende aen zyne dood / kwam zyne vrienden / en bragten een Krug mede uit de Kerke / hielden dat voor hem / en zeyden : dat hy zoude indagtig wezen / dat zynen Schepper voor hem gestorven was. Hy zeyde / ik en kenne dat Krug niet / maer ik kenne dat Krug wel / het welk in myne kiste is : alzoo stierf hy. Lief Kind / wagt u wel van te woekeren / want 't is een zonde / die Godt misjaegt.

Vraege, of regt en onrecht Goed by een vergaderd wierd, wat men doen zoude?

LIEVEN VADER / of mogen man regt met onrecht goed te saemen had / hoe zal ik dat doen?

LIEF KIND / 't is verscheyden / zoo gebruykt het regt goed ; is 't zaeken / dat gy 't een van 't ander niet kent / zoo laet 't een met 't ander vaeren ; gy zult liever om Gods wil gaen / als dat gy onrecht goed wilt genieten. Wilt het uwen man niet wedergeven / zoo zult gy het den Bisschop te kennen geven : maer wilt hy het onrechtverdiend goed overgeven / zoo mogt gy het genieten. Boven al zult gy uwen man in de eegtschap gehoorzaem zyn en zonderlinge als gy den kost hebt / zoo en zult gy hem nochtans niet verlaeten. Had eenen man onrecht goed / van dat goed en mag niemand eten met hem / 't en waer dat eenen mensch kwam met hem / die niet beter en konde / en hem wilde versipen.

DERDE LEERINGE.

Van Schiphreking Goed.

LIEVEN VADER / mag ik het goed wel nemen het welk Schiphreking is / dat in de zee verdrinkt ofte staet aen myne landen?

LIEF KIND / dat mogt gy niet hebben : want al het werck / het gene de Landsheren daer op hebben gemaekt / dat en kan

u niet helpen : hebt gy eenig zulk goed gemoten / dat zult gy weder geven / 't en waer dat rooberg ofte anders volkig goed waer / die de landen willen beschadigen. En wie dit koopt / die braede zig daer in wel.

Van de Tollen.

LIEVEN VADER / mag ik geene Colleen nemen?

LIEF KIND / mogt wel rebelyke Colleen nemen / die rebelyk gezet zyn.

Van beroofd ofte gestolen Goed.

LIEVEN VADER / als my enen roober wat gerst / mag ik dat wel nemen?

LIEF KIND / al dat geroofd is en zult gy niet nemen. Alzoo en mag den Prieester ofte eenen geesteliken man het kerken-god niet weg geven / ofte iet het gene de Kerke rackt.

Van Koopmanschappen.

LIEVEN VADER / hoe zal ik met koopmanschappen leven / mag ik daer af aelmossen geven / die Godt bekwaem zyn?

LIEF KIND / koopmanschap is zwaer te houden zonder zonden. Gy zult niet zeygen / dat staet my zoo duer / ofte daer is my zoo veel voor geboden / als het alzoo niet en is / zoo liegt gy. En gy en zult buyten niet schoon maken het gene binnen leelijc is / maer gy zult den koper altijd regt doen. Gy en zult niet verkoopen waer mede gy meent / dat men iemand beschadigen zal / want weet gy het / zoo zijt gy dreilagtig der zonde. En dit zult gy doch verstaen gy aendagtslieden / die zijt dreilagtig der zonden / die daer af komen / gy en mogt geen goddierder te borge verkoopen als voor gereed geld. Gy zult ook maetelijc winnen gelijk gy kont voor Godt verantwoorden / want gy moet rekeninge geven van uwe koopmanschap. Wilt gy iemand borgen / dat moet gy ter liefde Gods doen.

VIERDE LEERINGE.

De zonde en word niet vergeven, 't en zy dat men 't onrecht goed weder geeft.

Lief Kind / gy zult u wagten hoor
Onrecht goed / alle ulwe zonden mag
u ulwen Siegt-Dader vergeben / behalven
van onrecht goed / die zonde mag ulwen
Siegt-Dader u niet vergeben / 't en zy
gy het goed wedergeeft.

Hoe den Vader in de helle zynen Zoon
vervloekte en den Zoon den Vader, om
onrechtveirdig Goed, het welk hy zynen
Zoon agtergelaeten had,

Der was eenen heiligen Man / die
zag eene woekeraers ziele in de helle
zitten in 't midden van 't buer / daer wierd
de ziele van zynen Zoon by hem gebzagt:
als den Dader hem zag / riep hy : ver-
maledijdt zy den tijd als ik u wou; want
om ulwen 'twil woekerde ik dat goed /
en u erfde ik / daer ik om verloren ben.
Dan zeyde den Zoon : Vermaledijdt zy
den tijd als gy my wout / en Vermaledijdt
zyt gy / dat gy het goed wout / daer ik
om verloren ben.

Van eenen Woekeraer, daer Godt niet
en wilde voor gebeden hebben.

Der was eenen Monik in 't Order
van den H. Bernardus / dien had
eenen Dader die eenen woekeraer was /
den Dader stierf / en den Zoon had hoor
hem / dan begonst hy zeer te hrezen en
alle zyne leden heesden / en hy verwon-
berde zig zeer / wat het wezen mogt:

Hy zende het aen Bernardus. Den heili-
gen Bernardus hadt onzen Heer / dat hy
hem de zacke wilde laeten weten / waerom
dat het was. Onzen Heer zeyde : dat
men hoor den woekeraer niet bidden en
zoude / want hy was eeuwelijk verloren.
Als dan en hadt hy hoor zynen Dader
niet meer / en daer naer en kwam hem
de verbaernisse niet meer toe.

Onrecht Goed verblindt de Ziele.

Lief Kind / betwaerd u van onrecht
Goed : want het onrecht goed ver-
blindt de ziele van den mensch / zoo dat
hy zyne ziele niet behouden en mag.

Van eenen Man, die zyn Goed verkoos
voor den Hemel.

In het huyg van eenen ryken woekeraer
kwamen ridderg / en wilden van hem
goed leenen / zy zagen zyn groot goed /
prezen hem zeer daer van. Dan zeyde
hy : waer 't dat Godt kwam en tot my
zeyde : Laet alles het gene gy hebt / ik
wille u mijn Hemelryk daer voor geben /
nog zoude ik veel liever houden mijn
goed. Dan gingen de ridderg weg / en
den woekeraer stierf den zelven nacht.
Sanderdags hoorden zy zeggen / dat den
woekeraer dood was. Dan zeyden zy :
Gisteren en wilde hy zyn goed niet geben
voor den Hemel / maer hy mag nu zyn
goed wel geben voor een ey : daerom en
geloost nimmermeer te zeer dat goed.
Lief Kind / gy zult geene liefde hebben
tot het tydelijk goed / het welk gy hier
laeten moet; maer staet nae het eeuwig.

GOEDKEURINGE.

Dezen Boek genaemd DEN DOBBELEN ZIELENTROOST etc.,
zal mogen herdrukt worden. Gegeven tot Gend den 9 July 1759.

Æ. F. AUDENAERT, L. C.

Vidit F. J. MALFROID, L. C. 3 Januarii 1759.

outbr. blr. 7-10

7

